

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
Про відзначення державними нагородами України
працівників підприємств, установ та організацій з нагоди Дня незалежності України
(Витяг)

За значний особистий внесок у соціально-економічний, культурний розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення та з нагоди 16-ї річниці незалежності України **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

Нагородити орденом княгині Ольги I ступеня
БОТУШАНСЬКУ Ольгу Федорівну – директора Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького

Присвоїти почесні звання:
„ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ”

ЗАХАРОВІЙ Ларисі Павлівні – головному бібліотекареві Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Гмирява

КУЧЕРУКУ Олександрю Сергійовичу – директорові бібліотеки імені О. Ольжича громадської організації „Фундація імені О. Ольжича”

м. Київ
20 серпня 2007 року № 715/2007
Уряд. кур'єр. – 2007. – 31 серп.

Президент України В. ЮЩЕНКО

***

Про відзначення державними нагородами України працівників бібліотечної справи
(Витяг)

За вагомий особистий внесок у розвиток бібліотечної справи, багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм та з нагоди Всеукраїнського дня бібліотек **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

Нагородити орденом княгині Ольги II ступеня

ПАВЛЕНКО Раїсу Іванівну – генерального директора Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ

Присвоїти почесні звання
„ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ”

АВРАМЕНКО Галині Миколаївні – завідувачеві відділу Вінницької державної обласної універсальної наукової бібліотеки імені К.А. Тімірязєва

БАСЕНКО Світлані Олексіївні – завідувачеві відділу Національної парламентської бібліотеки України, м. Київ

БОДНАР Катерині Філімонівні – завідувачеві відділу Чернівецької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Михайла Івасюка

БОЖИК Галині Михайлівні – директорові Ковельської районної централізованої бібліотечної системи, Волинська область

ДЕРЖИЛО Ганні Романівні – завідувачеві бібліотеки с. Демня, Львівська область

ЗЕЛЕНСЬКІЙ Тетяні Іванівні – директорові Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.П. Котляревського

ЗІНЧЕНКО Лілії Олександрівні – завідувачеві відділу Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки, м. Київ

КІНЧЕНКУ Петру Михайловичу – начальникові управління Міністерства культури і туризму України

КУЧЕРКО Стефанії Іванівні – завідувачеві бібліотеки-філії с. Буряківка Заліщицької централізованої бібліотечної системи, Тернопільська область

ЛОСІЄВСЬКОМУ Ігорю Яковичу – завідувачеві відділу Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка

ПОЛАЧЕК Софії Степанівні – завідувачеві сектору наукової бібліотеки Ужгородського національного університету, Закарпатська область

РИЖІЙ Галині Адамівні – завідувачеві публічно-шкільної бібліотеки с. Каноничі, Рівненська область

СІНИЦІ Надії Миколаївні – директорові Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Миколи Островського

СІТЬКО Вірі Григорівні – заступникові директора Київської обласної бібліотеки для дітей

ФРЕЇВ Людмилі Іванівні – директорові Долинської районної централізованої бібліотечної системи, Івано-Франківська область.

м. Київ
26 вересня 2007 року № 919/2007
Уряд. кур'єр. – 2007. – 10 жовт.

Президент України В. ЮЩЕНКО

***

Про відзначення державними нагородами України
з нагоди Дня української писемності та мови
(Витяг)

За вагомий особистий внесок у розвиток національної освіти та культури, примноження духовних надбань українського народу, активну просвітницьку діяльність **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

Присвоїти почесні звання
„ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ”

ОМЕЛЬЧУКУ Володимирю Юхимовичу – завідувачеві відділу Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

м. Київ

Президент України В. ЮЩЕНКО

9 листопада 2007 року № 1 086/2007
Уряд. кур'єр. – 2007. – 16 листоп.

Головний редактор
Тамара Вилегжаніна

Редакційна колегія:

Л. Бейліс, канд. іст. наук (заст. головного редактора); В. Бабич, канд. іст. наук; С. Басенко; Л. Дубровіна, д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України; Ю. Ворона (секретар); В. Загуменна, канд. пед. наук; В. Лыганаева, д-р іст. наук; Т. Ківшар, д-р іст. наук; С. Кулешов, д-р іст. наук; Н. Кушнарченко, д-р пед. наук; В. Пашкова, канд. пед. наук; Л. Петрова, д-р пед. наук; Н. Розколупа; З. Савіна; В. Скнар, канд. пед. наук; М. Слободяник, д-р іст. наук, чл.-кор. Міжнародної академії інформатизації; І. Цуріна; А. Чачко, д-р пед. наук, дійсний член Міжнародної академії інформатизації; Г. Швецова-Водка, д-р іст. наук; І. Шевченко, канд. пед. наук.

Комп'ютерний набір:

Леонід Бейліс, Юрій Ворона

Редактори:

Світлана Басенко,
Наталія Маслово-Зоріна

Художник: Роман Чудновський

Верстка: Олексій Остистий

Фото для обкладинки: Олексій Остистий

*Журнал заснований
Національною парламентською
бібліотекою України*

Реєстраційний № KB 3254

Посилання на видання обов'язкові.
За зміст рекламних оголошень редакція
відповідальності не несе.

Редакція залишає за собою право
літературного редагування і скорочення
статей. Редакція може опублікувати
матеріали, не поділяючи точку зору
автора.

*Рукописи не рецензуються
і не повертаються.*

Адреса редакції:

01001, м. Київ-1, вул. Грушевського, 1
Тел.: (044) 278-84-21
Факс: (044) 278-85-12
E-mail: planetan@nplu.org

© Державний заклад
«Національна парламентська
бібліотека України», 2007

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справидо Державного реєстру видавців, виготов-
ників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2 866 від 31.05.07

Підписано до друку 30.11.2007.

Формат 60x84/8. Папір офсет.

Друк офсетний. Обл.-друк. арк. 39,6

Наклад 1800 прим. Зам. 109

Віддруковано в Нац. парлам. б-ці України

Обкладинка тов. «ПОЛІГРАФ»

З м і с т

2-га с. обкл. Укази Президента України

- 4 **Вилегжаніна Т.** Поточне комплектування – один із аспектів управління формуванням бібліотечного фонду
- 8 **Пашкова В.** Захист прав та інтересів бібліотечних працівників національними бібліотечними асоціаціями: теорія і практика
- 11 **Шевченко І.** Кадрове забезпечення процесів організації роботи з бібліотечними фондами в публічних бібліотеках України
- 14 **Антоненко І., Баркова О.** Каталогізація електронних ресурсів: (Методичні рекомендації в таблицях і схемах)
- 20 **Мілясевич І.** Бібліотеки Волинського Опікунства про народну тверезість (кінець XIX – початок XX ст.)
- 24 **Амельченко Ю.** Менеджмент інформаційних електронних ресурсів з питань євроінтеграції в Одеській ОУНБ ім. М. Грушевського
- 26 **Богун Н.** Перспективи розвитку бібліотечного фаху в контексті сучасних суспільних викликів та світових інтеграційних процесів: З досвіду Польщі
- 29 **Миколенко Р.** Планування бюджету робочого часу бібліотеки
- 30 **Біляк Н.** «VIRIBUS UNITUS» (З досвіду краєзнавчої роботи Чернівецької ЦМБ)
- 32 **Григаш Л.** Публічні бібліотеки як осередки сприяння розвитку і збереження культур національних та етнічних груп Закарпаття
- 35 **Калмикова М.** Василь Степанович Попов і його книжкові зібрання в Науковій бібліотеці Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського
- 36 **Лоєнко В.** Педагогічні часописи на теренах України у 20–30-ті рр. XX століття (Загальний огляд)
- 37 **Євтушок Є.** Українська книга: погляд бібліотекарів Волині
- 38 **Лугова Л.** Інтернет-центр у бібліотеці для дітей
- 39 **Кравченко С., Цуріна І.** Сільська бібліотека: знайомство зблизька
- 41 **Ворона Ю.** «Шляхи підвищення іміджу публічної бібліотеки в сучасних умовах» (Школа методистів)

Додаток. Матеріали до проведення атестації працівників підприємств, установ, організацій та закладів галузі культури

З 10 листопада 1999 року журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата історичних наук

ПОТОЧНЕ КОМПЛЕКТУВАННЯ – ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ АСПЕКТІВ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ

КОЛОНКА
ГОЛОВНОГО
РЕДАКТОРА

У статті розглядається бібліотечний фонд як один із елементів системи "Бібліотека". Зосереджено увагу на принципі управління формуванням бібліотечного фонду. Розглядаються проблеми і джерела поточного комплектування в бібліотеках України

Т. Вилежжанина

У сучасному бібліотекознавстві існують декілька концепцій бібліотек. За однією з них бібліотека є чотириелементною системою, що складається з бібліотечного фонду, контингенту користувачів, бібліотечного персоналу, матеріально-технічної бази.

Безперечно, головним складовим елементом у цій системі є **бібліотечний фонд** як культурне надбання будь-якої держави. В Україні загальний фонд бібліотек різних типів і форм власності налічує майже 550 млн. примірників різних документів. А загальний фонд бібліотек сфери впливу МКТ України на 01.01.07 становив понад 306 017 тис. примірників, з яких:

- фонд 6 державних наукових бібліотек дорівнював 17 806 тис. прим. (5,8%);
- фонд ОУНБ – 24 909 тис. прим. (8,1%);
- фонд обласних бібліотек для юнацтва – 2 782 тис. прим. (0,9%);
- фонд обласних бібліотек для дітей – 4 198 тис. прим. (1,4%);
- фонд публічних бібліотек – 256 322 тис. прим. (83,8%), у т. ч. – бібліотек у сільській місцевості – 144 133 тис. прим. (56,2%) [1].

У 70-80-ті роки минулого століття найбільш характерною рисою фондів публічних бібліотек була їхня **концентрація**, тобто накопичення, зростання відповідно до функціональних завдань загальнодоступної бібліотеки. І сьогодні, з огляду на це, фонди публічних бібліотек у рамках окремо взятого регіону, у порівнянні з бібліотеками інших типів і форм власності, посідають виняткове місце як універсальні та найбільш доступні для різних верств населення.

Трансформація, що відбулася в теорії і практиці роботи з фондами, привела до термінологічних новацій. Так, терміносполучення «розвиток фондів» у професійній літературі замінюється терміном «управління фондами».

Управління фондами (або документними ресурсами) – це широкоаспектна довготривала діяльність, що передбачає розв'язання великого кола проблем і складається з трьох комплексних процесів:

1. Управління формуванням бібліотечного фонду.
2. Управління збереженням бібліотечного фонду.

3. Управління використанням бібліотечного фонду.

У даній статті ми розглянемо проблему управління формуванням бібліотечного фонду, до якого, перш за все, відноситься **поточне комплектування**.

Еволюція «інформаційного ландшафту» висуває нові, підвищені вимоги до комплектаторів: саме вони повинні орієнтуватися у змінах, що відбуваються у видавничій справі і книжковій торгівлі, в юридичних питаннях, пов'язаних із придбанням документів, а також мають вирішувати, яку версію документів їм придбати – друковану чи електронну.

На політику формування фондів сьогодні серйозно впливають такі фактори, як: інфляція і пов'язане з нею зростання цін на твори друку; скорочення державних асигнувань бібліотекам; наявність Закону України „Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти”, який повністю переокреслює всім відомі **принципи комплектування**, а саме: **якість; науковість фондів; оперативність** отримання документів; **повнота придбання** нових видань з урахуванням тематико-типологічних профілів комплектування (ТТПК).

ТТПК – це робочий інструмент, який має бути в кожній бібліотеці і дозволяє здійснювати реалізацію стратегії її розвитку. Цей документ містить дві сутності: одна, назвемо її стратегічною складовою, – досить консервативна. Дійсно, стратегічно глобальні зміни ТТПК можуть відбутися лише зі зміною функцій бібліотеки, її статусних характеристик. В умовах збереження бібліотекою її статусу не можна очікувати багатьох глобальних, принципових змін у Профілі комплектування. І тут можна перейти до іншої сутності, що характеризує цей робочий інструмент. Її, на відміну від першої – стратегічної і консервативної, назвемо тактичною і досить динамічною. Дійсно, змінюються соціальний, економічний фон, видавничий потік, а також традиційні джерела, з'являються нові види документів (наприклад, електронні), змінюється й удосконалюється законодавство. Тому ТТПК як робочий інструмент оновлюється у поточному режимі.

Крім названих вище принципів комплектування, існують ще:

Принцип історизму, коли політика формування фондів національних, державних, обласних, комунальних бібліотек орієнтується на накопичення різноманітних культурних цінностей, їхнє збереження.

Принцип інформаційно-технологічної толерантності, коли фонди бібліотек мають поповнюватися літературою україномовною й іншими мовами (відповідно до запитів користувачів та профілю комплектування бібліотеки), виданнями на різних носіях інформації. До відома, щорічно у світі з'являються майже 1 млн. назв друкованих видань. В Україні у 2006 р. побачили світ 15,8 тис. назв друкув накладом понад 54 млн. примірників.

Безумовно, задовольнити все більш зростаючі освітні, культурні, інформаційні потреби користувачів можна тільки дотримуючись перерахованих принципів. Але на заваді стає необхідність закупувати літературу відповідно до Закону України „Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти”, за яким, якщо річна сума закупівлі конкретного предмета, визначеного за класифікатором, становить до 20 тис. грн., то можна здійснювати закупівлю без тендеру. Використовувати процедуру цінкових пропозицій потрібно, якщо сума становить від 20 до 50 тис. грн., а процедуру відкритих торгів зі зменшенням ціни – якщо річна сума закупівель дорівнює або перевищує 50 тис. грн. Така норма, на жаль, розповсюджується і на книги як на товар.

Проблему вилучення з вищеназваного Закону тих недолугих норм, що стосуються закупівлі книг для бібліотечних фондів, намагалися вирішити неодноразово і Національна парламентська бібліотека України, і Українська бібліотечна асоціація, і МКТ України. Однак перебіг політичних подій та ситуація навколо виконавчої, законодавчої влади, окремих високих посадовців, від яких залежить ініціювання, лобювання й внесення змін до цього «славетного» закону, унеможливило якісне комплектування фондів.

У свій час поточному комплектуванню деякою мірою сприяла Програма поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року, якою було визначено річні нормативи поповнення фондів. В усіх регіонах було прийнято відповідні обласні програми, а у ряді областей – навіть до 2010 року. Серед ОУНБ лідерами щодо виконання державної та відповідних обласних програм були Дніпропетровська, Донецька, Запорізька ОУНБ, які отримували 150-200% від зазначених у програмі сум на комплектування. До них наблизилися Луганська, Миколаївська та Полтавська ОУНБ.

Але, на жаль, у цілому програму було профінансовано лише на 11 відсотків. Сьогодні існує нагальна необхідність прийняття Програми поповнення

бібліотечних фондів на наступні роки з реальним фінансуванням.

Одним із суттєвих джерел поповнення фондів бібліотек в останні роки стали також Програма випуску друкованої продукції «Українська книга», реалізацію якої здійснює Державний комітет телебачення та радіомовлення України, та Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки, котрою опікується МКТ України. Завдяки останній фонди публічних бібліотек для дорослих та для юнацтва з 2004 по 2007 рік поповнилися майже на 1,5 млн. документів (приблизно 300 назв) на суму 34 млн. грн.

Але це не вирішує існуючої проблеми, адже поточне комплектування має відбуватися стабільно, планомірно, з гарантованим фінансуванням.

Так скільки коштів необхідно бібліотеці для поточного комплектування?

Для відповіді на це запитання можна використати два варіанти розрахунків:

1. За нормативом ІФЛА, який базується на показнику кількості жителів, зареєстрованих на території, яку обслуговує бібліотека. У даному випадку чисельність жителів розцінюється як потенціал використання бібліотечного фонду.

2. На основі книговидачі, котрий обраховується, виходячи з того, що інформаційні потреби населення у літературі більш-менш віддзеркалюються в його зверненні до фондів та використанні їх. Можна передбачити, що там, де культурний рівень населення вищий, більш високими є й інформаційні потреби, які задовольняються шляхом книговидачі з бібліотечних фондів. Цю методику запропонувала Російська національна бібліотека (далі – РНБ).

Для того, щоб визначити необхідну суму коштів, потрібно не тільки знати кількість видань, які треба придбати, але й передбачити ціну документів. Щодо останньої, а саме ціни, – будемо виходити з того, що комплектатор прогнозує середню вартість видання, спираючись на досвід комплектування, з поправкою на динаміку (інфляцію). За даними мережі «Книжковий супермаркет», середня ціна книги на сьогодні становить 25 грн. (Інтерв'ю з К. Климашенком в Інтернет-газеті «Дело» від 5 жовт. 2007 р.).

Розглянемо **методику ІФЛА/ЮНЕСКО**.

Для книжкових фондів загального призначення у діючій бібліотеці рекомендовано такі нормативи:

Населення (тис.)	Кількість нових надходжень за рік	
	на одного жителя	на 1 000 жителів
менше 25,0	0,25	250
від 25,0 до 50,0	0,225	225
більше 50,0	0,20	200

Для розрахунку треба мати наступні дані:

– кількість населення, яке постійно проживає у регіоні протягом останніх трьох років, що дасть можливість зробити прогноз на наступний рік;

— фактичне поповнення фонду за останні три роки.

Рік	Кількість нафелення	Нормативний обсяг поточного комплектування (прим.) К норм (за рекомендаціями ФЛА/ЮНЕСКО)	Фактичне комплектування (прим.) К факт	Недокомплекткування (прим.) К норм – К факт
2004	84 800	84,8 x 200 прим. = 16 960	10 300	6 660
2005	85 000	85,0 x 200 прим. = 17 000	16 500	500
2006	85 100	85,1 x 200 прим. = 17 020	12 600	4 420

* **Примітка:** У таблиці літерою К позначено коефіцієнт.

Виходячи з прогнозованої ціни, за цією простою методикою можна розрахувати, скільки потрібно коштів як на щорічне комплектування, так і на докомплекткування. Але за такою методикою можна зробити розрахунки для ЦБС та бібліотек-філій.

Що ж стосується обласних бібліотек – ОУНБ, ОБЮ, ОБД, читачами яких є або можуть бути жителі обласного центру і навіть регіону, то тут може стати у пригоді саме **методика РНБ**.

Наприклад, ми маємо зробити розрахунок необхідних коштів для поповнення фондів гіпотетичної ОУНБ на 2008 рік. Для цього треба визначити коло необхідних показників та їхні кількісні характеристики:

— фактичну книговидачу з фондів ОУНБ (бажана хронологічна глибина – 5 років), з якої виводиться середня книговидача;

— коефіцієнт амортизації фондів. Для цього за останні 5 років розраховується середній відсоток списання до книговидачі тільки з причин: **зношеності, застарілості за змістом, непрофільності**.

Приміром, маємо такі середні показники за 5 років: книговидача – 500 000 прим., списання – 2 600 прим., з яких 100 прим. не повернено читачами. Ці 100 примірників ми не враховуємо, розрахунок проводимо щодо 2 500 прим.

У даному випадку відсоток списаних документів до книговидачі складає 0,5%. Таким чином **коефіцієнт амортизації** становить 0,005 (0,5% : 100%). Як ми отримали цю цифру? Шляхом простого зрівняння, де книговидача (500 000 прим.) = 100%, списання (2 500 прим.) = x%.

Для того, щоб визначити оптимальний розмір поточного комплектування, треба помножити прогнозовану книговидачу (W) на даний коефіцієнт. Якщо ми плануємо збільшити книговидачу на 10 тис. прим., то розрахунок буде виглядати таким чином:

$510\,000 \times 0,005 = 2\,550$ прим. на рік. При середній вартості книги 25 грн. сума на поточне комплектування має складати 63 750 тис. грн. на рік.

Використовуючи цю методику, можна підрахувати обсяги щорічного недокомплекткування у примірниках і сумах.

Одним із стабільних джерел поповнення бібліотечних колекцій може бути використання обмінних і резервних фондів бібліотек. Так, протягом багатьох років Національна парламентська бібліотека України виконує функції головного методично-

го і координаційного центру з питань обміну та розповсюдження документів в Україні, перерозподіляючи їх серед публічних бібліотек та бібліотек різних типів і форм власності, аналізуючи стан діяльності обмінних і резервних фондів цих установ, а також надаючи їм методичну та практичну допомогу.

Масштаб діяльності НПБУ у цьому напрямі можна проілюструвати такими цифрами. У 2006 році обмінний і резервний фонди Бібліотеки поповнилися на 93 428 прим. документів, у т. ч. за рахунок: фонду НПБУ – 19 704 прим.; публічних бібліотек України – 9 908 прим.; бібліотек різних типів і форм власності – 22 382 прим.; бібліотек інших держав – 214 прим.; видавництв, установ, організацій – 41 220 прим.

У тому ж році бібліотекам України було передано 97 175 прим. документів, у т. ч. 373 публічним бібліотекам – 63 614 прим., 92 бібліотекам різних типів і форм власності – 23 815 прим.; 34 бібліотекам країн СНД та інших держав – 702 прим.

Ще одним джерелом поповнення фондів є обов'язковий примірник документів. Працівники бібліотек України поклали велику надію на те, що прийняття Закону України «Про обов'язковий примірник документів» (1999) буде сприяти повноцінному надходженню документів до бібліотечних фондів. З метою з'ясування реального стану, НПБУ здійснила дослідження «Обов'язковий примірник документів України (державний, місцевий), повнота його надходження до бібліотек», яке засвідчило, що у більшості випадків вказаний Закон виконується не в повному обсязі, ряд його положень потребують уточнень, а здійснення контролю за виконанням – серйозного вдосконалення. В областях відсутня система інформування про обсяги друкованої продукції, немає повного видавничого репертуару, що не дозволяє, у свою чергу, проаналізувати повноту надходження до бібліотек обов'язкового безоплатного примірника документів.

Результати дослідження, здійсненого НПБУ, показали необхідність створення системи інформування про книги, що вийшли з друку, повного видавничого репертуару кожного регіону.

Також у Законі не визначено право бібліотек на відбір тих чи інших документів з комплекту обов'язкових примірників. Це спричинило документний обвал, перш за все, періодичних видань, а саме газет. Наприклад, до НПБУ надходять газети державного, регіонального, місцевого рівнів – обласні, районні, селищні, заводські, малотиражні, тобто всі, що випускаються на терені України. Але періодичність їхнього надходження нестабільна, через що утворюються лакуни, а також за браком часу, штатних одиниць, приміщень для їхнього зберігання

ретельно опрацювати їх неможливо. Поки що ми не можемо розв'язати цей інформаційно-технологічний вузол.

На нашу думку, така проблема, хоч і в меншому обсязі, існує й в ОУНБ.

Бібліотекарі Казахстану вирішили це питання таким чином. У республіці кожна обласна бібліотека відповідає за отримання, аналітичний розпис та збереження регіональних газет, інформація про які вноситься до єдиної бази даних, котру створено на кооперативній основі. Ця робота здійснюється всіма регіонами на єдиному програмному забезпеченні та за уніфікованими правилами.

Крім обов'язкового примірника та асигнувань з місцевого бюджету, як свідчить аналіз діяльності ОУНБ, для поповнення своїх фондів вони використовують спонсорські кошти, отримують безпосередньо різні види документів від благодійних фондів, представників діаспори, частково використовують на ці потреби кошти від тих платних послуг, які надають. Так, Хмельницька ОУНБ у 2006 році отримала 622 тис. грн. спонсорської допомоги.

На Буковині проводилась обласна акція «Допоможи своїй бібліотеці» (ОУНБ одержала 45 тис. грн. державних асигнувань, а всього по області надійшло 836 тис. грн.).

Як уже зазначалося, додаткові кошти бібліотеки отримують шляхом надання відповідних платних послуг користувачам. Приміром, у Чернігівській ОУНБ, яка одержала з місцевого бюджету у 2006 році 257 тис. грн., що для неї недостатньо, функціонує комерційний фонд у відділі абонементів. Допомогу у придбанні книг для цього фонду надає читачське об'єднання «Книга».

За сприяння місцевих видавництв відкрито платний абонемент у Тернопільській ОУНБ. Тут проводяться декади відкритих дверей, під час яких, зокрема, бібліотека одержує в дар нові видання.

Центр художньої літератури створено у Дніпропетровській ОУНБ. У Закарпатській – зал літератури підвищеного попиту на комерційних засадах.

У Публічній бібліотеці ім. Лесі Українки (м. Київ) поповнювати фонд книгозбірень етнічних громад допомагають відповідні посольства та консульства.

Бібліотеки тісно співпрацюють з видавцями у своїх регіонах, що проявляється у проведенні спільних широкомасштабних заходів, інколи місцевим видавництвам надається можливість відкривати торговельні точки, пункти книгообміну в стінах бібліотек. У багатьох областях систематично проводяться спільні форуми з видавцями, книготорговельні ярмарки тощо. У цих заходах активну участь беруть обласні універсальні наукові бібліотеки. Закарпатська ОУНБ у 2006 році стала ініціатором форуму-ярмарку «Ужгородський книжковий Миколай». В Одесі такий ярмарок носить традицій-

ну назву «Зелена хвиля».

Регіональний форум «Книжковий світ Придніпров'я» відбувся у м. Дніпропетровську.

Вже майже 15 років тісно працює з форумом видавців Львівська ОУНБ. Вона бере активну участь у щорічних торговельних ярмарках, практикує проведення «Дня комплектатора» за участю місцевих видавців.

В одинадцятий раз було проведено регіональний фестиваль «Преса і книга Донеччини».

2006 року в Кіровоградській ОУНБ відбувся круглий стіл «Видавництва та бібліотеки Кіровоградщини: розвиток взаємодії».

У місті Києві весною та восени проходять книжкові ярмарки «Книжковий сад», «Книжковий світ», Всеукраїнський рейтинг «Книга року», в яких беруть участь бібліотеки.

Таким чином, поточне комплектування у публічних бібліотеках здійснюється з різних джерел, і бібліотекарі докладають значних зусиль для того, щоб задовольнити потреби різних категорій користувачів.

Але існує загальнодержавна проблема, до розв'язання якої ми ще не приступили, – формування національного бібліотечного фонду України на основі:

- концепції розподіленого бібліотечного фонду;
- стратегічних планів формування фондів з урахуванням статусних характеристик конкретних бібліотек;
- організації системи зберігання маловживаних документів України.

Дану глобальну проблему не можна вирішити силами однієї бібліотеки. Вона потребує розв'язання на державному рівні.

Список використаної літератури

1. Бібліотечна Україна в цифрах (2005-2006): Стат. зб. – К.: НПУ, 2007. – С. 38.
2. Буряк С. Аналіз випуску друкованої продукції в 2006 році / С. Буряк. – Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 4. – С. 9–15.
2. Руководство ИФЛА/ЮНЕСКО по развитию службы публичных библиотек. – СПб.: Изд-во Рос. нац. б-ки, 2002. – 112 с.
3. Тихонова Н. Оптимальный размер текущего комплектования: варианты расчетов / Н. Тихонова. – Библиотека. – 2002. – № 1. – С. 9–13.
4. Шилов В.В. Методологический и математический аспекты в измерении полноты библиотечного фонда / Шилов В.В. // Науч.-техн. б-ки. – 2001. – №. – С. 17-27.

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИМИ БІБЛІОТЕЧНИМИ АСОЦІАЦІЯМИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

ПРОФЕСІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ

Чи має бібліотечна асоціація захищати інтереси та права своїх членів? В який спосіб це робити? Чим відрізняється бібліотечна асоціація від профспілкової організації? Ці та подібні питання традиційно постають перед бібліотечними фахівцями і активістами професійного громадського руху. Взявши за мету цієї статті проаналізувати діяльність національних бібліотечних асоціацій на підтримку та захист бібліотечних працівників, зазначимо, що вказані проблеми практично не вивчалися вітчизняними дослідниками в теоретичному плані. Відсутнє також узагальнення практичного досвіду цієї роботи. Тому основна увага у статті приділятиметься аналізу зарубіжних публікацій і досвіду фахових об'єднань різних країн.

Розглядаючи проблеми підтримки та захисту бібліотечних працівників певною асоціацією, необхідно зважати на обумовленість цих процесів соціальною системою та соціально-економічною ситуацією в країні й проаналізувати, що є спільним, а що відрізняє бібліотечну асоціацію і профспілку. Потрібно також взяти до уваги різницю між лобюванням інтересів професійної групи та захистом окремого бібліотечно-го працівника. Часто ці питання не розділяються. Наприклад, А. Чачко 1989 р. висловила думку, що асоціації покликані вирішувати два головні завдання: захищати інтереси бібліотекарів як соціально-професійної групи (й кожного окремого працівника) та відстоювати інтереси читачів [1].

1973 р. М. Хауг і М. Суссман зазначали, що професіоналізація та трейд-юніонізм – це два процеси, завдяки яким члени професії намагаються колективно досягти поліпшення професійної діяльності. Аналогічно тому, як окремих працівників прагнув би покращити свою зарплату, умови праці, підвищити незалежність у прийнятті рішень, статус. Відмінність полягає в тому, що спроби окремої людини є менш ефективними, ніж колективні зусилля. М. Хауг і М. Суссман підкреслюють, що профспілки та професійні асоціації пропонують різні шляхи для покращання професійного статусу, ці об'єднання часто вважають антиподами, особливо це стосується їхньої культури, мотивів спільних дій і цінностей [2, 89].

Основна відмінність між професійними асоціаціями та профспілками полягає в орієнтації на професійну інтеграцію та об'єднання – у випадку асоціацій – і вирішення існуючого конфлікту, якщо йдеться про профспілку (Т. Парсонс [3], Дж. Ван Маанен і С. Барлі [4], Дж. Галаскієвич [5]). Як правило, профспілки починають діяти, коли існує конфлікт між менеджерами та працівниками, що, як вважає переважна більшість науковців, роз'єднує професію, а дія асоціації спрямовується на інтеграцію всіх представників про-

фесії на основі спільних цінностей. Водночас і профспілки, і професійні асоціації мають потенціал, щоб сприяти спілкуванню всередині професії, допомогти краще зрозуміти те, що поєднує і роз'єднує її представників

Асоціація виводить професію поза межі окремих установ і робочого середовища, об'єднує членів професії на основі спільного знання та кваліфікацій, а профспілка визнає різницю між владними повноваженнями та інтересами, котрі визначаються посадою, що її обіймає кожен професіонал в установі. Такий висновок робить Т. Гувекамп на основі порівняльного аналізу діяльності професійних асоціацій і спілок, їхньої культури, мотивів колективних дій та цінностей. Він підкреслює, що мотиви вступу до асоціації відрізняються від мотивів приєднання до профспілки. Мета асоціації – загальне благо. Стосовно бібліотечних асоціацій – це покращання доступу до інформації, інтелектуальна свобода, писемність, а також розвиток професійних стандартів і професійного знання. Профспілки переважно зацікавлені в отриманні їхніми членами певних економічних благ [6, 236].

Однак інші автори заперечують виключну спрямованість асоціацій на загальне благо, зазначаючи, що фахівці також зацікавлені у покращанні свого фінансового стану і пропонують відійти від професійної риторики та визнати цю зацікавленість [7].

Про це свідчить й опитування бібліотекарів щодо причин їхнього вступу до асоціацій. На початку 1970-х років було проведено дослідження ставлення бібліотекарів США до профспілок. Результати опитування 884 осіб проаналізовано у статті Г. Счляхтер [8]. Бібліотекарям було запропоновано запитання стосовно їхнього бачення основних напрямів діяльності бібліотечних асоціацій. Чотири із внесених до анкети напрямів діяльності були традиційними для американських бібліотечних асоціацій, тобто, орієнтовані на професію: вплив на законотворчий процес для удосконалення галузі; друкування професійних журналів; підвищення іміджу бібліотекаря; фінансування та організація науково-дослідної діяльності. Інші напрями стосувалися покращання умов праці: підвищення заробітної плати; поліпшення пенсійного забезпечення; подовження відпустки; розширення можливостей стажування; страхування працівників бібліотек; розслідування випадків незаконного звільнення з роботи; скорочення робочого часу; участі у розробці класифікації посад тощо. Як показала розвідка Г. Счляхтер, бібліотекарі майже одногослоно висловилися за діяльність американських бібліотечних асо-

В. Пашкова

ціацій у традиційних для них напрямках. Водночас три чверті опитаних виступили за те, що професійна організація повинна розгорнути роботу, спрямовану на покращання умов праці бібліотекарів.

Дослідження мети вступу до асоціації, проведене 1992 р. серед бібліотекарів університетів Каліфорнії, також засвідчило думку бібліотекарів, що разом із розвитком професії, спілкуванням із колегами членство в асоціації може бути важливим для успішного проходження конкурсу на посаду та для посадового підвищення [9].

В іншій своїй статті Г. Счляхтер пропонує поділяти професійні організації на: 1) професійні товариства, завданням яких має бути удосконалення наукового знання та професійних інтересів; 2) асоціації, що мають професійну основу та спеціальну орієнтацію на конкретні види діяльності, які автор пропонує називати "квазі-спілками"; 3) спілки, котрі концентруватимуть свою увагу на економічному стані своїх членів [10, 451]. Досліджуючи відмінності між професійними та профспілковими організаціями, Г. Счляхтер зазначає, що фахівці у США традиційно обирали членство у професійних товариствах, а щодо умов та оплати праці домовлялися із роботодавцями індивідуально. Вони вважали, що таким чином їм буде легше задовольнити свої потреби. Бібліотечні фахівці у США не бачили можливості поєднувати високі професійні стандарти з економічними вимогами профспілок і засобами їхнього досягнення, зокрема страйком. Але з часом ці погляди змінювалися.

Історія профспілкового руху в США свідчить про те, що він був не дуже популярним серед бібліотекарів [11]. Вони починали об'єднуватись у профспілкові організації після Першої світової війни та в період великої депресії через економічні труднощі, безробіття, низьку заробітну плату, а також у 1960-х роках, коли відчували невпевненість у своєму існуванні із-за активної комп'ютеризації бібліотек і скорочення в них робочих місць.

До 1960-х рр. Американська бібліотечна асоціація (АБА) не відчувала великої конкуренції з боку профспілкових організацій. У 1965 р. її президент Ф. Вагман зазначав, що мета асоціації – розвиток професії і вона створена не для того, щоб займатися покращанням умов праці численних членів, як це роблять профспілки [12].

Але з кінця 1960-х рр., звернувши увагу на певні успіхи профспілкових організацій у залученні бібліотекарів до своїх лав, АБА дещо переглянула своє ставлення до цього питання. 1970 р. було запропоновано змінити орієнтацію: "Американська бібліотечна асоціація має бути не тільки освітньою організацією чи організацією, яка існує тільки для особистої користі членів... Питання не стоїть, чи треба покращувати персональні умови, питання стоїть, як асоціація має це робити" [13].

1971 р. на конференції АБА в Далласі розглядалися питання працевлаштування, отримання викладацького статусу бібліотекарями університетських кни-

гозбірень і статусу бібліотекаря взагалі, а також етичні проблеми та ін. У такий спосіб асоціація намагалася поєднати у своїй діяльності два напрями – професійний розвиток бібліотекаря та покращання умов його праці. У спеціальній пресі з'являються рекомендації щодо необхідності активізації цієї діяльності [8], але для АБА й досі не є характерним другий напрям. Можна стверджувати, що вона продовжує зосереджуватися на професійному вдосконаленні своїх членів і розвитку бібліотечної професії. Тому перебільшенням є твердження С. Клещук, що бібліотечні асоціації в США мають риси науково-технічних товариств і профспілок [14, 26].

Бібліотечній асоціації Великобританії за Статутом не дозволялося виконувати функції профспілкової організації. Але вона займалася вивченням і обговоренням рівня заробітної плати й умов праці бібліотекарів, допомагала шукати роботу працівникам бібліотек.

Асоціація французьких бібліотекарів виконувала функції соціального та матеріального захисту бібліотекарів до Другої світової війни. Після війни їх взяли на себе профспілкові організації. Завданням асоціації залишилося, передусім, забезпечення єдності та розвитку професії, але вона підтримує профспілки в деяких питаннях, що стосуються кардинальних фахових проблем [15].

У Словаччині, як і в багатьох інших соціалістичних країнах, паралельно існували Асоціація словацьких бібліотекарів, бібліографів і документалістів та секція бібліотечних працівників у Словацькій профспілці працівників культури та мистецтва. Метою останньої була організація співпраці з урядовими структурами у підготовці законів з бібліотечної справи та документознавства, раціоналізація роботи, удосконалення стандартів професійної діяльності, запровадження нових технологій. Осередки профспілки були організовані в кожній бібліотеці з метою "спільної відповідальності за управління та організацію діяльності бібліотеки". Секція займалася також питаннями заробітної плати, умов праці бібліотекарів, порушувала клопотання про нагородження бібліотечних працівників тощо [16, 24, 26].

Досить розповсюдженою є думка дослідників і бібліотекарів-практиків, що захист бібліотекарів не входить до сфери діяльності професійних асоціацій і не є засобом професіоналізації. Водночас науковці та практики підкреслюють, що існує тісний взаємозв'язок між рівнем соціального престижу професії та рівнем заробітної плати [17, 328], тому асоціаціям варто лобювати підвищення заробітної плати бібліотекарів як професійної групи.

У деяких країнах, зокрема в Австралії, Данії, Норвегії, нині бібліотечним об'єднанням великою мірою притаманні функції профспілкових організацій.

Деякі бібліотечні асоціації також займаються працевлаштуванням своїх членів. В інших асоціаціях ці функції можуть виконуватися неформально, на замовлення. Питанням працевлаштування, залучення до професії бібліотечні асоціації починають приділяти бі-

льше уваги у скрутні часи, викликані, наприклад, війною, економічними негараздами або у зв'язку із швидким зростанням бібліотечної мережі, коли збільшується потреба в бібліотечних спеціалістах. При цьому асоціації в цих різних умовах роблять різні акценти, займаючись працевлаштуванням. Так, коли зростає потреба в бібліотечних спеціалістах, особливий наголос робиться на стандартах вищої освіти для допуску до професії. Тоді асоціація діє не прямо, а опосередковано.

Наприклад, про досвід діяльності в цьому напрямі Литовської асоціації бібліотекарів на початку 1990-х років ідеться у статті О. Мацевічуте [18]. В умовах зменшення фінансування бібліотек, зниження заробітної плати і скорочення бібліотечних працівників, закриття великої кількості книгозбірень асоціація тісно співпрацювала з директорами бібліотек з метою врятування книгозбірень. Її члени зустрічалися з працівниками Міністерства культури та освіти, членами Сейму, з президентом країни. Результатом цієї діяльності став, зокрема, документ, який забороняє місцевій владі закривати бібліотеку без дозволу міністра культури та освіти. Було збільшено (з 20 до 50 осіб) набір до Вільнюського університету на факультет комунікацій, який готує спеціалістів у галузі бібліотечно-інформаційної діяльності. Також припинили приватизацію кращого бібліотечного будинку в м. Клайпеді.

Американська бібліотечна асоціація допомагає підбору, професійному зростанню, реалізації прав, інтересів, виконанню зобов'язань бібліотечного персоналу і опікунів. Відділ бібліотечних кадрів АБА надає бібліотекарям допомогу у виборі місця роботи, оформленні на роботу. Під час щорічних конференцій асоціації цей відділ координує діяльність диспетчерського центру допомоги безробітним бібліотекарям.

Асоціація спеціальних бібліотек США регулярно проводить дослідження заробітної платні співробітників цих установ, розробляє програми соціального та пенсійного забезпечення членів асоціації, консультує з питань підготовки резюме та інших документів, що необхідні у США для прийому на роботу.

CILIP (колишня Бібліотечна асоціація Великобританії) організувала роботу агентств з працевлаштування бібліотекарів (INFOmatch), консультувала з цих питань. Асоціація дає поради профспілкам та організаціям, які займаються вирішенням професійних суперечок. Безпосередньо вона не займається заробітною платою бібліотечно-інформаційних працівників.

Асоціація бібліотекарів публічних бібліотек Німеччини забезпечує своїх членів інформацією про робочі місця, допомагає у нормуванні їхнього робочого часу [19].

Австралійська бібліотечно-інформаційна асоціація щорічно проводить аналіз заробітної плати бібліотечно-інформаційних працівників.

У функції Об'єднання данських бібліотекарів входить не тільки розвиток бібліотечної професії, але й діяльність із соціального захисту бібліотекарів, переговори щодо їхньої заробітної плати тощо. Воно займається проблемами скорочення безробіття серед біблі-

отекарів і покращання умов праці, започаткувало службу працевлаштування й опікується проблемою створення ринку праці бібліотечних працівників. Представники Об'єднання данських бібліотекарів виходять із того, що престиж професії пов'язаний із рівнем заробітної плати. Вони сприяють розвитку бібліотечної справи через політику підвищення заробітної плати та покращання умов праці бібліотекарів. Данські бібліотекарі вважають, що їхнє об'єднання – це профспілка, що поєднує професійний та освітній розвиток із підтримкою робочого середовища та опікуванням працевлаштуванням та економічними питаннями [20].

Умови праці бібліотекарів – у полі уваги Бібліотечної асоціації Малайзії. Вона, зокрема, готує відповідні документи для державної комісії з питань заробітної плати, призначеної урядом країни.

Відповідно до Статуту Української бібліотечної асоціації (1995 р.), це об'єднання «...організує соціальний захист бібліотекарів, бібліографів та інформаційних працівників, сприяє поліпшенню умов їх праці та побуту, встановленню належної оплати їх праці і пенсійного забезпечення, зміцненню професійної солідарності» [21, 7]. Зазначений пункт Статуту є одним із 18-ти інших, що пов'язані, передусім, із розвитком галузі й професії. Він з'явився у 1990-ті роки та підтверджує тезу про фокусування уваги на «профспілкових» питаннях у часи економічної скрути. Відтоді Українська бібліотечна асоціація займалася питаннями підвищення заробітної плати бібліотекарів, розширення підготовки спеціалістів для бібліотек. Однак слід зазначити, що основна увага приділялася професійному удосконаленню бібліотекарів, розвитку галузі та бібліотечної професії.

У великій кількості періодичних видань, що випускаються асоціаціями, певне місце приділяється оголошенням про пошук роботи та про вакантні місця у книгозбірнях та інших установах інформаційно-документальної сфери. Наприклад, у щоквартальному додатку "Vacancies Supplement" до журналу "Library Record" (CILIP, Великобританія) вміщуються найповніші та найновіші дані про вакантні посади в установах бібліотечно-інформаційної сфери. Існують такі сторінки і в журналі "American Libraries" АБА.

Отже, можна зробити висновок, що в переважній більшості країн бібліотечні асоціації та профспілки виконують різні функції, мають різне призначення. Водночас спостерігається певне зближення їхніх функцій, зокрема у тій частині, що стосується любіювання інтересів професії й працевлаштування.

Список використаної літератури

1. Чачко А.С. [Библиотечная ассоциация: какой хотят ее видеть читатели (обзор ответов на анкету)] // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1989. – № 5. – С. 8-9.
2. Haug M.R., Sussman M. Professionalization and unionism. A jurisdictional dispute? // Their Professions and Their Prospects / E. Freidson, ed. – Beverly Hills, CA, 1973. – С.89-104.
3. Parsons T. Politics and social structure. – New York, 1969. – P. 78-81.
4. Van Maanen J., Barley S. Occupational communities: Culture and control in organizations // Research in Organizational Behavior. – 1984. – No. 6. – P. 287-365.

5. Galaskiewicz J. Professional networks and the institutionalization of a single mind set // *American Sociological Review*. – 1985. – No. 50 (5). – P. 639-658.

6. Hovekamp T.M. Professional associations or unions? A comparative look // *Library Trends*. – 1997. – Fall. – P. 232-244.

7. Alexander L.B. Professionalization and unionization: Compatible after all? // *Social Work*. – 1980. – No. 25 (6). – P. 476-482.

8. Schlachter G. Quasi unions and organizational hegemony within the library field // *The Library Quarterly*. – 1973. – Vol. 43. No. 3. – P. 185-198.

9. Anderson R.N., D'Amicantonio J., Dubois H. Labor unions or professional organizations? Which have our first loyalty? // *College & Research Libraries*. – 1992. – No. 53 (4). – P. 331-340.

10. Schlachter G.A. Professionalism v. unionism // *Library Trends*. – 1976. – Vol. 25. No. 2. – P. 451-473.

11. Berelson B. Library unionization // *Library Quarterly*. – 1939. – No. 9. – P. 477-510.

12. Wagman F. The new member and the ALA // *ALA Bulletin*. – 1965. – No. 59. – P. 995.

13. New directions of ALA: Interim report // *American Libraries*. – 1970. – No. 1. – P. 239.

14. Клещук С.Е. Дипломированный сотрудник вузовской (научной) библиотеки Соединенных Штатов Америки: опыт социол.

исследования по материалам печати // *Науч. и техн. 6-ки СССР*. – 1989. – № 8. – С. 24-29.

15. Lethève J. The organization of the library profession in France and the role of the Association of French Librarians // *The organization of the library profession: A symposium based on contributions to the 37th Session of the IFLA General Council, Liverpool, 1971*. – Munchen, 1973. – P. 30-33.

16. Boldis J. Librarians' organizations and authorities in the Slovak Socialist Republic and the development of the Library Profession // *The organization of the Library Profession: A Symposium based on contributions to the 37th Session of the IFLA General Council, Liverpool, 1971*. – Munchen, 1973. – P. 23-29.

17. Maceviciute E. Lithuanian Librarians' Association // *Focus on International & Comparative Librarianship*. – 1994. – Vol. 25. No. 2. – P. 65-72.

18. Kuklmann H.-J. Verein der Bibliothekare an Öffentlichen Bibliotheken // *Buch und Bibliothek*. – 1989. – Vol. 41. No. 8. – P. 651-654, 656-658.

19. Berg N. Promoting professional development: Library Trade Unions and how they work // *Nordic Libraries and their organizations in the 21st Century*. – [Б. м.], 2005. – P.15.

20. Статут Української бібліотечної асоціації // *Українська бібліотечна асоціація: Документи і матеріали*. – К., 1999. – С. 5-15.

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З БІБЛІОТЕЧНИМИ ФОНДАМИ В ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА БІБЛІОТЕКАРІВ

І. Шевченко

БІБЛІОТЕКА як соціальний інститут покликана виконувати завдання, покладені на неї суспільством і державою, а саме – збирання та зберігання джерел інформації й надання до них вільного і безперешкодного доступу усім членам суспільства.

Громадяни України мають право на вільне використання інформації (*Конституція України, ст. 34*), доступ до культурних цінностей та культурних благ шляхом користування бібліотечним фондом держави (*проект Закону України «Про культуру», ст. 8, ч. 3*), котрий складається з фондів бібліотек, у тому числі публічних, що відображають науковий, культурний, інформаційний потенціал суспільства (*Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», ст. 16, ч.2*).

З цієї точки зору цікаво звернутися до досвіду російських колег, зокрема окремих положень розділу 4 Модельного стандарту діяльності публічної бібліотеки, прийнятого VI щорічною сесією Конференції Російської бібліотечної асоціації. Там зазначається, що публічна бібліотека покликана надавати доступ до документів у різних форматах, котрі представлені у фондї в достатній кількості (книг, періодики, аудіо-, відеодокументів, електронних документів, CD-ROMів, баз даних, озвучених книг, видань шрифтом Брайля і т. ін.), відповідати існуючому в суспільстві різноманіттю поглядів і точок зору, вимогам громадян та постійно оновлюватися. Бібліотека повинна забезпечувати збереження фонду і нормальний фізичний стан документів, використовувати для такого збереження

всі засоби захисту, у т. ч.

копіювання, переведення на нові носії тощо. Також пропонуються стандарти для персоналу публічної бібліотеки, зокрема зазначається, що всі співробітники мають чітко уявляти мету і завдання, проблеми та перспективи розвитку бібліотеки, володіти фаховими знаннями, вміннями й навичками, підвищувати свій професійний рівень. На адміністрацію бібліотеки покладається обов'язок формування штату працівників з урахуванням потреб у фахівцях, що володіють спеціальними знаннями для виконання ними конкретних функцій. У контексті теми, що розглядається нами у цій публікації, для здійснення роботи з бібліотечними фондами сьогодні виникає потреба у спеціалістах, обізнаних зі специфікою роботи з електронними документами, спеціальними видами видань, літературою іноземними мовами та ін. Відповідно до стандарту, адміністрація повинна забезпечувати реалізацію програми безперервної освіти персоналу, систематичного оновлення знань із сучасних інформаційних технологій, передбачувати в бюджетах бібліотеки витрати на ці цілі.

В Україні розв'язання проблем кадрового забезпечення процесів організації роботи з бібліотечними фондами пов'язано з відсутністю державного замовлення на підготовку спеціалістів; ігноруванням важливості цього питання впродовж десятиліть; нерозумінням масштабу потреби у кадрах, які б відзначалися різносторонніми знаннями, практичними вміннями і

навичками, а також нестачею профільних освітніх структур.

Погодимося, що проблема оновлення базових фахових знань залишається актуальною для переважної більшості керівників і працівників бібліотек нашої країни. Це твердження відповідає дійсності як у частині теоретичних знань, так і практичних умінь та навичок. Відповідно, потребують оновлення знання нормативно-правових документів, що регламентують роботу з бібліотечними фондами, стандартів, термінології та особливостей побудови сучасних технологічних процесів формування, розвитку, збереження та використання бібліотечних фондів.

До змісту підвищення кваліфікації працівників бібліотек з проблем формування фондів мають бути включені питання планування, комплектування, оброблення, первісного обліку, розміщення (у т. ч. розстановки) та вилучення документів. При цьому під “формуванням” повинні розумітися процеси побудови ядра бібліотечного фонду. За визначенням В. Далья, “формировать – это набирать, строить, составлять, пополнять до полного состава”¹.

Формування бібліотечного фонду набуває прогресивної, зростаючої лінії розвитку, коли досягається оптимальний рівень кількісних та якісних аспектів, і в подальшому воно вміло регулюється, корегується, підтримується у потрібному напрямі. Тому саме здобуття бібліотечними працівниками знань щодо процесів регулювання, корегування та підтримки необхідного вектору розвитку бібліотечного фонду має стати одним із завдань підвищення кваліфікації. Це, зокрема, питання консервації, реставрації, гігієни документів, створення страхового фонду та реєстру книжкових пам'яток, забезпечення безпеки бібліотечного фонду (захист, охорона) та його збереження у процесі використання, а також сучасних вимог до обліку (переобліку, інвентаризації). При цьому має братися до уваги те, що збереження бібліотечних фондів є глобальною проблемою, на вирішення якої спрямовано, зокрема, документ ЮНЕСКО, прийнятий у 1986 році – “Директиви міжнародних дій зі збереження бібліотечних матеріалів”, у якому передбачалося створення національних програм забезпечення збереження бібліотечних фондів. В Україні таку програму було прийнято на 2000-2005 рр. і аналіз її виконання засвідчив, що профінансовано було лише 56,4% заходів, у т. ч. за рахунок державного бюджету – 33,5%.

Проблеми використання бібліотечного фонду, на наш погляд, мають знайти своє відображення у змісті навчання з питань організації обслуговування користувачів, оскільки залежать від факторів ефективної організації доступу до ресурсів бібліотеки, популяризації документів та форм розкриття бібліотечного фонду. При цьому, звичайно, вирішальним є чинник якості формування фонду.

Аналізуючи проблеми кадрового забезпечення процесів організації роботи з бібліотечними фондами

у публічних бібліотеках України, окремо хотілося б торкнутися змісту фахової діяльності, статусу бібліотечної професії та її соціальних перспектив. Нині є два основні підходи до пояснення процесів, що існують у цій площині, умовно названі соціологічним і філософським. Перший – ґрунтується на проблемі професіоналізму. Відповідно до нього, бібліотечну справу відносять до так званих напівпрофесій, професій “серця, а не розуму”, серед яких також соціальна робота і викладання у школі. Всі вони, переважно, – жіночі професії. Так, жінка-бібліотекар виступає у ролі “господині”, “хранительки”, “зберігача”, що створює “атмосферу”, а не знання. Другий підхід – філософський – дає уявлення про бібліотеку як про образ світу, простір знань, організований за законами логіки, відмінними від тих, за якими організовано соціальний простір або реальний “великий” світ. Коли читач як представник “великого” світу вторгається у бібліотечний простір, порядок порушується і виникають різного роду конфлікти, проблеми контролю та примусу. Обидва підходи поєднує практика. Не випадково така проблема, як “синдром професійного згорання”, може бути вирішена на філософсько-світоглядному рівні, адже переважна більшість бібліотечних конфліктів має причини духовного характеру. Вони пов'язані з такими поняттями, як “мета” і “сєнс життя”, “система цінностей”, а також із особливостями світосприйняття й ставлення до людей.

З огляду на вищезазначене, проблеми професіоналізму, на наш погляд, мають вирішуватися у процесі фахової орієнтації майбутніх бібліотекарів та їхньої професійної підготовки, перепідготовки чи підвищення кваліфікації.

При цьому доцільно нагадати, що за три роки навчальними закладами III – IV рівнів акредитації, що належать до сфери управління Міністерства культури і туризму України, підготовлено 638 спеціалістів та магістрів за денною та заочною формами навчання за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» (див. таблицю 1 на с. 13).

Підвищення кваліфікації працівників бібліотек, що здійснюється в Україні Інститутом післядипломної освіти Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (ДАКККіМ), покликано також сприяти підвищенню професіоналізму і, відповідно, – соціальної перспективності бібліотечної професії. Аналіз календарних планів проведення занять в Академії за 2001–2007 роки (див. таблицю 2 на с. 13) засвідчив, що впродовж зазначеного періоду передбачалося навчання 7 груп працівників бібліотек із проблем, котрі мають безпосереднє відношення до роботи з бібліотечними фондами.

Окремо хотілося б відзначити ефективні заняття, що відбулися на базі ХДНБ ім. В.Г. Короленка для завідувачів відділів (секторів) рідкісних і цінних книг (збереження фонду) ОУНБ. До навчально-тематич-

¹ Даль В.И. Толковый словарь живого русского языка. Т. 4. – М.: Рус. яз., 1980. – С. 537.

Відомості про навчальні заклади, що готують фахівців для роботи у бібліотеках

№ з/п	Назва навчального закладу	Палежність до відомства	Назва спеціальності (спеціалізації, кваліфікації)
1.	Київський національний університет культури і мистецтв + факультети у регіонах	Міністерство культури і туризму України	«Бібліотекознавство і бібліографія» (бібліотекознавство-бібліографія, менеджмент міжнародних інформаційних ресурсів, інформаційний менеджмент) «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія»
2.	Луганський державний інститут культури і мистецтв	Міністерство культури і туризму України	«Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія»
3.	Львівський національний університет імені Івана Франка	Міністерство освіти і науки України	«Бібліотекознавство і бібліографія»
5.	Приазовський державний технічний університет	Міністерство освіти і науки України	Українська мова і література та шкільне бібліотекознавство
4.	Рівненський державний гуманітарний університет	Міністерство освіти і науки України	«Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія»
5.	Харківська державна академія культури	Міністерство культури і туризму України	«Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» (бібліотекар-бібліограф, бібліограф-книгознавець)

Таблиця 2

Календарний план занять, проведених в ДАКККіМ у 2001-2007 рр.

Рік навчання	Категорія слухачів	Проблема навчання
2001	Завідувачі відділів обробки літератури обласних, районних та міських бібліотек для дітей	Сучасні проблеми каталогізації в бібліотеках для дітей
2001	Завідувачі відділів (головні, провідні бібліотекарі) ОУНБ, ЦБС	Сучасні підходи до формування інформаційно-бібліотечного ресурсу
2004	Фахівці відділів комплектування та обробки бібліотечних фондів ОБЮ	Інноваційні технології комплектування та обробки бібліотечних фондів
2004	Фахівці відділів обробки та систематизації бібліотечних фондів ОУНБ	Інноваційні технології обробки та систематизації бібліотечних фондів
2005	Завідувачі відділів (секторів) рідкісних і цінних книг (збереження фонду) ОУНБ	Колекції рідкісних та цінних видань у наукових бібліотеках: формування, збереження, облік (очно-заочне навчання на базі ХДНБ ім. В.Г. Короленка)
2006	Завідувачі відділів (секторів) рідкісних і цінних книг (збереження фонду) ОУНБ	Колекції рідкісних та цінних видань у наукових бібліотеках: формування, збереження, облік (очно-заочне навчання на базі ХДНБ ім. В.Г. Короленка)
2007	Завідувачі відділів комплектування та обробки літератури обласних бібліотек для дітей	Особливості використання сучасних технологій при комплектуванні та обробленні дитячої літератури (на базі НБУ для дітей)

ного плану за проблемою «Колекції рідкісних та цінних видань у наукових бібліотеках: формування, збереження, облік» було включено такі теми: «Книжкові пам'ятки – рідкісні та цінні друковані документи: вітчизняний та світовий досвід колекційної роботи», «Формування колекцій рідкісних та цінних видань: терміни, критерії відбору», «Відділ (сектор) рідкісних та цінних видань ОУНБ: організація, напрями діяльності, регламенти», «Профіль комплектування відділу (сектору) рідкісних та цінних видань ОУНБ: загальні критерії, регіональні особливості», «Науковий опис пам'яток друку: методика, складні випадки опи-

су пам'яток та паспортизація колекцій рідкісних та цінних видань», «ДБА, електронні БД», «Колекції рукописних книг та архівних матеріалів, особові фонди діячів науки, літератури, мистецтва: організація, науковий опис, особливості використання», «Наукова діяльність відділу (сектору) рідкісних видань і рукописів ОУНБ: напрями, програми НДР, методика досліджень», «Українські стародруки та рідкісні видання XIX-XXI ст.: з історії формування, склад та особливості колекцій ХДНБ».

У перспективних планах діяльності Інституту післядипломної освіти ДАКККіМу – запровадження під-

вищення кваліфікації з використанням технологій дистанційного навчання як такого, що призначене для надання освітніх послуг безпосередньо за місцем перебування слухачів на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Визначено, що апробація технологій дистанційного навчання з метою підвищення кваліфікації в Академії буде пропонуватися для бібліотекарів АР Крим, Вінницької, Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Рівненської, Кіровоградської, Тернопільської, Хмельницької областей.

Враховуючи потребу галузі та орієнтуючись на досвід Федерального центру консервації бібліотечного фонду Російської Федерації, актуальними можуть бути нові курси для адміністраторів, керівників центрів, зберігачів, реставраторів: «Створення програм збереження бібліотечного фонду», «Організація служб (консервації, реставрації)», «Експертна оцінка стану бібліотечного фонду», «Експертна оцінка умов збереження бібліотечного фонду», «Методи реставрації (різних видів документів)», «Дії в екстремальних умовах».

Суттєво змінити стан кадрового забезпечення процесів організації роботи з бібліотечними фондами, а відтак і стан роботи з фондами у публічних бібліотеках України, можливо за умов:

— формування державного замовлення на обов'язкову підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації з питань роботи з бібліотечними фондами;

— поєднання зусиль навчальних закладів I–IV рівнів акредитації, що надають професійну освіту, і бібліотек – головних науково-методичних центрів, здатних створити матеріально-технічну, навчальну та експериментальну базу підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації;

— підготовки викладачів, створення умов для оновлення їхніх знань; залучення практиків для викладання;

— розроблення відповідних навчальних програм, відкриття необхідних спеціалізацій і кваліфікацій у межах основної спеціальності; створення нового покоління освітніх стандартів;

— підготовки підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів, їхнього видання;

— організації наукових досліджень стану кадрового забезпечення і моніторингу динаміки рівня кваліфікації та потреб галузі.

Сподіваємося, що виважена державна політика сприятиме саме такому вирішенню зазначених проблем. ●

КАТАЛОГІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ (Методичні рекомендації в таблицях і схемах)

СТОРІНКА КАТАЛОГІЗАТОРА

У статті подано стислі методичні рекомендації у таблицях і схемах щодо каталогізації електронних ресурсів, формування їхніх бібліографічних записів на основі формату UNIMARC/УКРМАРК

З А умов активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в електронному середовищі вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу сучасної бібліотеки є *електронні ресурси* – інформаційні ресурси, що створюються, керуються та використовуються за допомогою комп'ютера і містять дані та/або програми, зафіксовані в електронній (цифровій) формі на певних носіях, зокрема тих, що вимагають застосування периферійного пристрою, безпосередньо приєднаного до комп'ютера (наприклад, CD-ROM-прістій), або зв'язку з комп'ютерною мережею (приміром, через Інтернет). Включення електронних ресурсів до бібліотечних інформаційно-пошукових систем зумовлює необхідність організації процесу їхнього технологічного опрацювання, в тому числі каталогізації, що потребує відповідного нормативно-методичного забезпечення.

Дослідження особливостей каталогізації електронних ресурсів як нових об'єктів бібліотечно-інформаційних технологій було розпочато авторами у ході робіт зі створення Національного формату представлення бібліографічних даних УКРМАРК¹ на базі міжнародного комунікативного формату UNIMARC² (“UNIMARC Manual: Bibliographic Format 1994”) [22] і знайшло відображення у низці публікацій з теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми [17-21].

UNIMARC є специфічним втіленням міжнародного стандарту обміну бібліографічною інформацією ISO 2709–1981 [16] і визначає структуру записів, що містять бібліографічні дані, та включає набір полів для опису специфічних характеристик електронних ресурсів.

І. Антоненко, О. Баркова

¹ УКРМАРК: Національний формат представлення бібліографічних даних (проект) [Електрон. ресурс] / Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського, Нац. парлам. б-ка України, Наукова б-ка ім. М. Максимовича Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка (www.nbuv.gov.ua). — 2002-2003. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/library/ukrmarc.html>.

² Далі по тексту: UNIMARC/УКРМАРК

Каталогізація електронних ресурсів підпорядковується загальним принципам і правилам каталогізації та базується на міжнародних, міждержавних та українських державних стандартах з бібліотечної й видавничої справ [1-16]. Використання джерел відомостей про електронний ресурс, додержання правил пунктуації та вибір мови опису регламентується чинними стандартами бібліографічного опису та вимогами UNIMARC/УКРМАРК щодо заповнення полів/підполів.

Методика каталогізації електронних ресурсів визначається відповідно до режиму доступу (*ресурси локального, віддаленого та комбінованого доступу*) з урахуванням виду об'єкта каталогізації (закінчений або продовжуваний ресурс) та його структури (однчастинний, багаточастинний ресурс або його складова частина). Кожний із видів ресурсу має декілька рівнів поділу, що забезпечує гнучкий підхід до методики каталогізації. Типологія електронних ресурсів зумовлює і певний набір схем їхнього бібліографічного опису.

Каталогізаційний запис електронного ресурсу формується відповідно до загальних принципів скла-

дання електронного каталогізаційного запису, він має містити *бібліографічний опис*, маркер запису, дані ідентифікації, кодовану інформацію, точки доступу, службову інформацію та шифр зберігання, а також відомості щодо взаємопов'язаних записів.

Відповідно до носія електронного ресурсу, каталогізаційний запис має містити шифр зберігання (для локальних ресурсів) або відомості щодо режиму доступу (для віддалених ресурсів), який зазначається у бібліографічному описі.

До складу каталогізаційного запису входить *бібліографічний опис*, який доповнюється *заголовком бібліографічного запису*, що формується за загальними правилами каталогізації, а також такою семантичною інформацією, як терміни індексування (класифікаційні індекси і предметні рубрики), анотації або реферати.

Складові *каталогізаційного запису* електронного ресурсу і основні елементи бібліографічного опису, а також відповідні їм блоки полів або поля/підполя UNIMARC/УКРМАРК наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Складові каталогізаційного запису електронних ресурсів,
та їхнє місцезнаходження в UNIMARC / УКРМАРК**

Складові каталогізаційного запису та елементи бібліографічного опису	Поля/підполя UNIMARC/УКРМАРК
МАРКЕР ЗАПИСУ	Позиції символів 0-23
ДАНІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ	Поля блоку 0--
КОДОВАНА ІНФОРМАЦІЯ	Поля блоку 1--
ЗАГОЛОВОК БІБЛІОГРАФІЧНОГО ЗАПИСУ	
Заголовок індивідуального автора	700
Заголовок колективного автора	710
Заголовок родового імені	720
Заголовок, який містить уніфіковану назву або заголовок форми	500
Предметний заголовок	Поля блоку 6--
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС	
Основна назва та інші дані, що стосуються назви	200\$a, 200\$d, 200\$c
Загальне позначення матеріалу	200\$b
Відомості про первинну, альтернативну та вторинну інтелектуальну відповідальність	200\$f \$g
Відомості про видавця	205
Публікація, розповсюдження	210
Фізичний опис електронного ресурсу (<i>локального ресурсу</i>)	215
Позначення типу та розміру електронного ресурсу	230
Інформація доступності	010, 011
Серія	225, 410
Примітки до заголовка бібліографічного запису та елементів бібліографічного опису	Поля блоку 3--
Примітки про режим доступу (<i>віддаленого ресурсу</i>)	856\$a, \$b, \$d, \$c, \$f, \$u
ТОЧКИ ДОСТУПУ	Поля блоків 5--, 7--
ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІ ЗАПИСИ	Поля блоку 4--
ТЕРМІНИ ІНДЕКСУВАННЯ (класифікаційні індекси та предметні рубрики)	Поля блоку 6--
АНОТАЦІЯ	330
ШИФР ЗБЕРІГАННЯ	Поля блоку 9--
ВІДОМОСТІ СЛУЖБОВОГО ХАРАКТЕРУ	Поля блоку 8-- Поля блоку 9--

Як уже зазначалося, основною частиною загальної моделі каталогізаційного запису електронного ресурсу є бібліографічний опис, котрий містить бібліографічні відомості, що подаються за чинними стандартами. Специфіка опису електронних ресурсів стосується *Області типу³ та розміру ресурсу, Області*

фізичних характеристик, Області приміток. Зокрема, в області приміток наводяться такі специфічні відомості про електронний ресурс, як системні вимоги та режими доступу. Відповідність областей бібліографічного опису полям UNIMARC/УКРМАРК наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Відповідність областей бібліографічного опису електронних ресурсів полям UNIMARC/УКРМАРК

Область бібліографічного опису	Поля UNIMARC (УКРМАРК)
1. Область назви та відомостей про відповідальність	200
2. Область видання	205
3. Область типу та розміру ресурсу ⁴	230
4. Область вихідних даних	210
5. Область фізичної характеристики	215
6. Область серії	225
7. Область приміток	300, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 310, 315, 320, 322, 324, 325, 327, 330, 333, 336, 337, 856
8. Область стандартного номера (або його альтернативи) та умов доступності	010, 011 (і 530), 013, 014, 015, 016, 020, 021, 022, 035, 040, 071

Співвідношення областей та елементів бібліографічного опису електронних ресурсів з полями і підполями UNIMARC/УКРМАРК за ГОСТ 7.82-2001, ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 та ISBD (ER) наведено у таблиці 3 на с. 17-19.

Особливості створення бібліографічних описів електронних ресурсів

Бібліографічний опис електронних ресурсів підпорядковується загальним правилам стандартного опису в частині структури, набору областей і елементів, вибору мови та графіки, застосування правил орфографії, скорочення слів тощо.

При організації візуальних форм заголовків бібліографічного запису розміщується перед каталогізаційним записом окремим рядком (формат каталожної картки):

ЗАГОЛОВОК БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

або перед бібліографічним записом

(для покажчиків, списків літератури тощо):

ЗАГОЛОВОК. БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

Схема 1

Загальна схема бібліографічного опису електронного ресурсу

Основна назва [**Загальне позначення матеріалу**] = Паралельна назва : відомості, що відносяться до назви / відомості про відповідальність. — Відомості про видання = Паралельні відомості про видання / відомості про відповідальність, що відносяться до видання, додаткові відомості про видання. — Специфічні відомості. — **Позначення типу ресурсу**

(розмір ресурсу). — Місце видання : Назва видавництва, ім'я видавця, розповсюджувача тощо, Дата видання (Місце виготовлення : Ім'я виготівника, дата виготовлення). — **Специфічне позначення матеріалу та кількість фізичних одиниць : інші фізичні характеристики* ; розмір + відомості про супровідний матеріал.** — (Основна назва серії або підсерії = Паралельна назва серії або підсерії : відомості, що відносяться до назви серії або підсерії / відомості про відповідальність, що відносяться до серії або підсерії, ISSN ; нумерація всередині серії або підсерії). — **Примітки.** — Стандартний номер = Ключова назва : умови доступності та (або) ціна.

* Фізичні характеристики можуть містити відомості про пагінацію, звук, ілюстрації тощо.

На схемі жирним шрифтом позначено специфічні елементи та області бібліографічного опису електронних ресурсів.

Дані про **Загальне позначення матеріалу, Позначення типу та розміру ресурсу** наводяться для всіх ресурсів. Область приміток для ресурсів усіх видів має містити відомості про **системні вимоги та джерело назви.** Для локального ресурсу заповнюється область **Специфічного позначення матеріалу та кількості фізичних одиниць.** Для віддаленого ресурсу наводяться **Примітки про режим доступу** до ресурсу.

Загальне позначення матеріалу – обов'язковий специфічний елемент для всіх категорій електронних ресурсів. Наводиться у квадратних дужках, без скорочень (наприклад: [Електронний ресурс]). У разі складання

³ У ГОСТ 7.82-2001 наведено термін "вид", котрий відповідає типології видань за ГОСТ 7.83-2001, тоді як у даній області йдеться про характеристики електронних даних і програм. Тому для цієї області доцільно застосовувати термін "тип" як такий, що більше відповідає вмісту даної області та не суперечить ISBD(ER).

⁴ Область типу та розміру ресурсу (ГОСТ 7.82-2001) згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 є областю специфічних відомостей. Для електронних ресурсів, вмістом яких є особливий тип публікації (поля UNIMARC 206, 207, 208), область специфічних відомостей повторюється.

Співвідношення областей і елементів бібліографічного опису
електронних ресурсів з полями та підполями UNIMARC/УКРМАРК

Найменування елемента опису електронного ресурсу	Поле, підполе UNIMARC (УКРМАРК)	Номер розділу ГОСТ 7.82–2001	Номер розділу ДСТУ ГОСТ 7.1:2006	Номер розділу ISBD (ER)	Попередня пунктуація
1. Область назви та відомостей про відповідальність		5.3	5.2	1	
Основа назва	200 \$a	5.3.1–5.3.5	5.2.2 5.2.7	1.1	Відсутня
Загальне позначення матеріалу	200 \$b	5.3.6	5.2.3 5.2.7.2.2	1.2	
Паралельна назва	200 \$d	5.3.7	5.2.4	1.3	=
Відомості, що відносяться до назви	200 \$e	5.3.8	5.2.5	1.4	:
Перші відомості про відповідальність	200 \$f	5.3.9	5.2.6	1.5	/
Наступні відомості про відповідальність	200 \$g	5.3.9	5.2.6	1.5	;
2. Область видання		5.4	5.3	2	
Відомості про видання	205 \$a	5.4.1–5.4.8	5.3.2	2.1	. –
Паралельні відомості про видання	205 \$d	*	*	2.2	=
Відомості про відповідальність, які відносяться до видання	205 \$f	5.4.9	5.3.3	2.3, 2.5	/
Додаткові відомості про видання	205 \$b	5.4.10	5.3.4	2.4	,
Відомості про відповідальність щодо додаткових відомостей про видання	*	*	5.3.5	2.5	/
3. Область типу та розміру ресурсу		5.5	5.4	3	
Позначення типу ресурсу	230 \$a	5.5.1 – 5.5.3	5.4.1.6	3.1	. –
Розмір ресурсу	230 \$a	5.5.4	5.4.1.6	3.2	(:)
4. Область вихідних даних		5.6	5.5	4	
Місце видання	210 \$a	5.6.2.	5.5.2	4.1	. –
Назва видавництва, ім'я видавця, розповсюджувача тощо	210 \$c	5.6.3.	5.5.3 5.5.4	4.2.	:
Дата видання	210 \$d	5.6.4	5.5.5	4.4	,
Місце виготовлення	210 \$e	5.6.2	5.5.6	4.5	(
Ім'я виробника	210 \$g	5.6.3	5.5.6	4.6	:
Дата виготовлення	210 \$h	5.6.4	5.5.6.1 5.5.6.2	4.7	,)
5. Область фізичної характеристики		5.7	5.6	5	
Специфічне позначення матеріалу та кількість фізичних одиниць	215 \$a	5.7.2	5.6.2	5.1	. –
Інші фізичні характеристики	215 \$c	5.7.3	5.6.3	5.2	:
Розмір (кількісні характеристики)	215 \$d	5.7.4	5.6.4	5.3	;
Відомості про супроводжувальний матеріал	215 \$e	5.7.5	5.6.5	5.4	+

6. Область серії		5.8	5.7	6	
Основна назва серії або підсерії	225 \$a	5.8.2	5.7.3 5.7.7–5.7.9	6.1	, – (
Паралельна назва серії або підсерії	225 \$ d	5.8.3	5.7.4	6.2	=
Відомості, що відносяться до назви серії або підсерії	225 \$e	5.8.4	5.7.5	6.3	:
Відомості про відповідальність, які відносяться до серії або підсерії	225 \$f	5.8.5	5.7.6	6.4	/
ISSN	225 \$x	5.8.5	5.7.10 – 5.7.12	6.5	,
Нумерація всередині серії або підсерії		5.8.7	5.7.13 – 5.7.16	6.6	;
7. Область приміток		5.9	5.8	7	
Про системні вимоги	337 \$a 856 \$c, \$o, \$q, \$r, \$s, \$t,	5.9.4.1	5.8	7.5.1	, –
Про режим доступу (для відділених ресурсів)	856 \$a, \$b, \$d, \$f, \$g, \$i, \$j, \$k, \$l, \$m, \$n, \$p, \$u, \$v, \$y	5.9.4.2	5.8	7.5.2	, –
До назви і відомостей про відповідальність	304 \$a	5.9.5	5.8 (5.2.2.8 5.2.3.5 5.2.7.2.3 5.2.7.3.1)	7.1	, –
Про мову	300 \$a	5.9.5.1	5.8	7.1.1.1	, –
Про переклад	304 \$a	5.9.5.2	5.8	7.1.1.3	, –
Про джерело основної назви	304 \$a	5.9.5.3.	5.8	7.1.1.2	, –
Про варіанти назви та паралельні назви	304 \$a	5.9.5.4	5.8 (5.2.4.4 5.2.4.5)	7.1.3 7.1.4	, –
Щодо відомостей про відповідальність	304 \$a	5.9.5.5	5.8 (5.2.6.2)	7.1.5	, –
Щодо переліку учасників підготовки матеріалу до виходу	322 \$a	5.9.5.5	5.8	7.1.5	, –
Щодо джерела відомостей про видання	305 \$a	5.9.6.1	5.8	7.2.1	, –
Про бібліографічну історію	305 \$a	5.9.6.2	5.8	7.2.2	, –
Про оригінал	324 \$a	5.9.6.2	5.8	7.2.2	, –
Про копію	325 \$a	5.9.6.2	5.8	7.2.2	, –
Про дати щодо змісту, використання або стану ЕР	306 \$a 856 \$e	5.9.6.3	5.8	7.2	, –
Про тип і розмір ресурсу	336 \$a	5.9.7	5.8	7.1.2 7.3	, –
Про кількісну/ фізичну характеристику	307 \$a	5.9.8.2	5.8 (5.6.5)	7.5.3	, –
Про серію	308 \$a	5.9.9	5.8 (5.7.6 5.7.8)	7.6	, –
Щодо змісту	327 \$a	5.9.10	5.8	7.7	, –
Про умови придбання	310 \$a	5.9.11	5.8	7.8	, –
Про джерело опису віддаленого ЕР	300 \$a	5.9.12	5.8	7.9	, –
Про резюме	330 \$a	5.9.13	5.8	7.10	, –
Щодо цільового та читачького призначення	333 \$a	5.9.14	5.8	7.11	, –

Про номери	300 \$a	5.9.15	5.8	7.12	. –
Щодо специфічних характеристик матеріалу або типу публікації	315 \$a	5.9.16	5.8	7.3	. –
Про наявність бібліографії/показчиків	320 \$a	5.9.16	5.8	*	. –
Інші	300 \$a	5.9.16	5.8	7.13	. –
8. Область стандартного номера (або його альтернатива) і умови доступності		5.10	5.9	8	
Стандартний номер	010\$a – 016\$a	5.10.1	5.9.1 – 5.9.4	8.1	. –
Ключова назва	530	5.10.2	5.9.5	8.2	:
Умови доступності (придбання) та /або ціна	010 \$d, 011 \$d, 013 \$d, 015 \$d, 016 \$d	5.10.3	5.9.6	8.3	:

Примітка до таблиці 3: Наведення елементів опису, позначених астериском (*), у ГОСТ 7.82–2001, ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 або ISBD(ER) не регламентується.

аналітичного опису складової частини електронного ресурсу відомості про загальне позначення матеріалу наводяться після основної назви всього ресурсу.

Позначення типу та розміру ресурсу наводиться в описі відповідно до загальної характеристики його вмісту з деталізацією за певними категоріями.

Типи ресурсів: дані, програми, дані та програми (для комбінованих ресурсів, наприклад, в інтерактивних мультимедійних ресурсах).

Основні типи електронних даних: числові дані, текстові дані, зображення, звукові дані, мультимедіа (комбінація декількох типів даних в одному електронному ресурсі, тобто будь-які сполучення тексту, звуку, графіки, відео та анімації, а також організація гіперпосилань).

Електронні програми поділяються на системні та прикладні.

Один електронний ресурс може складатися з декількох різних типів вмісту.

Комбіновані ресурси позначаються загальним виразом: дані та програми.

Специфічне позначення матеріалу та кількість фізичних одиниць. Ця область бібліографічного опису використовується лише для *локальних електронних ресурсів* і призначена для наведення відомостей саме про фізичний носій ресурсу.

Примітки. Примітки про системні вимоги та Примітки про режим доступу передують усім іншим приміткам. При цьому першими наводяться Примітки про системні вимоги, їм передує фраза “*Систем. вимоги*” або її еквівалент іншою мовою.

Примітки про системні вимоги наводяться для *всіх категорій електронних ресурсів*, обов’язкові для ресурсів *локального доступу* і містять відомості про вимоги до комп’ютера (наприклад, виробник та модель, операційна система, вимоги до пам’яті тощо), периферійного обладнання (приміром, типи та кількість периферійних пристроїв). Для програмного забезпечення фіксуються дані про мову програму-

вання, програмні параметри тощо.

Примітки про режим доступу обов’язково наводяться для *віддаленого ресурсу*. Їм передує фраза “Режим доступу” або її еквівалент іншою мовою. У примітці наводяться відомості про мережу, протокол доступу (FTP, Dial-up, HTTP) та унікальна адреса ресурсу URL (Uniform Resource Locator).

Примітки про джерело назви обов’язково наводяться для *всіх видів* електронних ресурсів (наприклад, “Назва з титул. екрана”).

Схеми бібліографічного опису різних типів електронних ресурсів. Вибір методики каталогізації, а саме – наведення в бібліографічному описі електронного ресурсу певних елементів, залежить від *носія ресурсу* (локальний, віддалений).

Схема 2

Загальна схема бібліографічного опису електронного ресурсу локального доступу

Основна назва [Загальне позначення матеріалу] = Паралельна назва : відомості, що відносяться до назви / відомості про відповідальність. – Відомості про видання = Паралельні відомості про видання / відомості про відповідальність, які відносяться до видання, додаткові відомості про видання, відомості про відповідальність, які відносяться до додаткових відомостей про видання. – **Позначення типу ресурсу (розмір ресурсу).** – Місце видання : Назва видавництва, ім’я видавця, розповсюдjuвача, тощо, дата видання (Місце виготовлення : Ім’я виготівника, дата виготовлення). – **Позначення носія локального ресурсу та кількість фізичних одиниць : інші фізичні характеристики ; розмір + відомості про супровідний матеріал.** – (Основна назва серії або підсерії = Паралельна назва серії або підсерії відомості, що відносяться до назви серії або підсерії / відомості про відповідальність, які відносяться до серії або підсерії, ISSN ; нумерація усередині серії або підсерії). – **Примітки про системні вимоги.** – **Примітки про джерело назви.** – Інші примітки. – Стандартний номер = Ключова назва : умови доступності та (або) ціна.

Схема 3

Загальна схема бібліографічного опису електронного ресурсу віддаленого доступу

Основна назва [**Загальне позначення матеріалу**] = Паралельна назва : відомості, що відносяться до назви / відомості про відповідальність. – Відомості про видання = Паралельні відомості про видання / відомості про відповідальність, які відносяться до видання, додаткові відомості про видання, відомості про відповідальність, які відносяться до додаткових відомостей про видання. – **Позначення типу ресурсу (розмір ресурсу)**. – Місце видання : Назва видавництва, ім'я видавця, розповсюджувача, тощо, дата видання (Місце виготовлення : Ім'я виготівника, дата виготовлення). – Фізичні характеристики. – **Примітки про системні вимоги.** – **Примітки про режим доступу.** – **Примітки про бібліографічну історію.** – **Примітки про джерело назви.** – Інші примітки.

Схема 4

Схема аналітичного бібліографічного опису електронного ресурсу локального доступу

Назва складової частини ресурсу [**Загальне позначення матеріалу**] : відомості, що відносяться до назви складової частини ресурсу / відомості про відповідальність. – Відомості про видання складової частини ресурсу. – **Позначення типу та розміру** складової частини ресурсу // Назва ідентифікуючого ресурсу : відомості, що відносяться до назви ідентифікуючого ресурсу / відомості про відповідальність ідентифікуючого ресурсу. – Відомості про видання ідентифікуючого ресурсу. – **Позначення типу та розміру** ресурсу. – Місце видання, дата видання. – Визначення тому, випуску, номера та його порядковий номер : індивідуальна назва тому, випуску, номера. – Наскрізна пагінація. – **Примітки про системні вимоги.** – **Примітки про режим доступу***. – **Примітки про джерело назви.**

* Для ресурсу віддаленого доступу

Список використаної літератури

- ГОСТ 7.11-78. Сокращение слов и словосочетаний на иностранных европейских языках в библиографическом описании. – Изд. офиц. – М. : Изд-во стандартов, 1978. – 239 с.
- ГОСТ 7.12-93. Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила. – Изд. офиц. – М. : Госстандарт России, 1994. – 16 с.
- ГОСТ 7.9-95. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Реферат и аннотация. Общие требования. – Изд. офиц. – М. : Изд-во стандартов, 1978. – 239 с.
- ГОСТ 7.60-90. Издания. Основные виды. Термины и определения // Стандарты по библиотечному делу: Сборник. – СПб. : Профессия, 2000. – С. 270-307.
- ГОСТ 7.60-2003. Издания. Основные виды. Термины и определения [Электронный ресурс] : межгос. стандарт. – Изд. офиц. – [М.] : Изд-во стандартов, 2003. – Режим доступа: http://www.bookchamber.ru/download/gost_2003-7.60.doc. – Загл. с экрана.

6. ГОСТ 7.80-2000. Библиографическая запись. Заголовок. Общие требования и правила составления [Электронный ресурс] : межгос. стандарт. – Изд. офиц. – Введ. 2000-07-01. – [М.] : Изд-во стандартов, 2000. – Режим доступа: http://www.bookchamber.ru/download/gost_2000-7.80.doc. – Загл. с экрана.

7. ГОСТ 7.82-2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления : межгос. стандарт. – Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. – 23 с.

8. ГОСТ 7.83-2001. Электронные издания. Основные виды и выходные сведения : Межгос. стандарт. – Введ. 2002-07-01. – Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2002. – 13 с.

9. ДСТУ ГОСТ 2.051:2006 Електронні документи. Загальні положення. (ГОСТ 2.051-2006, IDT) : Нац. стандарт України. – Вид. офиц. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – III, III, 11 с. – (Єдина система конструкторської документації).

10. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. (ГОСТ 7.1-2003, IDT). – Вид. офиц. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – III, III, 47 с.

11. ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 (ИСО 5963-85) Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Індексування документів. Загальні вимоги систематизації та предметизації (ГОСТ 7.59 2003 (ИСО 5963 85), IDT). – Вид. офиц. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – III, III, 47

12. ДСТУ 3578-97. Формат для обміну бібліографічними даними на магнітних носіях. – К. : Держстандарт України, 1997. – 20 с.

13. ДСТУ 3582-97. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила. – Вид. офиц. – К. : Держстандарт України, 1998. – 27 с.

14. ISBD(CR): International Standard Bibliographic Description for Serials and Other Continuing Resources: Revised from the ISBD(S) /International Federation of Library Associations and Institutions. – Munchen : K.G.Saur, 2002. – VII, 114 p.

15. ISBD(ER): International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources : rev. from the ISBD(CF). – Frankfurt am Main, 1996. – 109 p.

16. ISO 2709:1996(E). Information and documentation – Format for information exchange : International standard. – 3. ed. – Geneve, 1996. – III, 6 p.

17. Антоненко І. П. Бібліографічний опис електронних ресурсів: методичні матеріали для пристатейної бібліографії / І. П. Антоненко, О. В. Баркова // Бібл. вісн. – 2006. – № 1. – С. 25-27.

18. Антоненко І. П. / І. П. Антоненко, О. В. Баркова // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 11-22.

19. Антоненко І. П. Науково-методичне забезпечення каталогізації електронних ресурсів / І. П. Антоненко, О. В. Баркова // Наук. праці НБУВ. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 445-454.

20. Антоненко І. П. / І. П. Антоненко, О. В. Баркова // Бібл. форум України. – 2004. – № 3 (5). – С. 17-24.

21. Баркова О. В. // Бібліосвіт: інформ. вісник. – Вип. 8. – 2003. – С. 15-18.

22. UNIMARC Manual: Bibliographic Format 1994 [Electronic resource] / International Federation of Library Associations and Institutions. – Latest revision: 6 April 2000. – Mode of access: <http://www.ifla.org/VI/3/p1996-1/sec-uni.htm>. — Title from the screen.

У статті йдеться про передумови створення Опікунства про народну тверезість, подано характеристику роботи книгозбірень, що діяли прои ньому, зокрема на Волині

ОСВІД роботи бібліотек далекого минулого може зацікавити не тільки істориків бібліотечної справи, але й бібліотекарів-практиків, насамперед організаторів та керівників бібліотечної мережі. При поглибленому вивченні механізму функціонування бібліотек XIX – початку XX століття ми довідуємось багато корисного і повчального про діяльність бібліотек в умовах недостатнього фінансування (або його повної відсутності), про оригінальні форми роботи, одержуємо матеріал для порівняльної характеристики основних бібліотечних показників тих часів із сучасними тощо. Однією з найцікавіших сторінок історії бібліотечної справи у цьому сенсі є діяльність на теренах України бібліотек Опікунства про народну тверезість (ОНТ), яка є майже не дослідженою. Деяку інформацію про бібліотеки ОНТ можна знайти у зв'язку з характеристикою народних бібліотек в Україні у дореволюційний період у дослідженнях вітчизняних бібліотекознавців – О. Онищенко, Л. Дубровіної [1], А. Волинець [2; 3], З. Гімалдінової [4] та ін. Але здебільшого в них тільки засвідчується факт існування таких книгозбірень в окремих регіонах. Деяку суттєву інформацію про діяльність Миколаївського комітету Опікунства про народну тверезість викладено у публікації Г. Бородіної [5], проте ці відомості займають лише три абзаци.

У працях російських бібліотекознавців бібліотеки ОНТ згадуються у зв'язку з розглядом типологічних проблем народних книгозбірень Російської імперії [6; 7; 8]. Єдиним винятком є статті російського бібліотекознавця І. Голубцової [9; 10], в яких подається характеристика культурно-освітньої діяльності Російського ОНТ, у тому числі його діяльність з організації бібліотек.

Однак ані у працях українських, ані у працях російських бібліотекознавців немає детальної характеристики роботи книгозбірень Опікунства в Україні: не досліджено їхню мережу, роль і місце серед інших народних бібліотек, відсутній аналіз складу фонду та читачів, не встановлені особливості розвитку мережі в окремих регіонах. До того ж бібліотеки Волинського ОНТ не згадувались у жодній науковій публікації. Хоча на прикладі їхньої діяльності у цьому регіоні можна з'ясувати причини створення цього типу книгозбірень, встановити загальні закономірності їхнього розвитку, охарактеризувати режим та форми роботи, дослідити місце серед інших типів бібліотек. Розгляд цих питань і є метою даної статті.

Розпочнемо з причин створення Опікунства про народну тверезість та короткої характеристики його основних функцій. Виникнення організації з такою дивною назвою було зумовлено введенням у Російській імперії в кінці XIX століття суттєвих змін в організації торгівлі спиртними напоями. У 1895 р. вільну акцизну систему продажу алкогольних напоїв замінили казенною винною монополією, яка поступово впроваджувалася низкою законів у різних регіонах неосязної імперії до 1906 р. Станом на 1900 р. казенну монополію торгівлі вже було введено в половині губерній [11, 200]. У містах і містечках, як гриби після дощу, почали з'являтися так звані «водочные», «рюмочные» і «пивные». За один рік (1900) було продано 36 млн. 804 тис. відер алкогольних напоїв 40° міцності, що на душу населення становило 0,7 відра, причому в містах ця доза становила 1,09 відра, а в повітах – лише 0,26. В результаті держава одержувала значні кошти, а народ спивався. Уряд змушений був шукати «золотої середини» між бажанням одержати великі прибутки та необхідністю зберегти працездатність і здоров'я населення.

У зв'язку з цим, одночасно із введенням казенного продажу алкогольних напоїв, було створено Опікунство про народну тверезість. Перед ним стояло такі три основні завдання:

- 1) здійснювати нагляд за тим, щоб торгівля алкогольними напоями проводилася згідно зі встановленими правилами;
- 2) відкривати і утримувати заклади для лікування алкоголіків;
- 3) розповсюджувати серед населення знання про негативний вплив алкоголю на людину, а також створювати умови для того, щоб народ мав можливість проводити вільний час поза «питейними заведеннями». З цією метою передбачалося влаштовувати народні читання і співбесіди, видавати і поширювати в народі видання, які роз'яснюють шкоду зловживання міцними напоями, а також відкривати чайні, народні читальні тощо [12, 547].

Фінансувалось Опікунство в основному з казни, хоча значні суми надходили від приватних осіб, продажу власних видань та читання лекцій.

ОНТ складалося з губернських комітетів, які очолювали губернатори, а до складу входило все духовне і світське начальство: єпархіальний архієрей, віце-губернатор, прокурор окружного суду, предводитель дворянства, управитель казенної палати, начальник жандармського управління, директори народних училищ та ін. Крім того, в кожному повіті створювалися повітові комітети, які очолювали повітові предводители дворянства, а до складу входила майже вся адміністрація. Таким чином, мережею організацій ОНТ було охоплено всю територію велетенської Російської імперії. Не становила винятку і Волинська губернія, в якій у 1898 р. було створено Волинське губернське опікунство про народну тверезість (ВОНТ).

Як вже зазначалось, одним із основних завдань ОНТ було розповсюдження серед народу знань про шкоду зловживання алкоголем та організація його вільного часу. Ця діяльність передбачала п'ять основних напрямів роботи:

1. Створення бібліотек, бібліотек-читалень та книжкових складів з метою популяризації кращих зразків літератури для народного читання.
2. Організацію народних читань з метою антиалкогольної пропаганди та розширення світогляду населення.
3. Влаштування вокально-інструментальних вечорів та театральних вистав з метою організації змістовного дозвілля населення.
4. Видання та розповсюдження книг для народного читання з метою поширення медичних знань про шкоду алкоголю і піднесення загального культурного рівня народу.
5. Організацію недільних шкіл для неписьменних та малописьменних людей.

Найважливішу роль у культурно-освітній діяльності Опікунства відігравали бібліотеки, які у досить великій кількості створювались у губернії. Проаналізувавши звіти ВОНТ за 1898-1913 рр. [13–20], можна відтворити картину розвитку бібліотечної мережі у губернії. Бібліотеки Опікунства існували у двох формах:

1. Читальні, які видавали книжки додому і, разом з тим, мали зали, в яких читач міг почитати книги чи періодичні видання. Вони становили, в середньому, 94% всіх книгозбірень Опікунства.

2. Читальні, які давали можливість читати літературу на місці без права брати її додому (близько 6%).

В усіх випадках гроші за читання не вимагали. Книги додому брали, в середньому, 55% відвідувачів.

Географія поширення бібліотек була такою. Найбільше установ було відкрито Кременецьким повітовим комітетом (18), Житомирським губернським та повітовим комітетом (14). В інших повітах Волинської губернії було створено по 2–5 бібліотек на повіт. Станом на 1910 р. бібліотек ОНТ не було тільки у Ковельському та Новоград-Волинському повітах [17]. Найбільша кількість цих закладів у Кременецькому повіті пояснюється частково тим, що переважали більшість опікунів та бібліотекарів у них становили священники та законвчителі міських і парафіяльних училищ. Кременеччина у той час була значним православному осередком губернії: до складу повіту входив Почаїв, а у Кременці до 1902 р. розміщувалася Волинська духовна семінарія, випускники якої часто ставали бібліотекарями бібліотек-читальень. «Духовенство сочувственно относится к предприятиям Попечительства. Охотно принимает на себя заведение чайными и библиотеками-читальнями. Выписываемые в библиотеки книги и журналы служат им пособием для беседы с народом в часы досуга» [17, 25].

Третина бібліотек знаходилась у містах і містечках, а переважна більшість – у сільській місцевості. Опікунство усвідомлювало, що «...в библиотеках-читальнях, расположенных в селах, потребность в чтении ещё больше ощущается» [17, 20].

Достатніх коштів на оренду спеціальних приміщень для бібліотек Опікунство не мало, тому їхня переважна більшість (60%) розміщувалася при чайних ВОНТ, а 40% – при навчальних закладах, фабриках та інших установах.

Бібліотеки при чайних мали дуже специфічні умови роботи, тому зупинимось на їхній діяльності детальніше. Чайні ОНТ створювалися на противагу численним «рюмочным» і «водочным» з метою «...предоставления населению возможности проводить досуг вне питейных заведений и отвлечения его, таким образом, от пьянства...» [20, 3]. У чайних відвідувачам пропонували дешевий чай, каву, молоко, булочки і хліб. Іноді замість чайних створювались їдальні, де продавалася недорога гаряча їжа. Здебільшого народні чайні облаштовувалися таким чином: приміщення складалося з трьох-чотирьох кімнат, із яких одна (дві) відводилася безпосередньо для організації харчування народу, а інші дві – під бібліотеку і читальний зал, «...комнатные стены украшены иконами и картинами. Имеются волшебные фонари и музыкальные инструменты. Всё это производит на население благоприятное впечатление» [17, 17]. Близько 40% бібліотек при чайних мали окремих бібліотекарів, у решті випадків читачів обслуговували буфетники.

Як вже зазначалося, чайні створювалися на противагу пивним і винним лавкам, але при цьому вони іноді не витримували конкуренції. Наприклад, у звіті за 1910 р. зазначалося, що у с. Верхів Острозького повіту, де було дві пивні й одна винна лавка (і це на одне село!), створена Опікунством чайна відвідувалася погано [17, 36]. Тому необхідно було шукати нових форм роботи і впливу на народну свідомість. У зв'язку з цим у містах більшість чайних розміщувалась у центрі, як правило, на базарній площі. Це було дуже зручно для сільського населення, яке у базарні дні буквально «наводнювало» чайні. Приїжджим дозволяло користуватися тільки читальним залом. Відвідувачі знаходили тут місце для відпочинку і проведення вільного часу. Перекусивши в буфеті, вони мали можливість почитати журнал чи книжку у тихому, теплому та естетично оформленому приміщенні. Крім того, якщо бібліотекарем був не буфетник, він міг провести з читачем бесіди на морально-етичні теми, обговорити поточні події суспільного життя, порекомендувати кращу літературу (до речі, бібліотекарями у книгозбірнях ВОНТ були священники, вчителі, волосні писарі та інші представники місцевої інтелігенції).

Бібліотеки при чайних згадувались у «Памятных книжках о Волынской губернии» [21]. Згідно з цим офіційним статистичним джерелом, у губернії кожного року нараховувалися 2–4

бібліотеки при чайних. Проте у звітах ВОНТ за цей же період зафіксовано значно більшу кількість – у середньому 32 бібліотеки [13–20]. Крім того, в губернії було близько 50 чайних, які не мали бібліотек-читальень, але передплачували періодичні видання.

Зупинимось більш детально на організації роботи бібліотек ВОНТ.

Переважну частину їхнього фонду становила художня література (в середньому 67%) та твори духовно-морального змісту (7,6%). Непогано був укомплектований фонд літературою з історії (3,6%), географії (2,4%), філософії та психології (2,9%). Решта галузевої літератури складала менше 1% (наприклад, з сільського господарства – 0,7%, природознавства – 0,5%).

Крім книжок, досить значну частину фонду становили періодичні видання, хоча їхня кількість була різною у різних бібліотеках і залежала, в основному, від фінансування та прибутків повітових відділень. Переглянуті звіти ВОНТ [13–20] дають можливість встановити, що найбільша кількість преси передплачувалася Житомирською народною бібліотекою (9 назв газет і 17 назв журналів на рік), проте переважна більшість книгозбірень передплачувала тільки 3–4 періодичні видання. Найчастіше у фондах бібліотек була така періодика:

- місцева газета монархічного спрямування «Жизнь Волины», яка виходила у Житомирі в 1909–1917 рр.;
- щомісячний літературний журнал «Трезвые восходы» (С.Пб., 1908–1914), що мав велику кількість додатків, завдяки яким поповнювався фонд бібліотеки. Наприклад, безкоштовними додатками до журналу були проповідницькі листки «Слово жизни» і «За трезвость», бібліотечка «Народное чтение», а в окремі роки – «Календари трезвенника»;
- місцевий журнал «Почаевский листок» (Почаїв, 1887–1917). Цей часопис на початковому етапі свого існування ставив своїм завданням релігійно-моральне виховання православного люду, але з 1905 р. швидко політизувався і перетворився у рупор чорносотенного «Союза русского народа» [22, 289–298]. Дуже часто «Почаевский листок» і його численні додатки (52 додатки на рік, котрі являли собою бесіди морально-етичного змісту, брошури науково-популярного характеру, статті, що відтворювали погляди й інтереси «Союза русского народа») надходили в бібліотеки безкоштовно.

Обсяг і наповненість фондів книгозбірень залежав від фінансової спроможності повітових комітетів. Близько 25% установ мали фонд до 500 примірників, 61% – до 1 000 прим., 14% – понад 1 000 прим. Найбільший фонд (близько 2 000 прим.) був у Житомирській, Луцькій народних бібліотеках та Ізяславській книгозбірні при чайній.

Бібліотеки ОНТ відносилися до типу народних бібліотек і до 1905 р. діяли згідно з «Правилами о бесплатных народных читальнях и о порядке надзора за ними» [23], затвердженими Міністерством внутрішніх справ 15 травня 1890 р. Відповідно до цього офіційного документа, у фондах бібліотек могли зберігатися тільки книги і періодичні видання, схвалені Вченим комітетом Міністерства народної освіти; література, схвалена духовним відомством православного віросповідання для використання в церковнопарафіяльних школах і церковних бібліотеках; а також книги і журнали, які видає Уряд.

У бібліотеках навіть вивчався попит на книги. Деякі дані з цих досліджень було зафіксовано в окремих звітах ВОНТ. З них ми довідуємося, наприклад, що з художніх творів користувалися попитом казки Г.-Х. Андерсена, твори Ф. Достоєвського, Майн Ріда, Л. Толстого, І. Тургенєва; з галузевої літератури найбільше використовувалася сільськогосподарська, історична та медична книги. На жаль, звіти не дають нам уявлення про те, чи була у фонді україномовна література та твори українських письменників.

Всі бібліотеки були відкриті щоденно, у будні дні працювали, переважно, 8–9 год., хоча деякі з них обслуговували відвідувачів і довше, наприклад, Луцька народна бібліотека-читальня була відкрита з 8 до 21 год. У неділю та святкові дні бібліотеки працювали за скороченим графіком – тільки у післяобідню пору.

Постійними відвідувачами бібліотек ВОНТ були військові та цивільні чиновники у відставці, ремісники, солдати, учні місцевих училищ, службовці нижчих рівнів, робітники та інші особи, які не мали змоги передплатувати газети і журнали, а також платити за користування приватними публічними книгозбірнями. У базарні дні бібліотеки при чайних у великій кількості відвідували селяни прилеглих сіл, у невеликих містечках досить частими відвідувачами книгозбірень була єврейська молодь. Як зазначалось у звітах, ці дві категорії читачів відзначалися великою акуратністю по відношенню до книг. Особливий приплив відвідувачів спостерігався у вихідні і святкові дні, коли, крім селян з прилеглих сіл, приходили і солдати з місцевих гарнізонів.

Найбільшу кількість читачів (понад 10 тис. осіб) було зафіксовано у Житомирській народній бібліотеці та Ізяславській бібліотеці-читальні, створеній при чайній ВОНТ. Переважна більшість читачів була православного віросповідання, хоча в деяких повітах іновірці (переважно євреї) становили понад 40% відвідувачів.

Наведені у звітах дані дають можливість скласти деяке уявлення про основні показники бібліотечної роботи, зокрема встановити, що книгозабезпеченість складала в середньому 8 книг на читача (для порівняння – сучасний середній показник 19,7) [24, 20], але була досить велика обертаність – 5 книг (сучасний середній показник – 1,2) [24, 22]. Показники читаності теж перевищували сучасні. Це середні показники по всіх бібліотеках ВОНТ, хоча ситуація у повітах була різною.

За свідченням російських бібліотекознавців, після 1905 р. почався різкий занепад діяльності ОНТ у зв'язку зі значним скороченням державного фінансування [25, 103], а бібліотеки через відсутність засобів знаходилися в «ужасяючому состоянні» [26, 72]. Проте, аналізуючи звітну документацію ВОНТ, ми такої картини занепаду не спостерігаємо. Навпаки, з роками зростає кількість бібліотек та спостерігається динаміка їхнього відвідування. Проілюструємо це твердження даними про діяльність Житомирської народної бібліотеки, заснованої, до речі, у 1906 р. У 1907 р. її відвідувала 7 231 особа, у 1908 р. – 12 340 осіб, у 1909 р. – 13 474, у 1910 – 14 032 [17]. Як бачимо, кількість читачів за 4 роки збільшилась удвічі! Щороку бібліотека поповнювала свій фонд у середньому 180 прим. книг. Волинський губернський комітет ОНТ досить пристойно фінансував бібліотеку, зокрема у 1910 р. він виділив 1 000 руб. на її утримання, з яких 240 руб. було витрачено на зарплату бібліотекаря, 163 руб. – на придбання книг, газет, журналів та каталогів, а 74 руб. – на збереження фонду – «... переплёт новых книг и исправление старых переплётов». Як бачимо, занепаду не спостерігалось.

Хоча, звичайно, певні фінансові проблеми були. Наприклад, у звіті за той же 1910 рік стосовно Луцької народної бібліотеки зазначається, що фонд «...не поповняється уже 5 лет из-за отсутствия средств. В 1910 г. удалось приобрести за небольшую плату только 80 томов русских классиков» [17, 29]. Зауважимо, що це не так вже і мало, враховуючи, що фонд цієї бібліотеки у звітний період складав «...2 000 книг разного содержания» [17, 29], а книговидача становила 21 780 книг. Отже, обертаність літератури була 10,8. Крім того, у звітному році в бібліотеку записалося 186 нових читачів. Очевидно, що ці цифри переконливо свідчать про відсутність занепаду, навіть при деяких фінансових проблемах. Дійсний занепад бібліотек ВОНТ стався лише в період Першої світової війни, коли Волинь опинилась у зоні військових дій. Але на це були об'єктивні причини.

При народних бібліотеках і чайних ВОНТ організувало також книжкові склади, де населення могло придбати дешево і корисні видання. Завідували ними, як правило, вчителі народних училищ [27, 205].

Підсумовуючи, можна відзначити, що ВОНТ і Волинське губернське земське правління [28] до 1917 р. були найбільш активними організаторами мережі народних бібліотек на території Волинської губернії. Як зазначалось у звіті ВОНТ за 1913 р.: «Бібліотеки являються довольно действенным средством отвле-

чения народа от пьянства и увеличения его умственного развития» [20, 5].

Проте культурно-освітня діяльність ВОНТ не обмежувалась тільки організацією бібліотек. Іншим важливим напрямом цієї діяльності були народні читання. Лекторами були вчителі, священники, лікарі, військові у відставці, землевласники. Причому проводився ретельний відбір кандидатур для цієї діяльності: «Списки лиц, изъявивших желание участвовать в чтениях в качестве лекторов» затверджувалися самим Куратором Київської навчальної округи.

Народні читання значно розширювали сферу впливу ВОНТ. Наприклад, у 1900 р. в Овруцькому повіті була тільки одна народна бібліотека-читальня, але Овруцький повітовий комітет ОНТ організував цикли лекцій у найбільших населених пунктах: Овручі (лекції читали священники, податковий інспектор, акцизний чиновник, начальник складу), Народичах (священники, лісничий, сільській лікар), Олевську (священник, лісовий ревизор), Іскорості (священник, судовий слідчий, вчителька церковнопарафіяльної школи) [29, 257].

Після проведення лекцій слухачам безкоштовно роздавалися брошури релігійно-морального, історичного та природничо-наукового змісту у популярному викладі. До речі, підготовка і видання таких брошур з метою «...распространения здравых понятий о вреде употребления крепких напитков» [20, 2] було одним із основних напрямів діяльності ВОНТ.

Не меншою популярністю серед народу користувалися театральні вистави та вокально-інструментальні вечори, організовані ВОНТ (музичні інструменти і костюми зберігалися у чайних та бібліотеках). Надзвичайно подобалися відвідувачам «вольшебные фонари» з кольоровими картинками, які часто використовувалися при проведенні різноманітних заходів.

Отже, ВОНТ відіграло значну роль у формуванні бібліотечної мережі в регіоні на межі XIX і XX століть. Його бібліотеки-читальні були одним із основних засобів реалізації поставлених перед цією організацією завдань. Вони користувалися великою популярністю у малозабезпечених читачів, мали досить високі показники бібліотечної роботи, сприяли піднесенню загальнокультурного рівня населення та відверненню його від шкідливих звичок.

Список використаної літератури

1. Онищенко О., Дубровіна Л. Бібліотечна справа в Україні наприкінці XIX – у 10-х роках XX століття: стан та основні напрями розвитку // Бібл. вісн. – 2005. – № 6. – С. 27–32.
2. Волинєць А.А. Становлення та розвиток публічних бібліотек в Україні (XIX – початок XX століття): Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1998. – 199 с.
3. Радзівіло А.А. З історії народних бібліотек в Україні в другій половині XIX століття // Державні бібліотеки: Сучас. проблеми і перспективи. – К., 1993. – С. 71–75.
4. Гімальдінова З.В. Бібліотечне обслуговування сільських місцевостей в Україні в дожовтневий період // Бібліотекознавство і бібліографія: Міжвід. респуб. зб. – 1971. – Вип. 11. – С. 43–51.
5. Бородіна Г.Г. Бібліотеки-читальні та народні читання в історико-культурному контексті півдня України (кінець XIX – початок XX століття) // Бібл. планета. – 2001. – № 1. – С. 33–34.
6. Матвеев М.Ю. Типологія народних бібліотек в дореволюційній Росії (вторая половина XIX – начало XX века) // Библиотекосведение. – 2000. – № 6. – С. 102–108.
7. Матвеев М.Ю. Открытые для народа // Библиотека. – 2001. – № 12. – С. 74–75.
8. Дворкина М. Первые народные библиотеки [в России] // Библиотекарь. – 1978. – № 7. – С. 56–58.
9. Голубцова И.А. Попечительство народной трезвости // Библиотечная энциклопедия / РГБ. – М., 2004. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rsl.ru>.
10. Голубцова И.А. Чайно-читальни, музеи и другие учреждения Российского попечительства // Библиотека. – 1996. – № 10. – С. 43–44.
11. Питейная торговля // Большая энциклопедия / Под ред. С.Н. Южакова. – СПб., [Б. г.] – Т. 15. – С. 200–201.
12. Попечительство о народной трезвости // Энциклопедический словарь. – СПб.: Типо-литография И.А. Ефрона, 1898. – Т. 48. – С. 547–548.
13. Отчёт о деятельности Волинского попечительства о народной трезвости за 1898 год. – Житомир, 1899. – 146 с.
14. Отчёт о деятельности Волинского попечительства о народной трезвости за 1899 год. – Житомир, 1900. – 182 с.
15. Отчёт о деятельности Волинского попечительства о народ-

ной трезвости за 1900 год. – Житомир, 1901. – 139 с.

16. Отчёт о деятельности Волынского попечительства о народной трезвости за 1907 год. – Житомир, 1909. – 85 с.

17. Отчёт о деятельности Волынского попечительства о народной трезвости за 1910 год. – Житомир, 1912. – 69 с.

18. Отчёт о деятельности Волынского попечительства о народной трезвости за 1911 год. – Житомир, 1913. – 69 с.

19. Отчёт о деятельности Волынского попечительства о народной трезвости за 1912 год. – Житомир, 1914. – 71 с.

20. Отчёт о деятельности Волынского попечительства о народной трезвости за 1913 год. – Житомир, 1917. – 53 с.

21. Памятная книжка о Волынской губернии на 1901 год. – Житомир, 1900. – XXXIX, С. 78, 126, 115, 115; Памятная книжка о Волынской губернии на 1902 год. – Житомир, 1901. – XXXIV, С. 24, 41, 86, 123, 148; Памятная книжка о Волынской губернии на 1904 год. – Житомир, 1904. – XV, С. 98, 130, 12, 137; Памятная книжка о Волынской губернии на 1907 год. – Житомир, 1906. – С. 21, 39, 44, 149, 183.

22. Мілясевич І. Періодичні видання Волинської губернії XIX – початку XX століття: Іст.-бібліогр. дослідж. / НАНУ, ЛНБ ім. В. Стефаніка, НДЦП. – Львів, 2004. – 376 с.

23. Правила о бесплатных народных читальнях и о порядке

надзора за ними // Указания о бесплатных народных библиотеках (читальнях) с приложением примерных их уставов, составленных Санкт-Петербургским Комитетом грамотности. – 2-е изд. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1894. – С. 6–10.

24. Бібліотечна Україна в цифрах (2004 – 2005): Стат. зб. / НПБ України. – К., 2006. – 37 с.

25. Матвеев М.Ю. Типология народных библиотек в дореволюционной России (вторая половина XIX – начало XX века) // Библиотекосведение. – 2000. – № 6. – С. 101–108.

26. Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника: Руководство по библиотекосведению. – СПб., 1911. – С. 72

27. Державний історичний архів України (ДІАУ). – Ф. 707, оп. 227, спр. 16, с. 205.

28. Мілясевич І.В. Діяльність повітових земств Рівненщини по створенню мережі бібліотек у краї на початку XX століття // Історія бібліотечної справи Рівненщини: Зб. ст. – Рівне, 1999. – С. 19–23.

29. ДІАУ. – Ф.707, оп. 227, спр. 16, с. 257.

30. Булгаковский Д.Г. Очерк деятельности попечительства о народной трезвости за всё время их существования (1895 – 1909 г.). – СПб.: Отечество. тип., 1910. – 216 с.

МЕНЕДЖМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ З ПИТАНЬ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В ОДЕСЬКІЙ ОУНБ ІМ. М. ГРУШЕВСЬКОГО

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Ю. Амелеченко

СУЧАСНИЙ етап розвитку постіндустріального, інформаційного суспільства України пов'язаний зі зростаючими інформаційними потребами його членів, зокрема, стосовно євроінтеграційних питань, оскільки наша держава одним із своїх пріоритетів визначила інтеграцію в європейське співтовариство. Значний інтерес до цих проблем виявляють і жителі Одеської області, як регіону, націленого на євроінтеграцію. І пересічних громадян, і фахівців цікавлять різні аспекти зазначеного питання: перспективи інтеграції в Європу, вплив цього процесу на повсякденне життя, ризики та переваги на цьому шляху, європейське законодавство, історія, культура і т. ін. Надання цієї інформації своїм користувачам є одним із пріоритетних завдань Одеської ОУНБ ім. М. Грушевського. Так, на її базі за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» було організовано регіональний інформаційний центр та інформаційний центр з питань євроінтеграції. Також створено регіональний інформаційний портал «Одещина». Відповідна інформація розміщується на сайті бібліотеки.

Все це свідчить про розуміння тієї важливої суспільної ролі, яку відіграють сьогодні бібліотеки. І йдеться не лише про створення електронних версій документів, наявних у фонді, а й про комплектування новою електронною інформацією.

Діяльність центру є також прикладом успішної кооперації в системі інформаційного обслуговування населення двома структурами різного підпорядкування: державного закладу – ОУНБ, і громадської організації – Одеського прес-клубу реформ. Функцією бібліотеки є управління інформаційними потоками: відбір необхідної інформації, її структуризація, підготовка до використання і надання користувачеві безпосередньо у центрі або у віртуальному режимі – на інформаційному порталі «Одещина» та сайті бібліотеки. Звичайно інформування громадян з питань євроінтеграції здійснюється і за допомогою традиційних форм бібліотечної роботи – презентацій книг, організації виставок тощо.

Спільна діяльність з Прес-клубом реформ сприяє широкому залученню громадськості та засобів масової інформації до таких заходів, як прес-конференції, засідання «круглих столів», тренінги, форуми та ін.

Інформаційний центр при ОУНБ ім. М. Грушевського сьогодні є, мабуть, головною структурою в регіоні, котра консолідує діяльність усіх існуючих у ньому державних і громадських організацій щодо надання мешканцям Одещини відомостей з питань євроінтеграції. Бібліотека також плідно співпрацює з обласним та міським управліннями з питань внутрішньої політики та євроінтеграції держадміністрацій, Асоціацією європейської культури «Золота акація», Українсько-голландським бізнес-клубом, центром європейської інтеграції і міжнародного співробітництва «Дім Європи» та ін.

За півроку діяльності інформаційний центр набув певного досвіду з менеджменту інформаційних ресурсів з названого питання.

Одночасно, працюючи над введенням в обіг все більшої частини своїх фондів, бібліотека акумулює інформацію й з інших інформаційних баз: органів управління, громадських організацій. І функція бібліотеки в цьому аспекті набуває ресурсно-оцінюючого і ресурсно-орієнтуючого характеру, що впливає на процес формування інформаційного ресурсу з питань євроінтеграції і створення власної бази даних.

Робота ведеться за декількома напрямками. Створюються електронні версії документів, опублікованих на паперових носіях: книг, періодичних видань (тільки регіональних – обласних і районних) шляхом оцифрування. Наразі на порталі «Одещина» у спеціальній рубриці «Одещина на шляху до євроінтеграції» виставлено понад 100 повнотекстових версій таких джерел, і цей ресурс постійно поповнюється.

Створюється власний інформаційно-аналітичний продукт на базі наявних інформаційних масивів за принципом «інформація – на базі інформації». Цей ресурс формується на основі сайту Представництва Європейської комісії, в якому джерела чітко систематизовані за такою тематикою:

а) що таке ЄС (головування в ЄС; установи ЄС; країни-члени ЄС; стосунки з іншими країнами; від європейських Співтовариств до Європейського Союзу; віхи історії ЄС; Євро і ти; веб-сайти ЄС);

б) ЄС та Україна (відносини ЄС з Україною, угоди між Україною та ЄС, Україна – ЄС: хронологія двосторонніх відносин, програми технічної допомоги);

в) актуальна інформація (ЄС і вибори Президента в Україні; прямі інвестиції Європейського Союзу в Україні);

г) інформаційні джерела (віртуальна бібліотека, євробюлетень, центри європейської документації, вісник для журналістів).

Крім названого сайту, бібліотека в цій роботі використовує джерела, розміщені на сайтах: «Європейський Союз», «Європейський Парламент», «Історичні архіви Європейських Співтовариств» та ін.

Бібліотека є членом Консорціуму центрів європейської інформації, що дає можливість у системі «Інформація про інформацію» щодавно оновлювати ресурсну базу з цього питання.

Названа система включає веббіографічні списки в електронній та паперовій версіях, до яких уже зараз увійшло більше тисячі джерел і які постійно поповнюються. Це один із аспектів роботи бібліотеки з управління інформаційними ресурсами.

Здійснюються також збирання, накопичення та систематизація інформації з питань євроінтеграції стосовно Одеського регіону, яка, зокрема, відображається в базах даних «Електронна систематична картотека статей», «Краєзнавча систематична картотека статей»; підготовка і видання в електронній та паперовій версіях суто краєзнавчих інформаційних покажчиків «Екологія Чорного моря», «Порти Одеського регіону: на шляху до євроінтеграції» та ін. Також ведеться систематична картотека в традиційному паперовому вигляді, що є складовою системи «Інформація про інформацію».

Формується також інформаційний ресурс на паперових носіях. Фонд книжкових та періодичних видань з питань євроінтеграції налічує близько 1 тис. прим. Велику допомогу у його комплектуванні в ОУНБ ім. М. Грушевського та публічних бібліотеках області надають Представництво Європейської комісії та МФ «Відродження», які систематично і безкоштовно надсилають ці видання. Поповнюються фонди також інформацією на електронних носіях (CD).

Наступним принципом управління інформаційними ресурсами є їхнє структурування – систематизація. Інформаційний ресурс на паперових носіях систематизується за ББК і розподіляється на три основні блоки: інформація про діяльність ЄС, інформація про кожну країну – члена ЄС, інформація про стосунки: Україна – ЄС та Одещина – ЄС.

На сайті бібліотеки створено окрему сторінку, присвячену проблемам євроінтеграції (новини, основні напрями діяльності Євросоюзу, законодавство, перспективи розвитку євроінтеграції, функціонування інституцій ЄС та їхні повноваження, ризику при вступі України в ЄС, історія і культура ЄС). Пошук здійснюється за допомогою спеціальної пошукової системи за параметрами «Слово», «Тема», «Країна».

Система управління електронними ресурсами спрямована на підвищення ефективності її використання, надання цих ресурсів зацікавленим особам, у нашому випадку має на меті підвищення рівня обізнаності населення Одеського регіону з питань євроінтеграції.

У цій діяльності менеджмент електронних ресурсів найтіснішим чином пов'язаний з маркетингом – вивченням суспільної думки з цього питання, інформаційного ринку та просування на ньому інформаційного продукту.

Інформаційний центр провів експрес-анкетування, головною метою якого було виявлення осіб, зацікавлених питаннями євроінтеграції України та інших країн пострадянського простору. На сайті ОУНБ, у розділі «Форум», виставлено анкету, відповіді на яку теж дають можливість виявити рівень зацікавленості громадян названими питаннями. У центрі надаються консультації телефоном і особисто, аналізуються звернення громадян.

Забезпеченню користувачів нашим інформаційним продуктом сприяють:

- широке інформування населення про можливості інформаційного центру щодо надання досить повної інформації з таких важливих питань, як політичні, економічні, культурні зв'язки України взагалі, і нашого регіону зокрема, з країнами Євросоюзу. Ця робота ведеться спільно з Прес-центром реформ і включає піар-кампанії, постійне висвітлення діяльності центру у ЗМІ, проведення прес-конференцій;

- залучення широкої аудиторії до проведення масових заходів з питань Євросоюзу, літературних читань, презентацій книжково-документальних виставок, присвячених Дню Європи, дням європейської культури тощо;

- підготовка в центрі консультантів з питань євроінтеграції для роботи в бібліотеках області шляхом проведення спеціальних семінарів-тренінгів;

- створення у центрі комфортних умов для користувачів, їхнє консультування щодо використання Інтернет-ресурсів з питань євроінтеграції, надання можливості самостійної роботи в Мережі.

Ефективне управління інформаційними ресурсами з питань євроінтеграції сприяло удосконаленню діяльності бібліотечних закладів, розповсюдженню через них відповідної інформації серед населення. Завдяки розміщенню цих матеріалів в Інтернеті ними змогли скористатися вже близько 100 тисяч людей. Така цілеспрямована робота дозволяє заповнювати прогалини в питанні євроінтеграції, надає можливість для практично безмежного розширення соціальних зв'язків користувачів за допомогою бібліотечно-навігаторів у масиві інформації, що вигідно вирізняло бібліотеки серед інших комунікативних структур.

Також набула усталеності певна жанрова різноманітність електронних продуктів: від стрічки новин (добірка лаконічної інформації за певний відрізок часу або за визначеною темою) – до інформаційно-аналітичного огляду (огляд інформації на дану тему, огляд масивів Інтернет-інформації з використанням аналітичних методик).

А створення розділу електронної бібліотеки з питань євроінтеграції шляхом оцифрування паперових джерел інформації дозволяє вирішити завдання надання вільного і широкого доступу до них. Цьому сприяє і більш активне виконання працівниками бібліотек навігаційної функції, активна допомога замовникам у відборі інформації.

І головне, практика сьогодення свідчить про те, що ефективний менеджмент інформаційних ресурсів у бібліотеках – можливий лише за умови тісного співробітництва цих установ з управлінськими, політичними, економічними структурами, науковими центрами (розвиток вертикальної і горизонтальної кооперації), громадськими організаціями, ЗМІ; розширення спектра бібліотечних послуг у сфері інформації; укорінення в інформаційному бізнесі, залучення до свого розвитку фінансових ресурсів міжнародних фондів, комерційних структур; створення служби маркетингу.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОГО ФАХУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: З ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ

З ДОСВІДУ
ЗАРУБІЖНИХ
КОЛЕГ

*У статті висвітлюється сучасна дворівнева система підготовки бібліотечних фахівців у Польщі, що сформувалася після реорганізації у 1990-х роках, відповідно до європейських стандартів. Розглядаються стандарти підготовки та основні вимоги до організації навчального процесу у вищих навчальних закладах країни, питання розширення сфери працевлаштування випускників напрямку наукової інформації і бібліотекознавства, зокрема, йдеться про професії інформаційного архітектора, інфоброкера та бібліотерапевта, якими в наш час можуть працювати випускники бібліотечних ВНЗ і факультетів.
Статтю написано за матеріалами польської фахової періодики.*

У наш час ні у кого не викликає сумнівів те, що наука та інформація є одними з найважливіших чинників розвитку суспільства. Характеризуючи інформаційне суспільство, фактори, що його визначають, соціологи, педагоги та психологи звертають увагу: на рівень підготовки фахівців та необхідність його постійного підвищення, розвиток креативності працівників, їхнє вміння використовувати в роботі останні досягнення науки та інформації. Всі ці аспекти впливають як на розвиток інформаційного суспільства, так і на визначення у ньому місця окремої людини.

Це стосується безпосередньо і підготовки бібліотекарів та фахівців з наукової інформації. Перед цією групою спеціалістів життя ставить нові виклики й, водночас, дає шанс на отримання більш високого, ніж досі, суспільного статусу. Дослідження, проведені агенціями Європейського Союзу (ЄС), показали, що у більшості країн Європи досі недооцінюється роль, яку могли б (і мали б) відігравати у становленні інформаційного суспільства бібліотекарі та фахівці з інформації. В умовах бурхливого становлення інформаційного суспільства професіонали в галузі інформації складають групу фахівців, що відзначається найдинамічнішим розвитком. Ринок праці для спеціалістів даного профілю розширюється. Тому за цих умов перед випускниками бібліотечно-інформаційних факультетів розкриваються широкі горизонти працевлаштування і нові сфери зайнятості.

Сучасна система підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців у Польщі

Однією з головних цілей бібліотечно-інформаційної освіти у сучасних умовах є створення гармонійної системи професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації бібліотечно-інформаційних кадрів, котрі, володіючи знаннями і навиками роботи в комп'ютерно-інформаційній мережі, будуть гідно виконувати завдання збереження і примноження документної спадщини, що зберігається в бібліотечно-інформаційних центрах.

За останні роки у сфері бібліотек та наукової інформації Польщі відбулися великі зміни. Передусім це пов'язано із запровадженням сучасних інформаційних технологій та зміною форм доступу до інформації. Широкого розповсюдження набула автоматизація, що охоплює все більшу кількість бібліотек та інформаційних осередків, нового визначення набули засади їхнього функціонування за умов зміни політичного, суспільного та економічного устроїв.

Ще у 1993 р., після консультацій з усіма навчальними осередками, що здійснюють підготовку фахівців даного напрямку, Головна рада з вищої освіти країни визначила мінімальний рівень програмних вимог для п'ятирічного магістерського курсу навчання. Було запроваджено модель вищої освіти, поширену в країнах ЄС (т. зв. Болонський процес), однорівневу систему підготовки фахівців у вищій школі було реформовано у дворівневу систему навчання:

- а) три- або чотирирічний курс навчання першого ступеня, присвоєння ступеня ліценціата;
- б) курс навчання другого ступеня, зазвичай дворічний, з присвоєнням ступеня магістра.

Розділення загального курсу освіти на ліценціатський та магістерський рівні та адаптація його до європейських стандартів були і залишаються одними з головних проблем у сфері підготовки бібліотечних фахівців.

Н. Богун

Відповідно до «Закону про вищу освіту» Польщі 2005 р., що вийшов з урахуванням рекомендацій Комісії ЄС, трирічна освіта з присвоєнням ступеня ліценціата прирівнюється до вищої освіти і повинна відповідати сучасним вимогам бібліотечно-інформаційної роботи. Трирічний курс навчання мусить бути побудований так, щоб дати випускникам знання як зі спеціальних предметів, так і загальну гуманітарну освіту. Більше того, трирічний курс повинен мати програмну відповідність – бути проміжною ланкою між середньо-спеціальною бібліотечною та вищою університетською освітою.

На другому (магістерському) рівні навчання ВНЗ повинен забезпечити широкий вибір більш вузьких спеціальних програм, що відповідають його загальному науковому напрямку. Така програма має відповідати не лише запитам випускників ліценціатського курсу з бібліотекознавства та наукової інформації, але й запитам випускників інших напрямів. Тобто магістерський курс мусить забезпечити мобільність навчання як на національному, так і міжнародному рівнях.

Рекомендована Європейською комісією засада мобільності навчання має надати студенту можливість здобувати освіту вибраного напрямку в різних навчальних закладах одного рівня. І на міжнародному, і на вітчизняному рівнях це вимагає додержання двох умов:

- розроблення і додержання стандартів підготовки, спільних для первинного (рідного) навчального закладу та закладів, у яких студент планує вивчати окремі предмети;
- диференціації навчальних програм окремих навчальних закладів, що має сприяти забезпеченню високого рівня підготовки студентів, розвитку різноманітності їхніх інтересів.

Для успішного здійснення навчального процесу, удосконалення змісту і форм навчання більшість ВНЗ Польщі долучилися до участі у міжнародній програмі «Socrates», що передбачає виділення польським студентам місць у різних навчальних закладах країн ЄС, і, відповідно, польські заклади приймають у себе зарубіжних студентів. За зразком програми «Socrates» у Польщі створено свою програму «Most», у якій беруть участь більшість ВНЗ країни.

За останні роки у Польщі розроблено нову систему акредитації програм і осередків навчання. Створена за зразком системи освіти країн Європи та США, вона на сьогодні є підґрунтям для контролю якості навчання.

Найважливішими загальними критеріями отримання ВНЗ акредитації Навчальної акредитаційної комісії є:

- 1) рівень наукової спеціалізації та наукового доробку вишнього складу;
- 2) частка професорського складу в реалізації програми заняття;

3) пропорційна відповідність між кількістю студентів та викладачів;

4) наявність необхідної інфраструктури (місце для занять, бібліотека та ін.);

5) співпраця з відповідними навчальними закладами з підготовки фахівців даного напрямку.

Стандарти підготовки

Головною метою встановлення єдиних стандартів підготовки фахівців є прагнення до високого рівня навчання. У світлі інтеграційної політики ЄС, визначення і контроль стандартів підготовки отримали додатковий вимір – забезпечення мобільності навчання. Головним інструментом, що уможливило здобуття освіти в різних навчальних закладах країн ЄС, є уніфікована система кредитів навчання та взаємовизнання ВНЗ навчальних програм.

Не слід забувати, що такі поняття, як «стандарти» чи «акредитація», не можуть бути прийняті раз і назавжди. Вони визначаються на певний час, а згодом підлягають змінам, відповідно до змін і у самому навчальному закладі, і у середовищі, в якому той працює.

Наступним, після магістерського, щаблем підготовки фахівців у галузі бібліотекознавства та інформації є здобуття ступеня «дипломованого бібліотекаря» чи «дипломованого працівника з документації та наукової інформації».

Кандидат на отримання цього ступеня повинен бути магістром з бібліотекознавства чи в іншій галузі гуманітарної, технічної або медичної науки, може працювати як у бібліотеці, так і в закладах інших галузей науки і техніки. Отримання ступеня передбачає здійснення наукових досліджень з бібліотекознавства і наукової інформації та обов'язкове володіння хоча б однією іноземною мовою. Для допуску до здачі іспиту на отримання ступеня «дипломованого бібліотекаря» чи «дипломованого працівника з документації та наукової інформації» кандидат повинен мати щонайменше дві публікації у рецензованих (наукових) виданнях та скласти іспит з іноземної мови.

«Дипломовані фахівці» – це спеціалісти вищої ланки. Звичай цей ступінь присвоюється науково-викладацькому складу закладів освіти чи директорам бібліотек, музеїв, архівів.

Отже, відповідно до вимог часу та в контексті євроінтеграційних процесів, система підготовки бібліотечних фахівців Польщі зазнала реорганізаційних змін з метою переорієнтації на світові стандарти. Свою освіту майбутні фахівці можуть здобувати як у вітчизняних, так і зарубіжних навчальних закладах. Проте, говорячи про специфіку польської системи бібліотечної освіти, польські фахівці відзначають і ряд її недоліків. Серед них:

Брак стратегічного ринкового підходу до процесів розробки і реалізації програм підготовки: відсутність системного мислення над моделлю (чи моделями) сучасного бібліотекаря і бібліотекаря майбутнього. Мається на увазі не просто рівень фахової підготовки, йдеться про загальне розуміння людиною особливостей доби, в яку вона живе, і усвідомлення в ній свого місця. Поява такої моделі була зумовлена, зокрема, активізацією процесів європейської інтеграції.

Відсутність «наступництва» у системі підготовки бібліотекарів, що стосується випускників дворічних бібліотечних курсів, які не можуть продовжити свою освіту у ВНЗ через значні розбіжності у програмах. Вони змушені починати від першого курсу, втрачаючи два роки, протягом яких навчалися і отримали знання, що не поступаються початковим вишівським.

Недостатня практична підготовка фахівців.

Академічна і дидактична наука, існують дещо відсторонено від проблем реального світу. На жаль, навчальні заклади далекі від реальних проблем установ, для яких покликані готувати фахівців. Тут у пригоді може стати використання досвіду західноєвропейських країн, де викладачі ВНЗ щороку звітують про свою науково-дослідницьку та практичну роботу, вони працюють консультантами у бібліотеках чи інших інформаційних закладах, беруть участь у діяльності бібліотечних товариств.

Прикладом відриву від реалій життя є відсутність у бібліотечних ВНЗ Польщі таких предметів, як маркетинг чи бібліотечний менеджмент.

Зі свого боку, бібліотеки і бібліотечні товариства теж повинні налагоджувати зв'язки з навчальними закладами. Замість просто нарікати (навіть заслужено) на недостатній рівень підготовки молодих фахівців, вони мали б намагатися донести до останніх своє бачення моделі випускника. Реальним кроком була б організація в бібліотеках практичних занять для студентів профільних спеціальностей.

Пасивність викладачів ВНЗ щодо участі у діяльності бібліотечних товариств (як вітчизняних, так і міжнародних): крім фінансового аспекту, що обмежує участь у міжнародних бібліотечних об'єднаннях (плата за участь установи становить 450 євро), можна відзначити й небажання викладачів проявляти активність та ініціативу. Навчальний заклад згоден, без додаткового напруження, задовольнитися тим, що міжнародні програми пропонують для всіх «не членів».

Низький рівень вивчення іноземних мов. Не останню роль відмови від членства у міжнародних бібліотечних товариствах, зокрема в ІФЛА, відіграє незнання англійської мови. Причиною низького рівня вивчення іноземних мов у бібліотечних ВНЗ та на факультетах наукової інформації і бібліотекознавства є відсутність технічної бази навчання та обмежена кількість годин. Вивчення іноземних мов, знання яких є необхідним під час роботи з іноземними документами, поставлено на самоплив, такий підхід є ухилянням від розв'язання реальної проблеми і не сприяє поступальному розвитку бібліотечної справи у сучасному суспільстві.

Говорячи про бібліотечну освіту, підвищення фахового рівня працівників, не можна обминути таке явище, як безперервна освіта. Нагальна потреба постійного розвитку працівників викликана динамічними і безперервними змінами навколишнього середовища, активним упровадженням новітніх технологій, необхідністю відповідати на виклики часу та жорсткими правилами конкуренції в умовах інтенсивного розвитку ринкових відносин. Організація, котра хоче зайняти гідне місце у суспільстві, повинна перебувати у постійному розвитку, навчатись сама і навчати інших.

Концепція організації, що навчається (англ. learning organization), з'явилася у другій половині 90-х років минулого століття як відповідь на питання про шляхи ефективного розвитку і управління сучасним підприємством. Бібліотеки, щоб задовольнити усі запити своїх фактичних та потенційних користувачів, які і інші організації, не можуть стояти осторонь змін, що відбуваються у навколишньому світі. Гнучкість реагування тут полягає у постійному навчанні, перепідготовці фахівців відповідно до вимог часу та у пошуку нових форм і шляхів реалізації своїх послуг, котрі мають надаватися професійно, швидко та якісно.

Організації, що навчається, властиві зростання ролі працівників у формуванні загального іміджу установи, їхня участь у прийнятті рішень, вміння колективу працювати у команді та постійна інноваційна діяльність.

Сприяючи процесам постійного підвищення фахового рівня своїх працівників, бібліотека повинна створити відповідний моральний клімат у колективі й практичні умови. Для цього доцільно:

- сформувати структуру, що спрощувала б процес навчання (безпосередньому здійсненню цього процесу, на відміну від традиційної організації праці, сприятиме створення окремих дорадчих груп, залучення консультантів із середовища науковців та залучення до прийняття рішень членів колективу);
- сприяти навчанню працівників на різному виді курсах – як профільних, так і непрофільних (активне вивчення іноземних мов, освоєння новітніх технологій та ін.);
- заохочувати працівників до навчання у процесі роботи (участь у конференціях і семінарах, вивчення досвіду інших бібліотек, читання фахової літератури, відвідування спеціальних Інтернет-порталів).

Серед мотивів, які заохочують до навчання, має бути усвідомлення працівниками, що постійне зростання їхнього професійного рівня є справою не тільки особистою, але фактором, що визначає ефективність і якість інформаційно-бібліотечних послуг, загальний рівень діяльності організації.

На якому б із трьох рівнів не відбувалося навчання – індивідуальному, груповому, чи загальному – визначальну роль в організації цього процесу відіграє керівництво установи, його зацікавлення у дотриманні відповідних виробничих і наукових стандартів. Іншими словами, це залежить від корпоративної культури установи.

Стосовно розширення сфери працевлаштування випускників бібліотечних факультетів, варто звернути увагу, що з 2003 р. напрям «бібліотекознавство і наукова інформація» у Польщі було змінено на напрям «наукова інформація і бібліотекознавство» (НІІБ).

Оскільки розвиток та запровадження новітніх технологій суттєво впливають на зміст навчання, у ВНЗ Польщі почали більше уваги приділяти вивченню технічних дисциплін. Так, студенти факультету наукової інформації та бібліотекознавства вивчають мови інформаційного пошуку, протягом двох семестрів займаються проектуванням та створенням баз даних, а ще один семестр – створенням веб-сторінок. Така підготовка є базовою для **інформаційного архітектора**, до обов'язків якого входить систематизація інформації та навігація по ній; організація веб-сторінок, надання споживачам можливостей вільного користування послугами Інтернету. Проте не можна не визнати, що для того, щоб займатися проектуванням, створенням чи управлінням послугами вебу на даному етапі випускникам НІІБ доводиться самотужки здобувати додаткові теоретичні знання, оскільки рівень викладання інформаційних наук у ВНЗ є недостатнім, це одне зі слабких місць курсу підготовки і вимагає нагального доопрацювання.

Окрім **інформаційного архітектора**, зустрічаємо сьогодні нову професію **інфоброкера**. Найбільш підготовленими до неї є саме випускники факультетів наукової інформації та бібліотекознавства. Послугами инфоброкерів користуються фірми, що спеціалізуються на пошуку різноманітної інформації, і кількість таких фірм постійно зростає. Инфоброкери надають такі послуги, як:

- пошук бізнесової інформації з певної галузі;
- пошук інформації щодо діяльності конкуруючих фірм;
- постійний моніторинг конкуренції;
- пошук інформації щодо діяльності торговельних фірм;
- пошук телеадресної інформації;
- підтвердження достовірності торговельних партнерів;
- надання відомостей стосовно законодавчих актів та нормативних актів тощо;
- пошук інформації у зарубіжних джерелах та переклад різними мовами і т. ін.

Для пошуку інформації инфоброкерські фірми використовують Інтернет, бази даних, друковану та електронну пресу, радіо, телебачення, бібліотечні зібрання, архівні документи, власні маркетингові дослідження та дослідження галузевих експертів.

Користувач міг би й сам займатися пошуком необхідної інформації. Проте особи, які постійно займаються цією роботою, роблять її швидко і професійно. За кілька років практики вони створюють для себе зручні схеми і стратегії пошуку, в результаті пошук інформації у них займає 15 хв. замість двох годин у початківця. Враховуючи зростаючий приплив інформації і порівняно повільний розвиток методик її пошуку, можна передбачити, що пошук інформації ставатиме все складнішим. Тому, без сумніву, допомога спеціаліста в галузі пошуку та організації інформації буде все більш затребуваною.

Чимало суперечок на сьогодні точиться навколо такого різновиду бібліотечного фаху, як **бібліотерапевт**. Бібліотерапію трактують як допоміжний терапевтичний засіб, суть якого полягає у здійсненні впливу на пацієнта (користувача) через читання. В контексті такого визначення, бібліотерапія не є формою лікування з медичної точки зору. Головним її завданням є сприяння процесу лікування пацієнта, в якого хвороба більшою чи меншою мірою впливає на реалізацію планів у житті, сприяє зміні поведінки у сім'ї, колективі чи з друзями.

Терапевтичний процес у бібліотерапії спирається зазвичай на художню літературу. Шляхом ідентифікації з героями книж-

ки, описаними там ситуаціями чи життєвими проблемами пацієнт може краще зрозуміти себе, критично оцінити своє середовище та власні проблеми. Метою бібліотерапевтичного процесу є повернення пацієнтам психологічної рівноваги та реальної самооцінки.

Проте підготовка фахівців такого профілю та визначення їхніх функцій є доволі проблематичними. Дискусія стає особливо гострою ще й через те, що охоплює надто різні сфери діяльності. Найбільше розбіжностей у поглядах і суперечок як серед медиків, так і серед представників бібліології, викликає факт підготовки таких фахівців на базі бібліотекознавчих навчальних закладів.

Характеризуючи бібліотерапевта, слід відзначити, що це має бути людина, здатна відгукуватись на проблеми іншої людини, комунікабельна, спроможна налагодити контакт як з особою, яка потребує допомоги, так і з різноманітними адміністративними службами. Теоретична підготовка такого спеціаліста повинна будуватися на знанні основ психології, педагогіки та літературознавства.

У Польщі фахівців-бібліотерапевтів готує Польське бібліотерапевтичне товариство. На організованих товариством курсах розширюють свої знання вчителі, вихователі та організатори позакласної роботи (з вищою освітою). Якщо все більше фахівців, котрі працюють з хворими людьми, особами з фізичними вадами та їхніми сім'ями, систематично підвищуватимуть свою кваліфікацію саме у напрямі бібліотерапії, то, можливо, цей фах стане доконаним фактом. Відповідно, праця бібліотерапевта перестане викликати сумніви щодо доцільності свого існування та шляхів підготовки.

Прискорений розвиток науки та впровадження нових технологій сприяють створенню нових спеціальностей і професій. Нововведення не оминають і бібліотеки та осередки наукової інформації. На жаль, не всі інновації знаходять поки що відображення в офіційних документах Польщі, що визначають перелік професій та містять їхні характеристики. З офіційного боку виглядає так, ніби у бібліотечній сфері все залишається незмінним і застиглим. Та зміни відбуваються, хоча, можливо, не так швидко і не в тих обсягах, як цього хотілося б.

Єдине, з упевненістю можна сказати, що пристосування чи зближення спеціальностей споріднених професій відповідає вимогам часу, зокрема, у контексті світових інтеграційних процесів.

Список використаної літератури

1. Bibliński L. Czy teraz będzie łatwiej zostać dyplomowanym bibliotekarzem? // Biblio-tekarz. – 2006. – Nr. 11. – S. 14-17.
2. Tomaszczyk J. Bibliotekoznawstwo – bibliotekarz, informacja naukowa? // Bibliotekarz. – 2006. – Nr. 5. – S. 7-11.
3. Borecka I. O zawodzie i doskonaleniu zawodowym biblioterapeuty // Bibliotekarz. – 2001. – Nr. 3. – S. 11-12.
4. Drzewicki M. System kształcenia akademickiego w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Polsce na początku nowego stulecia: Mobilność – akredytacja – standardy kształcenia // Bibliotekarz. – 2006. – Nr. 4. – S. 6-9.
5. Jaskowska B. Kultura organizacyjna wspierająca procesy uczenia się biblioteki akademickiej // Przegląd biblioteczny. – 2005. – Z. 2. – S. 176-185.
6. Kisilowska M. Kształcenie bibliotekarzy i użytkowników – uwarunkowania i zadania z perspektywy międzynarodowej // Bibliotekarz. – 2002. – Nr. 11. – S. 17-21.
7. Kuboow S. Siedem grzechów głównych kształcenia bibliotekarzy w polskich szkółkach wyższych // Bibliotekarz. – 2002. – Nr. 4. – S. 8-11.
8. Muzyka A. Elementy biblioterapii w pracy bibliotekarza biblioteki dziecięcej // Bibliotekarz Zachodniopomorski. – 2006. – Nr. 2/3. – S. 62-67.
9. Sobiega J. Organizacja i zarządzanie jako przedmiot studiów bibliotekoznawczych // Bibliotekarz. – 2004. – Nr. 4. – S. 10-13.
10. Szpulak G. Studia bibliotekoznawcze a problemy pracy w bibliotece szkolnej // Bibliotekarz. – 2005. – Nr. 6. – S. 13-16.
11. Szyłhabel K., Wroobel J. Egzamin na bibliotekarza dyplomowanego // Bibliotekarz. – 2002. – Nr. 5. – S. 8-11.

ПЛАНУВАННЯ БЮДЖЕТУ РОБОЧОГО ЧАСУ БІБЛІОТЕКИ

ПЛАНУЄМО РОБОТУ

ПЛАНУВАННЯ – невід’ємна складова управління бібліотекою, яка спрямована на визначення її перспективних завдань та організацію поточної роботи.

План діяльності бібліотеки – це система взаємопов’язаних, об’єднаних загальною метою планових завдань, які визначають порядок, терміни і послідовність виконання робіт, проведення різноманітних заходів.

При плануванні необхідно виходити, перш за все, з суспільної місії бібліотеки, ставлячи перед нею стратегічні цілі, акцентуючи увагу на пріоритетних і поточних завданнях, тісно пов’язаних з її статутними функціями, окреслюючи напрями діяльності, чітко формулюючи і тематику, і зміст.

Приступаючи до планування, також необхідно визначити:

- форми і методи роботи;
- її обсяги, що відбиваються в системі планових показників;
- трудові, матеріально-технічні і фінансові витрати, необхідні для виконання планових завдань.

У бібліотечній практиці застосовуються різні види планів:

1. За термінами виконання, що діляться на перспективні (стратегічні) і поточні (річні, кварталні, місячні);
2. За обсягом планованої роботи – план бібліотеки, структурного підрозділу та індивідуальний план працівника установи.

Ці плани – різного наповнення й тривалості. Вони мають визначені специфічні функції і покликані забезпечити в сукупності планомірність і злагодженість в управлінні бібліотекою та її розвиток.

Основним і обов’язковим для всіх бібліотек є річний план. Його підготовка потребує великої продуманої роботи. Процес написання річного плану починається восени з переглядання планово-звітної документації за минулий рік, ознайомлення з матеріалами щодо досвіду роботи інших бібліотек, професійною пресою, рекомендаціями методичних центрів і вивчення календаря знаменних і пам’ятних дат на наступний рік.

Важливою проблемою річного планування є обґрунтування обсягу роботи бібліотеки. Визначення бюджету робочого часу і його витрат допомагає не тільки правильно розрахувати обсяг роботи, але й рівномірно розподілити його між структурними підрозділами та окремими працівниками для бібліотек, які мають структуру і, відповідно, штат. Для того, щоб робочий час відповідав фактичним можливостям бібліотеки, потрібно попередньо визначити його бюджет, тобто кількість днів (годин), які працівники повинні відпрацювати протягом року, за умови дотримання ст. ст. 50-53, 67 і 73 КЗпП України.

Для прикладу наводимо методику розрахунку реального річного бюджету робочого часу працівників Національної парламентської бібліотеки України, для яких встановлено 5-денний робочий тиждень з 2-ма вихідними днями.

Тривалість робочого часу працівників бібліотеки складає 40 годин на тиждень (частина перша ст. 50 КЗпП України).

Із загальної кількості днів року вираховуються такі показники: кількість вихідних днів; чисельність святкових днів (ст. 73 КЗпП; 1 січня – Новий рік, 8 березня – Міжнародний жіночий день, 1 і 2 травня – Дні міжнародної солідарності трудящих, 9 травня – День Перемоги, 28 червня – День Конституції України, 24 серпня – День незалежності України). Робота також не здійснюється у дні релігійних свят (число місяця, на яке припадає свято: 7 січня – Різдво Христове, Великдень, Трійця). Якщо святковий день збігається з вихідним (ст. 73 КЗпП), вихідний день переноситься на наступний після святкового (частина 3 ст. 67 КЗпП).

Враховується також кількість передсвяткових днів, напередодні яких робочий день скорочується на 1 год. (ст. 53 та ст. 73 КЗпП).

Наприклад, у 2008 році 366 днів, із них 104 – вихідні, 10 – святкових та 5 днів, тривалість яких скорочено на 1 год.

Зробимо необхідні розрахунки:

$366 - 104 - 10 = 252$ робочі дні;
 $252 \text{ робочі дні} \times 8 \text{ год.} = 2016 \text{ год.}$
 $2016 \text{ год.} - 5 \text{ год.} = 2011 \text{ год.}$ (5 передсвяткових днів, тривалість яких скорочено на 1 год.). Таким чином, попередній річний бюджет робочого часу 1 працівника НПБУ у 2008 році складає 2011 год. (див. таблицю на с. 30).

При плануванні річної роботи на 1 працівника, за Законом України „Про відпустки”, від загальної кількості робочих днів (годин) особа, яка відповідає за складання річного плану роботи бібліотеки, повинна вирахувати кількість робочих днів і годин залежно від місяця, в якому буде надано:

- щорічну основну відпустку (ст. 6 цього Закону) – тривалістю 24 календарні дні;
- додаткову відпустку працівникам з ненормованим робочим днем (сюди відносяться і бібліотечні працівники) – тривалістю 7 календарних днів відповідно до встановленого переліку посад, робіт та професій (ст. 7 цього Закону та галузева Угода між МКТ України та ЦК ППК);
- додаткову відпустку у зв’язку з навчанням у вищих закладах освіти і аспірантурі для складання заліків та іспитів (ст. 15 ЗУ „Про відпустки”, ст. ст. 216, 217 КЗпП);
- додаткову відпустку (в кількості 7 календарних днів) для матерів, які мають двох і більше дітей віком до 15 років (ст. 19 ЗУ „Про відпустки”);
- відпустку у зв’язку з вагітністю та пологами (ст. 17 ЗУ „Про відпустки”);
- відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (ст. 18 ЗУ „Про відпустки”);
- відпустку без збереження заробітної плати (ст. 25 ЗУ „Про відпустки”).

З метою сприяння регулюванню виробничих, трудових та соціально-економічних відносин між адміністрацією і трудовим колективом бібліотеки має бути укладений колективний договір, в якому будуть обумовлені всі вищеперераховані види відпусток із визначенням джерел та механізмів їхнього надання.

Планування з врахуванням норм виробітку відповідно до фонду робочого часу дозволить працівникам реально виконати план роботи бібліотеки та сприятиме кращій організації праці, що допоможе раціональніше витратити робочий час.

Річний план роботи із застосуванням норм виробітку складається таким чином:

- визначається річний бюджет робочого часу;
- визначаються основні показники роботи, що відображають усі бібліотечні процеси, і норми на їхнє виконання;
- визначаються річний обсяг роботи за кожним напрямом і трудовитрати;
- зв’язуються розраховані потреби робочого часу, який необхідний на виконання запланованого обсягу робіт, з фондом реального річного бюджету робочого часу і, при необхідності, здійснюється відповідне коригування.

На сьогодні виникла нагальна потреба перегляду норм часу на основні процеси бібліотечно-бібліографічної роботи. З метою їхньої апробації Міністерство культури і туризму України видало Наказ „Про застосування Тимчасових примірних норм часу на основні процеси бібліотечної роботи” № 496 від 19.07.2005. Тимчасові примірні норми часу було проаналізовано в Національній парламентській бібліотеці України, Національній бібліотеці України для дітей, Державній історичній бібліотеці України, Державній бібліотеці України для юнацтва, Одеській державній науковій бібліотеці ім. М. Горького, Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Короленка, регіональних та обласних універсальних наукових бібліотеках, а згодом направлено до Міністерства культури і туризму України для доопрацювання.

Р. Миколенко

Квартал	Місяць	К-сть календар. днів	У тому числі					К-сть робочих днів	Всього робочих годин
			К-сть вихідн. днів	К-сть святков. днів	Дата	К-сть перед-святков. днів	Дата		
I	Січень	31	8	2	1, 7	-	-	21	168
	Лютий	29	8	-	-	-	-	21	168
	Березень	31	10	1	8	1	7	20	159
За I кв.		91	26	3		1		62	495
II	Квітень	30	8	1	27	1	30	21	167
	Травень	31	9	3	1,2,9	1	8	19	151
	Червень	30	9	2	15,28	1	27	19	151
За II кв.		91	26	6		3		59	469
III	Липень	31	8	-	-	-	-	23	184
	Серпень	31	10	1	24	1	-	20	160
	Вересень	30	8	-	-	-	-	22	176
За III кв.		92	26	1		1		65	520
IV	Жовтень	31	8	-	-	-	-	23	184
	Листопад	30	10	-	-	-	-	20	160
	Грудень	31	8	-	-	1	31	23	183
За IV кв.		92	26	-		1		66	527
Всього за 2008 р.		366	104	10		5		252	2011

Список використаної літератури

1. Кодекс законів про працю України. – Див.: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Про відпустки: Закон України. – Див.: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про колективні договори і угоди: Закон України (зміни і доповнення від 23.01.97). – Див.: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Про застосування тимчасових примірних норм часу на основні процеси бібліотечної роботи: Наказ МКТ України № 496 від 19.07.2005 // Бібліотека у правовому полі: Довідкове вид. / НПБ України. – К., 2006. – С. 100.
5. Галузева Угода між Міністерством культури і туризму України та ЦК ППК. – Див.: <http://mincult.gov.ua>

6. Дригайло В.Г. Основы научной организации труда в библиотеке: Учеб.-метод. пособие. – М.: Либерея-библинформ, 2005. – С. 213-219.

7. Межотраслевые нормы времени на работы, выполняемые в библиотеках / М-во труда и соц. развития РФ, Центр. бюро нормативов по труду. – М., 1997. – 85 с.

8. Нормирование библиотечных процессов. Использование норм в работе библиотек // Справочник библиотекаря. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Профессия, 2001. – С. 329-334.

9. Управление библиотекой: Учеб.-практ. пособие / Аверьянов А.С., Ванеев А.Н., Горев В.Г. и др. – СПб.: Профессия, 2002. – С. 118-124.

„VIRIBUS UNITUS”¹

(З досвіду краєзнавчої роботи Чернівецької ЦМБ)

УВАГА! ДОСВІД!

ВИВЧЕННЯ історії України і малої Батьківщини – міста Чернівців, популяризація традицій, культурних цінностей, надбаних народом протягом століть, є одним із найголовніших завдань Чернівецької міської централізованої бібліотечної системи.

З огляду на це, працівники ЦМБ намагаються наповнити новим змістом масові заходи, розкрити щось нове, до цього невідоме, про своє місто, відшукують такі відомості й популяризують їх таким чином, щоб це пробуджувало у користувачів інтерес до краєзнавчої літератури, спонукало до вивчення історії, традицій, звичаїв, сучасного життя Чернівців.

Формування краєзнавчого фонду бібліотеки здійснюється в історичному, народознавчому, географічному, екологічному аспектах. Також приділяється увага літературному краєзнавству, виданням про видатних людей рідного краю, присвяченим ювілеям та знаменним датам.

Велике значення при цьому має співпраця бібліотеки з обласним краєзнавчим музеєм, літературним музеєм О. Кобилянської,

музеєм В. Івасюка, наполеглива, постійна робота з педколективом, учнівською молоддю, шкільною бібліотекою ЗОШ № 24 ім. О. Кобилянської.

Місто Чернівці стоїть на порозі свого 600-літнього ювілею, що відзначатиметься в 2008 році. На довгому історичному шляху воно пережило багато подій, тут залишили свій слід немало яскравих постатей – громадських, культурних діячів, письменників України та Європи, таких як: Ю. Федькович, М. Емінеску, І. Франко, О. Кобилянська, Леся Українка. Водночас ціла низка імен лише зараз повертаються до нас у назвах перейменованих вулиць, меморіальних дошках, пам'ятниках. Це перший буковинський православний митрополит Євген (Гакман), визначний греко-католицький митрополит А. Шептицький, найзаслуженіший бургомістр Чернівців австрійської доби А. Кохановський, літописець міста професор Р. Ф. Кайндль, український інтелектуал європейського рівня професор С. Смаль-Стоцький, німецькомовний поет П. Целан, творець нової української пісні В. Івасюк.

Н. Біляк

¹ Спільними зусиллями

Бібліотечні працівники різними формами і методами намагаються донести відомості про ці славетні імена в історії міста до своїх краян, користувачів ЦМБ.

Бібліотекарі також ставлять перед собою завдання осмислити унікальну культурну спадщину Чернівців, яка є плодом діалогу і співпраці городян, належних до різних етносів, конфесій, традицій. Своїм мирним співжиттям вони подали зразок толерантності, якої й нині так інколи бракує на Старому континенті. Отже, йдеться про осмислення Чернівців як феномену багатокультурного прикордоння у серці Європи.

Спільними зусиллями працівники ЦМБ і бібліотеки ЗОШ № 24 ім. О. Кобилянської виховують у читачів любов, бережливе ставлення до рідного міста, його краси, відкриваючи його знову і знову, удосконалюючи та впроваджуючи різні форми бібліотечно-бібліографічної роботи. Особливо велика увага приділяється творчості та життєвому шляху буковинської „орлиці“ Ольги Кобилянської, адже школа, з якою співпрацює ЦМБ, носить ім'я нашої славетної землячки.

О. Кобилянська... Її творчість все більше і частіше притягує до себе увагу читацького загалу. Здавалося б, доробок цієї відомої всьому світу письменниці вже повністю вивчено, проте це далеко не так, і прогалини у даній царині існують ще великі, та їх необхідно заповнювати. ЦМБ спільно зі шкільною бібліотекою, викладачами кафедри української літератури докладають багато зусиль, щоб діяльність з популяризації творчості письменниці була різноплановою, цікавою, пізнавальною, з використанням різних форм і методів масової роботи, довідково-бібліографічного апарату. Так, для учнів 10-11 класів було організовано літературну конференцію за повістю О. Кобилянської „Апостол черні“, події якої співзвучні тому, що відбувається в нашій державі сьогодні. Школярів було поділено на три групи – критиків, літературознавців, драматургів. З їхньої точки зору розглядалися такі питання: «„Апостол черні“ – духовний заповіт українцям», «Роман Ольги Кобилянської – приклад створення характеру української нації», «Українська інтелігенція: єдиний організм, здатний до самостійного культурного й політичного життя», «Тема незалежності України в повісті О. Кобилянської „Апостол черні“». Відповідно до теми було оформлено читальний зал бібліотеки, який прикрасили вишитими рушниками, портретами О. Кобилянської; було відтворено куточок її робочого кабінету. Під час конференції було показано інсценізовані уривки з „Апостола черні“, експонувалася книжково-ілюстративна виставка-персоналія „Слава Буковини, ім'я якій Ольга“.

Доброю традицією стали зустрічі читачів бібліотеки з Володимиром Вознюком – директором Літературно-меморіального музею О. Кобилянської, заслуженим працівником культури України, письменником, поетом, дослідником життєвого і творчого шляху письменниці. Під час однієї з таких творчих зустрічей відбулася презентація книги В. Вознюка „Буковинські адреси О. Кобилянської“ (Чернівці: Книга 21 століття, 2006. – 276 с.).

Під час традиційних зустрічей з працівниками Літературно-меморіального музею О. Кобилянської читачі дізнаються про дитячі та юнацькі роки письменниці, знайомляться з архівними документами тощо. А нещодавно працівникам музею було подаровано книгу О. Кобилянської „Земля“ 1956 року видання.

Щороку проводиться Тиждень літератури рідного краю, в рамках якого оформлюються тематичні перегляди краєзнавчої літератури, присвячені О. Кобилянській та її творчому доробку.

У залах шкільної книгозбірні, Центральної міської бібліотеки читачі постійно звертаються до матеріалів про О. Кобилянську, що вміщуються на сторінках буковинської преси. Все це ретельно збирається в теках під загальною назвою „Відомі і маловідомі дані про О. Кобилянську та її рідних“ і часто використовується при написанні рефератів, у дослідженнях місцевих краєзнавців. Велика частка краєзнавчих матеріалів, які є в шкільній бібліотеці, – результат залучення до пошукової роботи учнів, а в ЦМБ – працівників бібліотеки та її друзів.

Вагомий доробок у багатій культурі нашого краю належить представникам різних народностей, що споконвіку живуть на цій мальовничій землі. Вони заслуговують на увагу, толерантне ставлення до себе, на вивчення їхньої творчості. Нещодавно,

разом із кафедрою історії ЗОШ № 24, працівники ЦМБ підготували і провели літературно-пошукову мандрівку за книгою Г. Дроздовського „Тоді в Чернівцях і довкола“ (Чернівці: Молодий буковинець, 2001. – 256 с.) з використанням побутових речей, костюмів різних народностей, фрагментів їхніх звичаїв, старовинних листівок.

Завжди цікаво і неординарно проходять засідання літературно-мистецької віталні при бібліотеці, які присвячуються життю і творчості відомих сучасних буковинських письменників, поетів: Т. Севернюк, О. Довгань, Р. Болюха, О. Сенчика, В. Вознюка, М. Бучка, Г. Тарасюк, М. Матіос. Їм передують серйозна підготовча робота, до якої залучаються і члени шкільного товариства „Пошук“, бібліотечної ради, вчителі, учасники літературно-театрального гуртка. Одне із засідань на численні прохання читачів було присвячено історії Буковини 1930-1970-х рр., відтвореній у романі М. Матіос „Солодка Даруся“, за який письменниці присуджено Національну премію України імені Тараса Шевченка.

Приділяється значна увага і популяризації творів літератури, театрального, музичного, образотворчого мистецтва краю за допомогою таких форм роботи, як літературно-музичні журнали, мистецькі години, літературно-мистецькі вернісажі, мистецькі портрети. З них читачі дізналися, зокрема, про видатного співака Йозефа Шмідта, композитора, співака, легенду української пісні В. Івасюка. У читальному залі ЦМБ вже багато років існує літературно-музичний журнал „Володимир Івасюк. Життя як пісня“ (його сторінки: „Весняний парус української пісні“, „Червона рута“ – символ української пісні), „З ним було світло і радісно“).

„Я прийду до тебе квітами“ – така назва мистецької години, під час якої звучить розповідь про Наталку Ярмольчук – художницю, яка писала вірші, поетеса, котра малювала картини. Читачі завжди діляться своїми враженнями від її творчості у спеціальному зошиті. Так, про картину „Дорога до храму“ хтось із них філософськи зауважив: „Та зимова дорога до храму – то застигли сльози прочан“.

Доброю традицією стала публікація творчих робіт учнів, читачів ЦМБ у шкільній періодичній літературній збірці „Первоцвіт“, які свідчать про перші здобутки юних на літературній ниві, їхнє вміння володіти словом. Деякі автори, як, наприклад, Мар'ян Лазарук, Роман Стадник, тепер успішно друкуються на сторінках „Буковинського журналу“.

У читальному залі бібліотеки представлено постійно діючу книжково-ілюстративну виставку-подорож „Чернівці: шлях через століття. 1408–2008“. Завдяки пошуковій роботі учнів ЗОШ № 24, краєзнавців-читачів та працівників бібліотеки створено відповідний банк даних, куди увійшли висловлювання видатних людей про наш край і Чернівці. Ось деякі з них: „Це місто – на півдорозі між Києвом і Бухарестом, між Краковом і Одесою було негласною столицею Європи“ (Георг Гайкен). „Не знаю за що, але Чернівці я дуже люблю“ (Богдан Лепкий). „Головне місто цієї провінції Чернівці цікаве для українців тим, що воно є єдиним європейським містом, де українська мова прийнята всюди“ (Леся Українка).

Різноманітні форми краєзнавчої роботи допомагають знайомити користувачів із славетними сторінками життя міста, його видатними мешканцями. Завжди викликають інтерес вечори-зустрічі з працівниками обласного архіву „Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього“; краєзнавчі години „Прогулянка старим містом“, „Історія краю в легендах і переказах“, літературні подорожі в історію „Славне місто над Прутом“, „Ім'я, що зродилося в шумі лісу“, літературно-мистецькі композиції, вечори „Через місток пам'яті: І. Вільде і родина Івасюків“, „Не зорі падають із неба, зірки ідуть на небеса“, присвячені В. Івасюку, І. Миколайчуку, Н. Яремчуку, презентації „Скарби любові і добра“ тощо.

Повнота й оперативність задоволення запитів користувачів бібліотеки з краєзнавчих питань забезпечуються завдяки активному використанню електронних ресурсів. Створений за кошти Посольства США на базі ЦМБ Інтернет-центр (проект „Інтернет для читачів публічних бібліотек. LEAP“) надає доступ читачам до ресурсів світової Мережі. Для зручної навігації в них у приміщен-

ні читального залу, на абонементі, в бібліографічному відділі, в Інтернет-центрі розміщено краєзнавчі бібліотечні відсилання, наприклад такі: «Вас не залишає байдужим доля рідного міста? Відвідайте сайт управління екології та природних ресурсів у Чернівецькій області (<http://www.ecology.cv.ua>)»; «Про життя рідного краю Ви можете дізнатися, відвідавши офіційний сайт Чернівців (<http://www.city.cv.ua>)».

Давній герб Чернівців містив гасло латиною „Viribus unitus“, що означає „Спільними зусиллями“. Саме у такому співробітництві, готуючись до 600-річного ювілею міста, фахівці ЦМБ, шкільної бібліотеки ЗОШ № 24 ім. О. Кобилянської, краєзнавчого музею, літературно-меморіального музею О. Кобилянської докладають багато зусиль для розкриття сторінок історії краю і рідного міста.

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ОСЕРЕДКИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ І ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУР НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ЕТНІЧНИХ ГРУП ЗАКАРПАТТЯ

БІБЛІОТЕКИ В СОЦІАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

ІСТОРИЧНО склалося так, що Україна є своєрідним перехрестям кількох цивілізацій, які об'єднують у собі різні етнічні та регіональні субкультури. На думку деяких істориків та політологів, така особливість може призводити до етнічних конфліктів, проте приклад найзахіднішого регіону України – Закарпаття – переконливо заперечує цю тезу.

Працьовиті, толерантні, скромні, сповнені життєвої мудрості люди нашого краю надзвичайно схожі й водночас зовсім різні. Вони різняться культурою, мовою, релігією, звичаями. Та це не заважає їм співіснувати і не тільки зберігати віками свої традиції, але й взаємозбагачуватися, взаємодоповнюватися, а відтак продукувати нове.

Закарпаття – багатонаціональний край. Тут проживають представники понад 100 національностей, у т. ч. 78,4% українців, 12,5% угорців, 4,0% росіян, 3,0% румунів, 1,1% ромів, 0,6% словаків, 0,3% німців; 0,8% складають представники інших народів.

Важливим чинником у збереженні неконфліктних міжнаціональних взаємин стало закріплення прав усіх етнічних груп у законодавчих актах незалежної України, починаючи з Декларації про державний суверенітет, а пізніше – Закону про національні меншини в Україні.

Демократичні перетворення за роки незалежності України сприяли пробудженню самосвідомості національних меншин, зумовили їхній рух до самоорганізації, етнічного і культурного відродження, вивчення рідної мови, створення національно-культурних товариств та об'єднань.

Для задоволення потреб національних меншин в області сформовано унікальну мережу освітніх, культурно-мистецьких закладів, громадських організацій. Серед яких 126 загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв, 85 дошкільних закладів, 8 недержавних шкіл. В Ужгородському національному університеті відкрито кафедри угорської, румунської, словацької, інших мов та літератур. В училищі культури – групу, де навчання здійснюється угорською мовою, готуються спеціалісти для клубних закладів та обласного угорського театру.

Мовами національних меншин виходить 30 періодичних видань; ведуться передачі угорською, словацькою, німецькою, румунською, російською мовами, яким відпущено 45% ефірного часу, виділеного для обласного телерадіомовлення. Діє 51 національно-культурне товариство; 407 колективів художньої самодіяльності працюють в 94 будинках культури та клубних закладах і т. п. Цей перелік можна і далі продовжувати.

Поліетнічність населення, кордони з чотирма державами – Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Польщею – накладають відбиток на соціальне та культурне життя закарпатців.

Оскільки публічні бібліотеки області вповнено заявили про себе як про загальнодоступні центри регіональної інформації, просвітницької діяльності, покликані служити духовному самовдосконаленню, розвитку здібностей усіх верств населення, то все вагомішою стає роль книгозбірень у збереженні культур національних та етнічних груп, що населяють Закарпаття.

Національні групи в місцях їхнього компактного проживання обслуговують 105 бібліотек у 7 районах області, з них: 87 книгозбірень – угорців, 5 – словаків, 5 – німців, 8 – румунів.

Методичне забезпечення діяльності бібліотек здійснюють відділи літератури іноземними мовами та науково-методичної роботи Закарпатської ОУНБ (ЗОУНБ). Вони зосереджують увагу на питаннях, котрі сприяють збільшенню популярності бібліотек серед населення, зростанню їхньої ролі в соціальному та економічному розвитку нашого регіону. З цієї метою здійснюються візди на місця, проводяться семінари-тренінги, професійне спілкування під час днів методиста, засідань «круглих столів» тощо.

За участю представників облдержадміністрації, громадських організацій, науковців пройшли заходи з таких проблем: “Бібліотечно-інформаційний сервіс на допомогу національним меншинам регіону”, “Бібліотека – центр діалогу культур національних груп області”, “Популяризація української культури серед національних меншин області”.

На одному з останніх засідань обговорювався проект “Концепція державної мовної політики України”.

Географічне розташування краю сприяє зацікавленості населення у вивченні життя європейської спільноти. Наявність в області національних меншин, що проживають компактно, їхні тісні зв'язки (в т. ч. родинні), досить розвинута структура транскордонного співробітництва зумовлюють урізноманітнення тематики та зростання кількості інформаційних потреб, а партнерські зв'язки з книгозбірнями Угорщини, Словаччини, Німеччини, Польщі, Румунії збільшують можливості наших бібліотек.

Беручи до уваги, що європейська інтеграція задекларована на найвищому державному рівні, і це закріплено у відповідній “Державній програмі інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 рр.”, наша бібліотека підтримала проект громадської організації “Панонія” в конкурсі проектів Міжнародного фонду “Відродження” і отримала спільний грант на створення центру європейської інформації на базі ОУНБ.

Нашими партнерами стали: Головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму облдержадміністрації, Закарпатське обласне агентство із залучення інвестицій та господарської діяльності, ГО “Закарпатський інститут політичних досліджень”, Центр культури національних меншин, генеральні консульства Словаччини та Угорщини, Закарпатська торгово-промислова палата, національно-культурні товариства, Асоціація молодих журналістів-культурологів (КУБ).

Центр європейської інформації розпочав роботу на базі Регіонального інформаційного центру бібліотеки. Його працівни-

Л. Григани

ки займаються збиранням, обробленням, зберіганням інформації з широкого спектра проблем євроінтеграції, а також організацією доступу населення до інформації.

Вже створено електронний каталог, що налічує понад 400 позицій (електронна база даних "EURO"), його розміщено на сайті бібліотеки, на спеціальній сторінці "Центр європейської інформації". Відвідувачі центру мають безкоштовний доступ до ресурсів Інтернету.

Для центру придбано ксерокс, ноутбук та мультимедійний проектор. Вони використовуються під час конференцій, лекцій, консультацій провідних експертів з євроінтеграційних та євроатлантичних питань. "Круглі столи", семінари, що організуються ГО "Панонія", проводяться як на базі центру, так і за його межами, зокрема, відкрито інформаційні зони на базі кращих бібліотек у районах, де компактно проживають національні групи.

Для користувачів та працівників центральних районних бібліотек готуються бібліографічні огляди – дайджести "Україна і Європа: проблеми євроінтеграції", "Єдина родина: Національно-культурні товариства Закарпаття" і т. ін.

Історія розвитку Виноградівського, Берегівського, Ужгородського, Мукачівського, Рахівського, Свалявського, Тячівського районів насичена подіями, що стосуються різних етносів. З ними пов'язані імена багатьох діячів культури та мистецтва краю.

Широке використання історичних матеріалів, активна співпраця з громадськими організаціями та культурно-освітніми товариствами сприяють урізноманітненню та поглибленню змісту роботи публічних бібліотек регіону з відповідною категорією користувачів.

Численні просвітницькі акції, серед яких відзначення помітних літературних ювілеїв, культурних та історичних подій, поєднуються з постійною інформаційною роботою, діяльністю гуртків української мови на допомогу користувачам, котрі володіють тільки рідною мовою. Адже надзвичайно важливо, щоб, реалізуючи свої національно-культурні зацікавлення, вони почували себе рівноправною складовою народу України.

Оскільки угорці – найчисельніша й найбільш соціально та культурно структурована національна група серед меншин області, то саме бібліотеки, що обслуговують угорське населення, накопичили різноаспектний досвід у цій справі. Важливим завданням вони вважають вивчення історії, етнографії, літератури, мовних характеристик угорців Закарпаття.

Сектор літератури угорською мовою ЗОУНБ проводить літературні та історичні конкурси серед дорослих і молоді, організовує масові пізнавальні заходи для учнів середнього та старшого віку, особливу увагу приділяє популяризації місцевих угорських видань.

Понад 20 років працює знаний у багатьох країнах далекого зарубіжжя клуб шанувальників угорської культури імені відомого на Закарпатті угорського педагога Гізели Дравой. Клуб тісно співпрацює з 11 культурологічними товариствами угорців області.

Завдяки зв'язкам із Міністерством національної культурної спадщини Угорщини відділ літератури іноземними мовами нашої бібліотеки отримав безкоштовно бібліотечну програму SZIREN, а користувачі – доступ до електронної бази бібліотечних ресурсів Угорщини за 1975–2000 рр.

На запрошення Спілки угорських журналістів та ГО "Демократична спілка угорців України" ЗОУНБ взяла участь у проведенні заходів Закарпатських днів угорської культури в Україні, що проходили цього року з 7 по 13 серпня у містах Львові, Києві, Сімферополі. В рамках цієї акції бібліотекою організовано книжкову виставку, презентації книги угорського поета-закарпатця Дьордя Дупко, "Кобзаря" Т. Шевченка в перекладах Ласло Балли, видань угорсько-українського видавництва "Інтермікс".

12 років тому було створено Асоціацію угорських бібліотекарів Закарпаття (її очолює завідувачка відділу літератури іноземними мовами ЗОУНБ Ілона Горват). Основними завданнями цього об'єднання є:

– збереження та популяризація угорської культури, мови, літератури;

– налагодження зв'язків та співпраці з бібліотеками України, Угорщини, інших країн, культурними закладами та організаціями, що працюють з угорським населенням;

– вирішення проблеми поповнення фондів угорськомовною літературою та періодикою;

– захист професійних і громадських інтересів закарпатських угорських бібліотекарів;

– сприяння підвищенню професійної компетентності кадрів бібліотек, що обслуговують угорськомовне населення.

Прикордонне розташування області сприяє участі членів Асоціації в численних міжнародних конференціях та інших акціях, що відчутно допомагає вивченню європейського досвіду, новацій у бібліотечній справі, набутків у питаннях бібліотечного обслуговування національних меншин. Так, протягом 2 років члени Асоціації взяли участь:

– у міжнародній конференції "Бібліотечне обслуговування національних меншин у Карпатському Євро регіоні" (м. Ніредьгаза, Угорщина). Тут було підписано угоду про дальшу фахову співпрацю між Асоціацією угорських бібліотекарів Закарпаття та Спілкою бібліотекарів Угорщини;

– у фаховій екскурсії до Сербії, де ознайомились з культурним життям багатонаціональної Сербської Воєводини;

– у з'їзді угорських бібліотекарів, присвяченому 200-річчю Національної бібліотеки Угорщини ім. Ф. Сечені.

Щорічно працівники бібліотек області, які обслуговують національні меншини, беруть участь у конференції бібліотекарів у м. Чонград, де за останні роки обговорювалися теми: "Бібліотеки в інформаційному суспільстві", "Нові можливості бібліотечної співпраці", "Майбутнє публічних бібліотек – співпраця з різними верствами суспільства", "Роль публічної бібліотеки у збереженні національної культури".

Стосовно ж бібліотечного обслуговування румунського населення – другої за кількістю національної меншини Закарпаття, котра компактно проживає в Тячівському та Рахівському районах, то бібліотеки ще тільки налагоджують прямі зв'язки з великими книгозбірнями та культурними центрами Румунії. На таку ситуацію, в першу чергу, вплинуло те, що за часів Радянського Союзу у школи і бібліотеки сіл, де проживають румуни, крім російської та української, література надходила переважно молдавською мовою, кириличним друком, а Румунія підтримувала контакти з румунським населенням Закарпаття хіба лиш на рівні офіційних делегацій.

За роки незалежності України у населених пунктах, де компактно проживають румуни, створено 4 соціально-культурні товариства. Саме з ними співпрацюють 8 бібліотек, що обслуговують румунське населення області, проводячи просвітницьку роботу.

Різниця у володінні рідною мовою серед різних категорій румунського населення постійно позначається на використанні форм і методів бібліотечної роботи з читачами румунських сіл, адже більша частина людей, які навчались у школі за молдавськими підручниками, письмовою румунською мовою не володіють.

Бібліотеки в основному ведуть пошукову роботу, збирають матеріали з історії міст і сіл Закарпаття, з відтворення старовинних обрядів; створюють гуртки з відродження національної вишивки, готують матеріали та сценарії народних свят тощо.

Працівники бібліотек та актив згаданих соціально-культурних товариств проводять просвітницькі заходи у вигляді фестивалів народної творчості, конкурсів, ювілеїв відомих діячів культури Румунії та Закарпаття.

Все більше учасників збирає літературне свято у селі Плауц, на Рахівщині, куди останнім часом приїжджають гості з найближчих міст і сіл Румунії. Воно, за традицією, приурочується до дня народження відомого румунського поета Йона Крянге, життя і творчість якого пов'язані з цією місцевістю.

У селі Біла Церква цього ж району, де румунське населення складає абсолютну більшість (99,8%), бібліотека-філія відзначає літературними святами ювілейні дати видатного румунського поета Міхая Емінеску, щоразу урізноманітнюючи їхню програму.

Вже понад 15 років у селищі Солотвино Тячівського району щовесни проходить свято румунської культури «Мерцішор».

Звичайно, коли підрастуть школярі, які нині вивчають румунську мову у школі, випустить молодих спеціалістів недавно

створена в Ужгородському національному університеті кафедра румунської літератури, покращиться зв'язок з бібліотеками та видавництвами Румунії, можна буде говорити і про нові надходження літератури, і про вивчення читацьких запитів, і про їхнє якнайповніше задоволення. А поки що доводиться констатувати: протягом двох минулих років бібліотеки області придбали лише 21 книгу румунською мовою, з них – 16 надійшли до відділу літератури іноземними мовами ЗОУНБ.

Словаки проживають у кількох селах Ужгородського, Перечинського, Великоберезнянського та Свалявського районів, а також у містах Ужгороді та Мукачевому, і в жодному населеному пункті, на відміну від угорців та румунів, більшості не складають.

Роки незалежності України та Словаччини, усталення добросусідства між країнами позитивно позначилися на розвитку етнічної культури цієї національної групи, її національно-культурної свідомості.

Діяльність таких громадських утворень, як обласна культурно-освітня організація “Матица Словенска на Закарпатті”, Товариство словаків Закарпаття ім. Л. Штура, обласне Товариство словацької інтелігенції, сприяла появі місцевої словацької періодици, словацьких класів та факультетів у школах кількох населених пунктів, виникненню і розвитку самодіяльних мистецьких та фольклорних колективів.

Не залишаються осторонь цього процесу і бібліотеки області. Та хоча в цілому забезпечення літературою словацькою мовою все ще відстає від потреб читачів, на місцях маємо непоодинокі позитивні приклади активного використання наявних фондів та можливостей. Так, бібліотека-філія с. Тур'ї Ремети Перечинської ЦБС разом з учнями словацького факультету, що працює у школі лише протягом року, провела комплекс заходів, котрі запам'ятались і словакам, і українцям, – вечір колискової пісні “Словенске ууспеванкі”, літературну годину “Словенске мамічки”, конкурс колядок “Чаро в'яноц”, конкурс пісні “Словенске пееснічки”.

Одне з давніх поселень словаків на Закарпатті – село Сторожниця на Ужгородщині, розташоване неподалік українсько-словацького кордону. Тут діє Центр словацької культури, при якому вже більше десяти років працюють кілька популярних фольклорних колективів. Бібліотека-філія ЦБС активно співпрацює з Центром, зокрема у підготовці і проведенні фестивалів словацької культури “Словацька веселиця”, днів українсько-словацького добросусідства тощо.

Інтереси користувачів-словаків, як і інших користувачів, працівники бібліотек вивчають шляхом анкетування, індивідуальних бесід та Днів суцільного обліку запитів. І ця робота має позитивні наслідки. Так, за сприяння Центру європейської інформації в ЗОУНБ було проведено презентації книг відомих українських письменників Словаччини Юрія Бачі, Василя Дацея, зустріч з академіком Миколаєм Мушинкою, які допомогли бібліотеці докомплектувати фонди словацькою літературою.

Можна згадати і про взаємозацікавлені робочі контакти з Державною бібліотекою м. Пряшів, котра є базовою щодо комплектування українською. Між нею і ЗОУНБ минулого року підписано угоду, яка передбачає і робочі виїзди, і книгообмін.

Геополітична ситуація кінця 90-х років минулого століття вплинула на кількість деяких етнічних груп, що раніше традиційно проживали на Закарпатті. Так, практично повністю виїхали на свою історичну батьківщину етнічні німці, які мешкали в деяких селах Тячівщини та Мукачівщини з середини XVIII століття. Але в області ще працюють товариство німців “Відродження” та обласна організація “Німці Закарпаття”.

У селі Павшино Мукачівського району, де етнічні німці складають майже чверть населення, діє німецький культурний центр, завдання якого – збереження і розвиток культури, традицій і мови павшинських німців. Активісти центру проводять традиційні свята, тематичні вечори та різноманітні конкурси.

До речі, німецька мова, яка тут збереглася, має дуже цікаві особливості, архаїчну лексику та синтаксичні звороти, які в сучасній німецькій мові не вживаються. До с. Павшино приїздять німецькі філологи, вчені з науковими розвідками.

Ще одна група населення області – роми (цигани), більша частина яких здавна проживає осіло, в основному на окраїнах Ужгорода, Мукачєвого та в окремих селах Ужгородського, Берегівського, Виноградівського районів.

Треба визнати, що через за давненість багатьох соціальних проблем, історичну відстороненість ромів від багатьох суспільних процесів у минулому, ЗОУНБ, як і інші соціально-культурні інституції, поки що тільки шукає шляхів включення цього своєрідного етносу в громадське та культурне життя області.

З 1998 року в Ужгороді діє ромська національна школа, в якій діти вивчають не тільки рідну і українську мови, але й займаються музикою, знайомляться з традиційними ромськими ремеслами, основами правових знань. Далеко за межами України відомі фольклорний ансамбль “Сонячна Радванка”, ромський театр, що діє в обласному центрі.

П'ять років тому в Ужгороді почала видаватися газета “Романі Яг” – всеукраїнський двотижневик українською та ромською мовами, що допомагає ромам знайомитись зі своєю культурою, життям інших ромських об'єднань України та світу, освоювати ази законодавства.

Поступово зростає прошарок ромської інтелігенції. Так, до прикладу, наші колеги з Ужгородської центральної міської бібліотеки для дітей мають привід для законної гордості – декілька їхніх недавніх читачів з числа ромів (саме ця бібліотека працює з циганською школою) у цьому році успішно закінчили Ужгородське училище культури і стали студентами Київського національного університету культури і мистецтв, який, до речі, вже має випускників-ромів, котрі отримали дипломи спеціалістів.

Цей та інші подібні приклади вселяють надію, що в бібліотеках наступного десятиліття користувачі з числа ромського населення стануть звичним явищем, а не винятком, як це, на жаль, є нині.

Представники інших етносів в основному проживають в області дисперсно. Їхні інтереси та культурні потреби задовольняють культурно-просвітні товариства: 2 – російської культури, 2 – єврейської, по одному – польської, вірменської, білоруської, грецької. Діяльність цих об'єднань координує обласний Центр національних меншин, що діє в Ужгороді. Велику частину акцій загальнокультурного значення центр проводить у бібліотеках. Так, із широким залученням активу “Русского дома” було організовано літературно-музичні вечори, присвячені творчості О. Блока, С. Єсеніна, А. Ахматової, Б. Пастернака, К. Шульженко, вечери російського романсу тощо. Щорічно в обласному центрі відбуваються Пушкінські читання за участю представників влади, науковців, інтелігенції, широкого читацького загалу.

Серед акцій, які об'єднували зусилля багатьох товариств національних культур і проходили в бібліотеках різних населених пунктів, – Свято слов'янської писемності, фестивалі єврейської книги, русинської культури, День добросусідства з Польщею тощо. Традиційним стає Фестиваль культур національних меншин Закарпаття “Мелодії солених озер”, обов'язковими учасниками якого є бібліотеки.

Для книгозбірень, що обслуговують національні меншини, проблемним залишається поповнення фондів книгами та періодикою їхніми рідними мовами. Тому великого значення набуває надання доступу до Інтернету у бібліотеках. Наприклад, у м. Виноградів при центральній районній бібліотеці та в кількох бібліотеках-філіях у селах, де переважає угорське населення, доступ до Мережі надається за підтримки Товариства угорської культури. Це, звичайно, значно покращує інформаційне обслуговування користувачів, але проблему в цілому не знімає. Тут вкрай необхідна підтримка держави.

Бібліотекарі схвально зустріли вихід у світ двомовних видань – угорсько-українського та словацько-українського словників, що почали надходити за Програмою випуску друкованої продукції “Українська книга”. А такі видання, як, наприклад, “Кобзар” Т. Шевченка – в перекладі відомого угорського письменника Закарпаття Л. Балли і мовою оригіналу, сприяють кращому засвоєнню представниками національних меншин державної мови України.

Будуючи роботу зі сприяння розвитку і збереженню культур національних груп, що компактно проживають в області, публічні бібліотеки прагнуть робити її різноплановою, підвищувати свою привабливість для всіх верств населення, згідно з положеннями Конституції України щодо вільного і всебічного розвитку кожної особистості, допомагати суспільству в його інформаційному та духовному поступі.

ВАСИЛЬ СТЕПАНОВИЧ ПОПОВ І ЙОГО КНИЖКОВЕ ЗІБРАННЯ В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО¹

КНИЖКОВІ СКАРБИ УКРАЇНИ

ОЛІ особистих бібліотек, після того як вони втрачають своїх власників, складаються по-різному. Їх роздаровують вроздріб, вливають в інші книжкові колекції, передають кудись на збереження, а часом, на жаль, про них забувають.

Будь-яке книжкове зібрання створюється роками, тому у ньому відзеркалюються плин часу, зміни політичних епох, історичних особистостей, різних світоглядів. Воно відбиває й віхи у житті своїх власників. І чим більш непересічною людиною є збирач, тим цікавіше його бібліотека. Як правило, бібліотеки дворян прикрашають прекрасні оправлення, що виконані на замовлення з використанням сап'яну, оксамиту, муару. А всередині книг – ескібриси, дарчі написи, присвяти від авторів, перекладачів, видавців.

Саме таке книжкове зібрання кінця XVIII – початку XIX століття належало дійсною таємною раднику Василю Степановичу Попову. Особистість цієї людини заслуговує на особливу увагу.

Народився Василь Степанович у 1745 році в родині колезького асесора в Казанській губернії. Після закінчення Казанської гімназії він вступив на канцелярську службу по військовому відомству до графа М. Панина, де його здібності було відразу ж помічено. А мистецтво В. Попова викладати канцелярські папери зацікавило князя В. Долгорукова-Кримського. З 1771 р. Василь Степанович перебував у нього на службі управителем канцелярії. Після смерті князя у 1782 році В. Попов знаходить собі нового покровителя в особі князя Г. Потьомкіна, який відразу оцінив його, побачивши незвичайну старанність до справ. Василь Степанович став незамінною людиною для князя. Завідував його канцелярією, здійснював листування з багатьма відомими людьми, брав на себе рішення службових і приватних справ Г. Потьомкіна. От що згадував про В. Попова секретар Катерини II А. Грибовський: «...новий секретар його не знав майже своєї квартири і мало роздягався, а безвихідно майже знаходився в канцелярії, що була в одних покоях із Князем, готовий будучи у всяку годину ночі, які Князь часто проводив від безсоння без сну, у всій формі перед ним з'явитися як швидко він його запитає. Цим засобом і швидким та точним виконанням справ здобув він у Князя, майже необмежену довіру, котрою до самої смерті користувався»².

Після смерті Г. Потьомкіна В. Попова удостоїла своєю довірою сама Катерина II, взявши до себе у служіння. Зайнявши при дворі видне місце, Василь Степанович почав впливати на державні справи. Д. Бантиш-Каменський згадував про нього як про людину з добрим серцем, писав, що він «був любимим, поважаним співвітчизниками і цурався ганебною гордості. Доповідаючи Катерині про нещасних, проливав він слюзи невдавані і схильяв до милості Монархиню»³.

Протягом короткого часу імператриця призначала В. Попова на відповідальні посади – він був начальником комісії прохань і гірського корпусу, імператорського кабінету, завідував Коливанським і Нерчинським гірськими заводами.

Втім, як усяка непересічна особистість, Василь Степанович Попов залишив про себе суперечливі думки і судження. У нього були могутні захисники і численні вороги, його поважали, цінували і в той же час йому заздрили, а після смерті Г. Потьомкіна неодноразово намагалися розтопати й принизити. Так, при Павлові I В. Попов був за доносом одного недоброзичливого звільнений зі служби і відданий до суду. Він залишив Петербург та оселився в селі, де займався господарством, проте, стежачи за усім, що робилося в Петербурзі.

У 1803 році про нього згадав імператор Олександр I і доручив керування різними галузями державних справ.

У 1818 р. він був обраний почесним членом Імператорської Академії наук, через рік призначений головою Департаменту духовних і цивільних справ Державної Ради. Помер Василь Степанович Попов 5 листопада 1822 р. у віці 77 років.

Князь О. Суворов, який добре знав В. Попова, так згадував про нього: «Він бул славною, чесною людиною, у справах спритний і досвідчений, легкодоступний, без усякої гордості, ... охоче приймав участь у нещасних, він умів здобути загальну повагу і любов»⁴.

Обласканий імператрицею, В. Попов одержав від неї в подарунок землі в Катеринославській, Херсонській губерніях і у Криму. Неподалеку від Сімферополя йому було подаровано Тавельську долину.

У Тавелі Василь Степанович побудував селище, православну церкву, займався господарством. Тут же знаходилися його багата бібліотека та архів.

Бібліотека В. Попова складалася з двох частин. Багатий історичний архів із багатьма унікальними рукописами зберігався у с. Решетилівка Полтавської губернії. За твердженням багатьох істориків, до його складу ввійшла і частина бібліотеки князя Г. Потьомкіна. Серед найбільш цікавих рукописів можна відзначити літописи, хронографи; збірки різних міркувань про устрій Російської держави. Тут було зібрано надзвичайно багатий матеріал, що відноситься до Єкатерининської епохи: різні фінансові папери, документи щодо чорноморського адміралтейства, з військових питань років другої Турецької війни, а також ті, що розповідають про стан і управління Новоросійським краєм, Малоросією і Кримом.

Рукописне зібрання нараховувало близько 1 000 назв, а власне бібліотека включала до 1 200 назв петровських видань, російських друкованих творів XVIII – першої чверті XIX століття, комплекти карт та планів і до 1 000 назв книжок іноземними мовами.

Інтерес до цього архіву був величезний, і в середині XIX століття деякі матеріали з нього («Прошение малороссиян императору Петру I») було опубліковано у журналі «Русский Архив»⁵. Архів В. Попова зацікавив і професора київського університету А. Ставровського, який у часописі «Киевская Старина» опублікував низку документів стосовно української історії («Материалы для истории б. Запорожья»)⁶.

Працював з архівом В. Попова і член Одеського товариства історії та старожитностей М. Мурзакевич. Деяко з цього матеріалу («Поденная записка путешествия кн. В. М. Ю. Долгорукова в Крымский полуостров 1774») згодом було опубліковано⁷.

У 1887 році більшу частину цього унікального зібрання документів придбала Імператорська Публічна бібліотека.

Понад 140 примірників з Тавельської садиби В. Попова та архівні документи було перевезено 1918 року до новоствореного Таврійського університету, щоб зберегти їх від зникнення в горні громадянської війни. Георгій Володимирович Вернадський, учений історик, син відомого вченого, академіка Володимира Івановича Вернадського (ректора Таврійського університету у 1920-1921 рр.), так згадував про це: «Від А. І. Маркевича я довідався, що в маєтку Тавель зберігається великий найцінніший історичний архів В. С. Попова, правителя канцелярії Потьомкіна. Тому що час був непевний (йшла громадянська війна і можна було побоюватися, що вона торкнеться і Криму), ми визнали за необхідне перевезти цей архів в університет, як найбільш надійне місце для його збереження... Так архів був врятований і я почав потроху його розбирати»⁸.

Усі книги в зібранні В. Попова мають особливу оправу, тому помітно відрізняються від інших видань бібліотеки Університету. Крім того, всі вони мають монограму «В. П.» в овалі, відтворену золотом на шкірі оправи.

Книжкова колекція, що потрапила до бібліотеки Таврійського університету, хоча й невелика, але за своїм складом досить різноманітна. В ній можна зустріти літературу з багатьох галузей знання. Значне місце в зібранні посідають праці з історії – російської і всесвітньої. Це і 6-томне видання «Исторической библиотеки Диодора Сицилийского» (СПб., 1774), що вийшло тиражем усього 300 прим., і «Записки Екатерины II, касательно российской истории» (1787), і 3 томи з 10-томного видання «Истории XIII столетия...» (1804-1807). Зустрічаються тут і праці Л. Ейлера, Е. Б. Кондильяка, Г. Рейналя, цікаві роботи з географії, зокрема географічний словник Ж. Ладвока, спогади Т. Кобецо, подорожі Ф. Леваяна і т. ін.

Художня література представлена творами російського і французького класицизму, а також декількома книгами англійського письменника, основоположника сімейно-побутового роману С. Ричардсона.

З бібліотеки В. Попова до нас дійшли і одні з перших книг про Крим: праця К. І. Габлиця «Физическое описание Таврической области по ее местоположению и по всем трем царствам» (1785), по приналежності якої до колекції свідчить, насамперед, особита оправу. А друга книга – «Путешествие в Крым и Константинополь в 1786 году миледи Кравен» Е. Кравен (1786).

¹ Цитати у статті подано в редакції автора.

² Грибовский А. Записки о Екатерине Второй, состоявшего при ея особе статс-секретаря и кавалера Адриана Моисеевича Грибовского. – М., 1847. – С. 80-81.

³ Бантыш-Каменский Д. Н. Словарь достопамятных людей русской земли... – М., 1936. – Ч. 4. – С. 172-176.

⁴ Время и судьбы. – 1991. – Вып. 1. – С. 158-179.

⁵ Русский Архив. – 1864. – Т. 5. – С. 207-217.

⁶ Киевская Старина. – 1883. – Т. 3. – С. 322-339.

⁷ Записки Одесского общества истории и древностей. – 1872. – Т. 8. – С. 182-187.

⁸ Вернадский Г. В. Крым. Воспоминания // Крым. архив. – 1994. – № 1. – С. 30

Завдяки знайомству В. Попова з багатьма відомими людьми Росії в його колекції є книги з унікальними автографами. Серед них, зокрема, «Путешествие вокруг света в 1803, 4, 5 и 1806 годах» (М., 1809-1812) з дарчим написом Івана Федоровича Крузенштерна: «Его превосходительству Василию Степановичу Попову от сочинителя в знак высокопочитания».

В. Попов був знайомий і з Петром Федоровичем Кабановим, відомим збирачем та знавцем вітчизняної історії стародавностей і родичем Г. Потьомкіна. Завдяки цьому в його бібліотеці з'явилася багатотомне видання Ж. Ф. Лагарпа «Лицей, или Курс древней и новой литературы» (СПб., 1810) у перекладі П. Кабанова. На одному з томів є такий напис: «Для библиотеки Его высокопревосходительства Василия Степановича Попова, почтеннейше от переводчика. Сентябрь 25 года 1810. Прочие четыре части доставлены будут в свое время, по отпечатании оных».

В. Попов зробив внесок і у розвиток бібліотечної справи, адже він стояв у джерел створення Російської національної бібліотеки. Як відомо, Катерина II доручила йому стежити не тільки за її будівництвом, але й за прийманням книг, їхнім розбиранням та обліком.

Переглядаючи фонд іноземних видань нашої бібліотеки, ми нашоувнулися на знайомі оправи: та ж коричнева шкіра, золоті тиснені вази і пахи на корінцях багатьох книг. Тільки трохи інші ініціали в золотому овалі – «В. Р». Але якщо відтворити французькою мовою ім'я Василь Попов, то ми одержимо «Vazile Popov». Таких книг у фонді 340 примірників. Серед них – 38 томів французького біолога кінця XVIII століття Ж. Бюффона «Histoire naturelle generale et particuliere» (1786). Це малоформатні книги у традиційних індивідуальних оправах із прекрасними ілюстраціями.

Становить інтерес також художня література – зібрання творів Ж. Ж. Руссо (27 томів), «Кабинет фей, или избранное собрание сказок» (32 томи), твори Фрідріха II у віршах і прозі (1789).

Історична література представлена такими книгами, як: «История Византийской империи» (1780), «История испанской революции» (1787). «Тайные воспоминания о французской революции» (1780), «Жизнь маршала Ришелье» (1791) і велими цікаве видання «Истории» Поліба (1774) з чудовими ілюстраціями, планами.

Зустрічаються дуже захоплюючі книги подорожей. Серед них заслуговує на увагу «Краткое изложение всемирной истории путешествий» («Abreegee de l'histoire geeneerale des voyages, contenant...», Париж, 1785). Це багатотомне видання (21 том), де розповідається про екзотичні і багаті на пам'ятки культури країн, в яких побували мандрівники, описуються менталітет, звичаї, релігія, наука і мистецтво багатьох народів. У першому томі дається перелік усіх ілюстрацій, що зустрічаються в тексті, наводиться повний зміст усіх томів (наприклад, 8-й том присвячений Азії, 9-й – Сибіру, у 18-му томі описується Камчатка, а у 20-му йдеться про подорож Кука); за абеткою подаються основні теми (поняття) з посланнями на том і сторінку. На прекрасно виконаних чорно-білих гравюрах представлено побутові сценки, обряди і т. ін.

Не менш цікаве видання «Путешествие по Рейну от Майянса до Дюссельдорфа» («Voyage sur Le Rhin depuis Mayeence jusqu'a Dusseldorf», 1791). Книга відкривається прекрасною гравірованою картою, на якій зображено Рейн із населеними пунктами на його берегах. І далі розповідь про річку ілюструють прекрасні мальовничі гравюри.

Колекція включає також книги «Различныя произведения Попа» (1767), тлумачний словник з природознавства (1791), мемуари Товариства фізичних наук у Лозанні (1781) і ще багато цікавих видань, що чекають на своїх читачів.

Старовинне зібрання документів із бібліотеки Василя Степановича Попова і сьогодні є безцінним джерелом відомостей про життя, наукові та культурні здобутки, суспільну думку кінця XVIII – початку XIX століть.

ПЕДАГОГІЧНІ ЧАСОПИСИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ У 20–30-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ (Загальний огляд)

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

В. Лоенко

ВАЖЛИВОЮ складовою усієї системи преси є педагогічні часописи. Вони – неодмінні супутники педагогічного процесу, інформують про його хід, особливості тощо. Аналіз педагогічної преси певного періоду дає можливість прослідкувати розвиток освітньої політики держави та її основні напрями. Незважаючи на важливість і велику кількість фактичного матеріалу, педагогічні журнали до цього часу розглядалися науковцями, зокрема М. Романюком, лише в контексті розвитку періодики взагалі.

У пропонованій статті на основі збірника ретроспективної бібліографії [4] здійснено аналіз особливостей виходу та функціонування педагогічних часописів у 20–30-ті роки ХХ століття в контексті соціокультурних умов того часу.

Радянські органи влади приділяли значну увагу розвитку освіти. 2 липня 1919 урядом УСРР було ухвалено «Положення про єдину трудову школу», де закріплювалось обов'язковість і безоплатність навчання дітей віком від 7 до 16 років, спільне навчання хлопчиків та дівчаток, викладання предметів рідною мовою, політехнічний характер освіти. Наприкінці 1920 р. в Україні налічувалося 22 тис. шкіл, де навчалось 2 млн. 250 тис. учнів, половина з них – українською мовою. Щодо безпритульних дітей, кількість яких зросла протягом перших післяреволюційних років, то їхнє виховання регулювалося «Декларацією про соціальне виховання дітей». Було організовано дитячі будинки, проводився збір коштів для допомоги сиротам і безпритульним.

Питаннями освіти займався Народний комісаріат освіти (Наркомос).

Для підготовки вчителів впродовж 1920 р. було відкрито 20 педінститутів, 48 педагогічних технікумів, майже 100 учительських курсів.

У системі вищої освіти скасували існуючі університети і створили на їхній базі кілька самостійних спеціалізованих інститутів. Станом на 1920 р. в УСРР діяло 38 інститутів, де навчалися 57 тис. студентів.

У 1920 році було утворено професійно-технічні школи, робітфаки, курси, позашкільні установи. Кількість закладів професійної освіти становила 665 профшкіл та 13 робітфаків, де здобували фах 60 тис. студентів.

Система освіти, затверджена Наркомосом УСРР для різних вікових груп, мала такий вигляд:

- а) для дітей від 4 до 8 років – дитячі комуни;
- б) від 8 до 15 – загальнонавчальна освіта та єдина трудова школа;
- в) від 15 до 18 років – професійна освіта, що була представлена 2–3-річними профшколами та технікумами, де отримували медичну, технічну, агрономічну, соціально-економічну спеціальності;
- г) від 18 до 22 років – навчання в інститутах (педагогічних, агро-

мічних, технічних, соціально-економічних і т. ін.);

д) від 23 до 25 років – навчання в академіях, де готували вчених – педагогів, агрономів, інженерів, економістів, лікарів, мистецтвознавців [7].

У 1920 р. було розроблено і перший навчальний план для середніх шкіл. Основні його положення були такі: побудова нової системи освіти, ліквідація неписьменності (створено товариство «Геть неписьменність»), українізація освіти.

Тенденції до загального охоплення населення навчанням та підготовки фахівців з робітничого середовища продовжилися і в 30-ті роки. Однак у цей часовий проміжок відбувається згортання процесу українізації.

28 серпня 1930 р. ВУЦВК і РНК прийняли постанову «Про загальне обов'язкове навчання», «Положення про республіканські, обласні, районні, міські, селищні і сільські комітети сприяння загальному обов'язковому початковому навчанню».

Поступово середня освіта набуває уніфікації.

У 1928–1930-х рр. значного розповсюдження набули фабрично-заводські семирічки (ФЗС) та школи колгоспної молоді (ШКМ). У програмах було збільшено кількість годин математики та технічних дисциплін за рахунок скорочення гуманітарних предметів.

Нові підходи до організації системи освіти потребували обговорення на сторінках фахових часописів. Це зумовило виникнення у період 1918–1919 рр. журналів з педагогічної тематики («Бюлетень Відділу народної освіти Полтавського губвиконкому» (Полтава, 1919, зафіксовано № 1–4), «Вільна Українська школа» (К., 1918–1919), «Народна освіта» (К., 1919, зафіксовано один номер), «Народное просвещение» (К., 1919, зафіксовано № 1, 2), «Освіта» (Кам'янець на Поділлі, 1918 № 1–3), «Студенческий вестник» (К., 1919, зафіксовано один номер), «Учитель и школа» (Х., 1919, зафіксовано № 1–4). Як бачимо, існування часописів було короткотривалим, однак їхня поява стала важливою для розвитку педагогічної преси. Питання, що в них порушувалися, – формування нового типу освіти, демократизація освітнього процесу та його спрямованість на все населення, нові підходи до викладання предметів – були актуальними для того історичного періоду.

Протягом 20-х рр. в УСРР, за даними вищезазначеного збірника ретроспективної бібліографії [4], утворено 85 нових педагогічних видань. З них українською мовою – 63, російською – 17. Крім цього, виходили часописи польською мовою – «До світла»/«До святла» (К., 1927–1928), єврейською – «Педагогічний бюлетень»/«Педагогішер бюлетень»

(1922–1923), «Радянська освіта»/«Ротнблдунг» (1928–1937), мовою есперанто «Шлях освіти»/«Ла вою де клергіо» (1927–1932).

Засновниками видань виступали партійні органи, громадські спілки, міські та районні відділи освіти, округові інспектури народної освіти, губернські народні управи, товариство «Геть неписьменність» та його регіональні відділення. Слід зазначити, що велика кількість журналів виходила в цей час у регіонах. Поміж інших можна назвати такі міста, як Бердянськ, Полтава, Вінниця, Глухів, Горлівка, Дніпропетровськ, Миколаїв, Кам'янець тощо. Видавалися там переважно інформаційні бюлетені.

Характеризуючи цільове призначення часописів, виділимо такі групи видань із зазначенням окремих із них. Для науковців та викладачів вищих навчальних закладів випускалися: «Бюллетень Українського головного комітету професійно-технічного і спеціального наукового освіти» (Х., 1921–1924), «Бюлетень Харківського наукового товариства» (Х., 1927–1928); для вчителів середніх шкіл – «Путь просвещения» (Х., 1922–1945), «Кузня освіти» (К., 1928–1929), «Радянська школа» (Луганськ, 1922–1930), «Соціалістичне виховання» (Х., 1922, зафіксовано один номер), «Голос школь» (Х., 1928, зафіксовано один номер). Цікаву групу видань склали часописи, призначені для учнівської та студентської молоді: «Самоосвіта» (Х., 1926–1933), «Самоук» (Х., 1929, зафіксовано один номер), «Студент революції» (Х., 1922–1933) тощо, серед пріоритетних тем яких були: функціонування піонерських та комсомольських організацій, особливості виховання молоді людини у тогочасному комуністичному суспільстві, пропагування його основних моральних цінностей. Із політикою ліквідації неписьменності та діяльності відповідного товариства пов'язаний вихід видань «Геть неписьменність» (Х., 1924–1927), «Інформаційний бюлетень Білоцерківського окремого правління Ленінського товариства "Геть неписьменність"» (Біла Церква, 1929, зафіксовано один номер).

Наступне десятиліття характеризується зменшенням кількості заснованих видань, що пояснюється закінченням процесу становлення нової освіти, формування системи освітніх закладів на всіх рівнях, а також політичною ситуацією у країні. У цей період виходило 36 видань, із них українською мовою – 32, російською – 3, одне – єврейською мовою («Наука і революція» / «Вісшафт ун революціє»; 1934–1936). Для 1930-х рр. характерним є процес централізації виходу журналів, а також поява періодики з вузькогалузевих питань, наприклад, «В помощь вождатому» (Х., 1938–1939), «Педагогічна і методична література» (К., 1938–1941), «На допомогу сурдопедагогам» (Х., 1936, зафіксовано один номер), «На допомогу тифлопедагогам» (Х., 1936, № 1–3) тощо. На сторінках педагогічних видань друкували статті відомі педагоги та громадські діячі.

Особливо вагомим був журнал «Путь просвещения» – орган Міністерства освіти УСРР (заснований у 1922 р. у Харкові, у 1923–1926 рр. виходив українською та російською мовами, з 1931 р. мав назву «Комуністична освіта», а з 1945 р. – «Радянська школа»). Це видання сприяло донесенню до широких мас ґрунтовної та всебічної інформації про концепції розвитку освіти.

Перший номер часопису розпочинався статтею заступника нарком освіти Я. Ряппо «Две системы просвещения: идеалистическая и материалистическая», де порівнювалися два філософські напрями розвитку освіти. Я. Ряппо редагував це видання до 1927 р. У згаданому журналі друкувалися також нарком освіти М. Скрипник, науковці Б. Манжос та О. Залужний.

У «Радянській освіті» (видання засноване у 1923 р. у Харкові, в 1931 р. було об'єднано з журналом «Політична освіта») і виходило під назвою «Педагогічна школа») виступали зі статтями видатні педагоги Н. Лубенець та В. Дюшен. На її сторінках публікувалися також статті з поточного громадсько-політичного життя.

Хоча Західна Україна в той час входила до складу інших держав, на її території здійснювався випуск часописів українською мовою, в тому числі педагогічних. Так, у Львові у період, що розглядається, виходили часопис «Світло» (1921–1922), журнал із теорії та практики дошкільного виховання «Українське дошкілля» (1938–1939), ілюстрований двотижневик «Рідна Школа» (1927, № 1–4, 5/6), «Українська Школа» (1925–1935), «Учитель» (1923–1924), присвячені організаційним питанням освітнього процесу. Видавало їх товариство «Учительська Громада», адже на Західній Україні засновниками друківаних органів часто виступали громадські об'єднання. Завдання педагогічних часописів полягало у популяризації національної школи, традицій, налагодженні співпраці школи і родини, вони протистояли іноземному впливу на освітній процес, сприяли формуванню національної самосвідомості.

Короткий огляд періодичних педагогічних видань, що виходили у світ протягом 1920–1930-х рр., дозволяє зробити такі висновки: у 20-ті рр. друкування великої кількості видань було пов'язано з приходом нової влади та створенням нової системи освіти, політикою ліквідації неписьменності та українізації, що зумовлювало випуск журналів як українською мовою, так і мовами національних меншин. Ці часописи містили різнопланові статті і відзначалися широким тематичним охопленням. У 1930-х рр., у зв'язку з напрацюванням традицій у педагогічній науці взагалі та окремих її галузях, з'являється ряд вузькоспеціалізованих журналів. Згорання процесу українізації, а також посилення ідеологічного тиску зумовили скорочення кількості нових видань у це десятиріччя.

Список використаної літератури

1. Гриценко М. С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965) / За ред. С. А. Литвинова. – К.: Рад. шк., 1966. – 259 с.
2. Животко А. Історія української преси. – К., 1999.
3. Зайченко І. В. Проблеми української національної школи в пресі другої половини XIX – початку XX ст. – Л., 2001. – 388 с.
4. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.). – К., 1999. – 336 с.
5. Періодичні видання УСРР. 1918–1950: Журнали: Бібліогр. довід. / М-во культури УСРР. Книжк. палата УСРР; Уклад.: М. І. Баргич, Д. Х. Мазус; Відп. ред. Г. О. Кравченко. – К.: Головвидав: Вид-во КП УСРР, 1956. – 464 с.
6. Українська педагогіка в персоналіях / За ред. О. В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 2. – 542 с.
7. ЦДАВО України. – Ф. 34, оп. 14, спр. 1225, арк. 136.

РІК УКРАЇНЬСЬКОЇ КНИГИ

УКРАЇНЬСЬКА КНИГА: ПОГЛЯД БІБЛІОТЕКАРІВ ВОЛИНИ

Є. Євтушок

Завершується 2007 рік, оголошений Президентом України Роком української книги. З метою визначення її ролі в суспільстві та впливу на формування національної свідомості в серпні-вересні 2007 року серед бібліотечних працівників Горохівського, Ківерцівського, Луцького районів та міста Луцька Волинської області було проведено соціологічне дослідження «Українська книга: сьогодення та перспективи». У ньому взяли участь 148 бібліотечних працівників. 31 із них має вищу освіту, 114 – середню спеціальну, 3 – середню. Вік опитаних – від 19 до 61 року, найбільше працівників – від 31 до 40 років (55 осіб). Стаж роботи – від 3 до 50 років (до 10 років – 40 осіб, від 11 до 20 років – 46, від 21 до 30 років – 35, від 31 до 50 років – 27).

Аналіз анкет засвідчив, що 50% бібліотечних працівників вважають українську книгу засобом виховання любові до рідної мови, 46% – чинником формування національної свідомості, 32% – одним із способів проведення вільного часу. Опитування показало, що тільки 23% бібліотекарів задоволені станом поповнення книжкових фондів своїх закладів. У той же час 81% респондентів вважає, що якість, повнота фондів поліпшилися, надходження нової української літератури стало більш оперативним. Цьому значною мірою сприяла реалізація державних програм: поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року, розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 рр. (у 2006 р. надійшло – 24 360, протягом 9 місяців 2007 р. – 4233 прим. книг) та програми випуску друкованої продукції «Українська книга» (у I–III кв. 2007 р. одержано 7 168 прим.).

На запитання, чи достатньо у бібліотеці творів сучасних українських авторів 61% опитаних відповіли, що попит задовольняється не завжди. Серед

українських видань, в яких найчастіше доводилося відмовляти читачам, були названі як сучасні, так і класичні твори: А. Кашченко «Над Козацьким порогом», «Зруйноване гніздо», І. Багряний «Тигролови», «Сад Гетсиманський», В. Барка «Жовтий князь», Я. Стельмах «Митькозавр із Юрківки», П. Куліш «Чорна рада», Л. Костенко «Маруся Чурай», О. Довженко «Зачарована Десна», І. Драч «Чорнобильська мадонна», В. Винниченко «Чорна Пантера і Білий Медвідь», «Федько халамидник», О. Кобилянська «Царівна», «Людина», О. Коломєць «Дикий Ангел», І. Неучий-Левицький «Микола Джеря», «Кайдашева сім'я», У. Самчук «Марія», «Волинь»; твори В. Стуса, Олени Пчілки, О. Теліги, О. Олеса, П. Глазкового, Остапа Вишні, Л. Глібова. Ці книги, на думку бібліотечних працівників, варто було б перевидати.

У Волинській області діє Програма економічної підтримки засобів масової інформації та книговидавничої справи, згідно з якою 50% тиражу книг, профінансованих з бюджету, безкоштовно передається в бібліотеки. Так, протягом 2006 року у бібліотеки області надійшло 24 702, а у I–III кв. 2007 року – 12 788 прим. видань. Це сприяє популяризації книг місцевих авторів, але кількість їх є недостатньою для поповнення фонду кожної сільської бібліотеки. Тому в анкеті бібліотекари зазначили, що попит читачів на твори місцевих авторів задовольняється не повністю.

Більшість опитаних (76 осіб) читають літературу українських авторів для самоосвіти, 72 – у зв'язку з професійною діяльністю, 51 – для відпочинку. Причиною недостатньої обізнаності з сучасним літературним процесом 59% учасників дослідження назвали незначне надходження до бібліотек книжкових новинок. Серед засобів популяризації літератури бібліотекари віддали перевагу виставкам (133 особи), переглядам (57), а також дням інформації, зустрічам з письменниками, презентаціям книг, літературним вікторинам, годинам цікавих повідомлень.

На думку бібліотекарів, стан українського книговидавництва в цілому покращився. Але через невеликі тиражі видань, їхню високу вартість, недо-

статне фінансування бібліотеки ще не повністю забезпечені українською книгою. Хоча кількісний і якісний склад бібліотечних фондів змінюється, читачам, особливо сільських книгозбірень, не вистачає літератури з економіки, філософії, права, історії, сільського господарства, підприємництва, інформатики, медицини, мистецтва, етики. Бібліотеки потребують комплектування підручниками для вищих навчальних закладів, довідковими виданнями, літературою за новою шкільною програмою.

Книга має бути мистецьким творінням, від її оформлення залежить сприйняття читачем твору. 91 респондент вважає, що книги для дітей мусять приваблювати якісними ілюстраціями, 81 – образністю, барвистістю мови, 64 – змістом. Книжкова продукція, як і будь-який товар, вимагає реклами

та формування відповідного інформаційного поля. Серед форм рекламування учасники дослідження називали рекламу української книги, розповсюдження прайсів видавництва, створення в місцевій пресі постійних рубрик про новинки літератури, проведення телевізійних оглядів нових видань, організацію форумів видавців, книжкових ярмарків, випуск буклетів, закладок з короткими анотаціями книг.

Формування інтелектуального потенціалу країни, світогляду громадянина, розвиток державної мови як складової процесу державотворення неможливі без сучасної української книжки. Вона є стратегічним продуктом, який впливає на свідомість людей, на формування української нації, її освітній і культурний розвиток.

ІНТЕРНЕТ-ЦЕНТР У БІБЛІОТЕЦІ ДЛЯ ДІТЕЙ

(Опрілюднено на семінарі «Доступність електронної інформації: стратегія і тактика організації центрів Інтернету в публічних бібліотеках України»¹

2001 році Львівська обласна бібліотека для дітей, разом з декількома бібліотеками для дітей України, стала партнером Державної (нині – Національної) бібліотеки України для дітей у реалізації гранту Міжнародного фонду «Відродження» „Центри дитячої Інтернет-журналістики”. З того часу почалося входження книгозбірень у світовий інформаційний простір.

Але одного комп'ютера з виходом в Інтернет за дозвоном було замало, і тому ми постійно шукали шляхів для подальшого впровадження сучасних технологій. Оголошений Посольством США в Україні конкурс „Інтернет для читачів публічних бібліотек” (LEAP) став справжнім шансом для тих, хто працював над оновленням своїх бібліотек. Ми стали одними з переможців конкурсу LEAP-II. Відтоді бібліотека почала жити у двох світах – реальному і віртуальному.

19 грудня 2002 року, в день, коли Святий Миколай кладе під подушки дарунки слухняним дітям, юні львів'яни – користувачі бібліотеки – отримали надзвичайний дарунок – 6 новеньких комп'ютерів та Інтернет.

За роки, що минули, Інтернет-центр відвідали понад 27 тисяч дітей і дорослих, записалися до бібліотеки більш ніж 3,5 тис. нових користувачів.

Працівники бібліотеки опанували декілька рівнів навчання комп'ютерної грамотності. У 2002 році для них було організовано „Комп'ютерний лікнеп”: три рази на тиждень системний і черговий адміністратори центру навчали нас основ роботи в Мережі. 2003 року керівником Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти В. Сканарь та тренером центру В. Чочь було проведено спеціальний дводенний семінар-тренінг „Ресурси та можливості Інтернету для забезпечення потреб читачів публічних бібліотек”. У 2005 році відбувся поглиблений сертифікований тренінг „Інтернет для бібліотекарів”, проведений тренерами ІАТР. Сертифікати отримали 22 працівники бібліотеки.

З перших днів існування Інтернет-центру ми почали вчити і своїх користувачів. Дошкільники та їхні батьки відвідували популярний цикл занять „Інтернет-школа для малюків та їх батьків”, де їм розповіли про правила безпеки в Інтернеті, знайомили з кращими педагогічними сайтами, онлайновими розвиваючими іграми, батьківськими Інтернет-форумами.

Молодші школярі, учні 1-4 класів влітку навчалися у „Літній Інтернет-школі”, „мандрували” по ігрових і розвиваючих сайтах для дітей, побували на віртуальних екскурсіях, вчилися писати електронні листи тощо.

Для працівників міських, районних, шкільних книгозбірень та обласних бібліотек – універсальної наукової, науково-педагогічної, обласної медичної – організовано цикл занять „Інтернет-уроки для бібліотекарів”.

Також було надіслано індивідуальні запрошення відвідати Інтернет-центр кожному працівнику управління культури. Для управлінців створено Центр ділової інформації (ЦДІ). За час його існування вони отримали понад 100 повнотекстових довідок законодавчого та нормативного характеру, майже щодня для них готуються різноманітні фактографічні довідки.

Декілька років діє в бібліотеці програма інформаційно-тренінгової підтримки „Профі” для студентів училища культури і мистецтв. Ми пишаємось тим, що завдяки тісній співпраці з училищем кожен майбутній бібліотекар пройшов цикл занять „Профі в Інтернеті”, закінчуючи училище, володіє навичками пошуку інформації у Мережі.

Традиційно значна увага у бібліотеці приділяється дітям із фізичними обмеженнями. А з появою Інтернету вони отримали можливість поєднатися з усім світом. Ми навчали глухих і слабочуючих дітей, які згодом взяли участь в Інтернет-форумі „Лідерство та управління змінами”,

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Л. Лугова

у віртуальному кампусі „Соціальний захист прав і інтересів нечуючих”. Тепер багато хто з них став постійним відвідувачем Інтернет-центру. На прохання громадської організації „Вільне дихання” навчання пройшли і діти з бронхіальною астмою.

Цикл занять „Інтернет – уроки для вчителів” проводився для викладачів багатьох шкіл міста. А майбутні вчителі молодших класів – студенти педколеджу – пройшли навчання за навчально-освітніми програмами для студентів відділення іноземних мов „Do You speak Internet”, „Sprechen sie Internet”.

Було проведено заняття для членів львівського осередку української скаутської організації „Пласт”, які потім провели „День Пласту в бібліотеці”. У нас народилися спільні проекти і зав'язалися партнерські відносини.

І нарешті, навчалися обдаровані діти: студія журналістської майстерності Центру творчості дітей та юнацтва Галичини, юні поети літературної студії „Джерельце”, яка діє при нашій бібліотеці. І це далеко не повний перелік тих, хто тепер впевнено сідає за комп'ютер і запускає Internet Explorer.

За період дії гранту навчання в Інтернет-центрі пройшли 600 користувачів (це групові курси і тренінги, не враховуючи ґрунтовних індивідуальних занять).

Зараз працівники бібліотеки активно працюють над двома новими проектами.

Перший – це дитячий клуб «Смайлик», який відвідують учні 1-2 класів. Завдання цього клубу – засобами Інтернету і медіа прищепити дітям інтерес до читання, вміння критично оцінювати прочитане, грамотно формулювати свої думки, володіти мистецтвом дискусії. Форми роботи клубу досить різноманітні: це перегляди фільмів і мультфільмів за літературними творами та їхнє обговорення, порівняння з книгами, за якими вони поставлені; конкурси малюнків і творчих робіт за прочитаними; віртуальні мандрівки на сайти письменників або відомих літературних героїв; знайомство з розвиваючими комп'ютерними іграми і гейм-турніри. Наші „смайлики” брали участь у „Тричаклунаському турнірі Гогордської школи”, мандрували „По той бік дверей магичної шафи” і разом з героями опинялись у Нарнії, здійснили віртуальну мандрівку в Діснейленд і подивились славетні мультфільми Уолта Діснея та багато іншого. Усі ці мандрівки і перегляди проводяться в поєднанні з традиційними формами бібліотечної роботи: бібліографічними оглядами, вікторинами за книгами, літературними іграми. Це тільки перші кроки, але ми сподіваємось, що клуб буде рости разом зі своїми маленькими відвідувачами.

Друге починання бібліотеки – екопроект „Віртуальний океан”, що реалізується спільно з обласним дитячим екологічним центром. У його рамках пройшли презентація центру, віртуальна фотовиставка «Навколо нас, поруч із нами...», навчальні тренінги для юних екологів.

Кожен бібліотечний Інтернет-центр відрізняється від комп'ютерних клубів тим, що його користувачі не кинуті напризволяще. Використовуючи сучасні технології, ми намагаємось органічно поєднати їх з традиційними формами бібліотечної роботи. Наприклад, вписалися в простір Інтернет-центру книжково-ілюстративні виставки з використанням оптичних дисків, дискет, роздруковок: «Мережа, яка об'єднала світ», «Ласкаво просимо до World Wide Web», «Перший раз в WWW клас», «31 сторінок улюблених книжок – на сторінки Інтернету».

Щодня проводяться індивідуальні бесіди циклу „Сам на сам з Інтернет”, цікаво проходять масові заходи. Так, відбулися круглі столи „Комп'ютер – друг чи ворог?” разом із соціальними партнерами – міліцією, молодіжними центрами. Дуже популярні серед юних відвідува-

¹ Подається у скороченому варіанті.

чів Інтернет-центру віртуальні екскурсії, серед них: «Мандрівка на сайті Діда Мороза і Санти Клауса», «Різдвяні канікули в Інтернеті», «Ці книги захопили світ», «Цікаві сторінки в Інтернеті», «Віртуальний планетарій», «Місто Лева в Інтернеті», «Віртуальна екскурсія по дитячих бібліотеках світу» тощо.

Сьогоднішні діти – це покоління, яке росте разом з Інтернетом, час то вони орієнтуються і опановують навички роботи на комп'ютері скоріше, ніж ми, дорослі. Але досвід показує, що наша допомога їм все ж таки потрібна. Зорієнтувати в морі корисної (і не завжди) інформації, пояснити правила поведінки в Інтернеті, застерегти від небезпеки, якою він наповнений, прищепити навички ввічливої поведінки, віртуальної етики – це щоденна робота чергових адміністраторів центру. Тому кожен відвідувач отримує пам'ятки, буклети, листівки „Інтернет-центр“, „Безпека дітей в Інтернеті!“ (пам'ятка для батьків). Роз'яснюючи можливості Мережі, не забуваємо підкреслити, що бібліотека – це в першу чергу книги, періодика, які також несуть чимало корисної інформації. Тому пропонуємо користувачам пошукати потрібну інформацію спочатку в читальному залі, у друкованих виданнях, а потім вже звернутися до Інтернету. Так ми намагаємося вчити користувачів отримувати максимум інформації, не нехтуючи традиційними джерелами.

Легко опановуючи комп'ютер, діти дуже часто не знають, що ж саме їм потрібно в Інтернеті. Тому одним із напрямів інформаційної роботи Інтернет-центру є створення вебліографічних покажчиків для орієнтування користувачів в інформаційних ресурсах Мережі. Наразі створено блок списків під загальною назвою „Вебліографічні підказки“. Такі переліки веб-ресурсів складаються за індивідуальними запитам на допомогу викладанню окремих предметів на замовлення викладачів („Організація безпеки життєдіяльності“, „Зарубіжна література“), до актуальних подій і свят, за інтересами користувачів („На допомогу вчителям“, «Кращі дитячі літературні сайти», «Інтернет допомагає школі», «Як стати відмінником за допомогою мережі Інтернет», «Абітурієнт – 2005 і 2006», «Канікули з мишкою», «Що то за свято – Великдень», «На WWW коло сміху» та ін.). Також трапляється, що готуються позапланові списки, якщо виникає нагальна потреба донести певну інформацію до користувачів (наприклад, про пташиний грип, Євросоюз та ін.).

Нас завжди цікавить, як наші користувачі використовують можливості Інтернет-центру. Для цього неодноразово проводилися анкетування: “Що знайшли ми в Інтернеті”, “Нам 1 рік: перші кроки в Інтернеті”.

Такі вивчення свідчать, що з відкриттям Інтернет-центру зріс авторитет бібліотеки. Користувачі називають її „сучасною“, „просунутою“, вони пишуться нашими перемогами, часто запитують, коли будуть наступні

конкурси і бажають взяти у них участь. Наші відвідувачі розуміють (принаймні, так вони пишуть в анкетах), що книга ніколи не зникне з інформаційного простору і завжди буде в пошані. Але і появі Інтернету в бібліотеці вони дуже раді та вже не уявляють її без Інтернет-центру. Один хлопець написав: „Інтернет для мене – це не тільки знання та інформація, це – насолода, яку я отримую в бібліотеці“.

Інтернет-центр відкрив двері не тільки в безмежний всесвіт інформації, він відкрив двері в саму бібліотеку, яка стала більш відкритою, справді **публічною**. Сюди йдуть викладачі, студенти, пенсіонери, бібліотекарі шкільних, університетських книгозбірень, журналісти, просто пересічні громадяни.

Діяльність Інтернет-центру сприяла появі нової форми співпраці бібліотеки і користувачів – волонтерського руху. Оголошений конкурс волонтерів перетворився на справжнє змагання – стільки було бажаючих. Старші школярі і студенти, які стали волонтерами, із задоволенням допомагають черговим адміністраторам, залюбки проводять у бібліотеці свій вільний час. Ще одна наша маленька перемога – це створення власної веб-сторінки. Першу спробу здійснили самотужки, силами бібліотекарів, тому спочатку її наповнення було досить скромним. Та у 2005 році, завдяки контактам, встановленим з комп'ютерною академією „ШАГ“, силами її випускників-волонтерів було створено контент нової версії сайту бібліотеки (<http://lodb.org.ua>). Він зарахований як дипломна робота студентів.

Аналіз відвідування сайту свідчить про неабиякий інтерес користувачів Інтернету до ресурсів, виставлених на ньому. За цей час сайт відвідали понад 3 тисячі осіб, серед яких мешканці США, Канади, Кіпру, Німеччини, Словаччини, Росії та ін. країн. Інформаційну цінність власного сайту ми бачимо в наповненні його унікальними матеріалами краєзнавчого змісту, особливо щодо літературного і видавничого процесу на Львівщині.

У американських менеджерів є такий вислів – „Історія успіху“. Наша історія – це цілий ланцюжок успіхів, які стали можливими завдяки появі Інтернету. Це перемога в конкурсі мультимедійних презентацій і поїздка на Кримську конференцію, налагодження міжнародних професійних зв'язків, листування і обмін досвідом з бібліотекарями Польщі, Литви, Росії. Це отримання гранту на продовження Інтернет-життя в конкурсі LEAP – CONNECT. Це просто величезна популярність бібліотеки в місті, увага до її проблем з боку влади, любов читачів. Все вищепераховане лише невелика частина того, що зроблено в нашій бібліотеці з початком поєднання книги й Інтернету, минулого і майбутнього, древнього і сучасного. Наш досвід показує, що це поєднання безмежно збагатило і бібліотеку, і тих, заради кого вона існує.

СІЛЬСЬКА БІБЛІОТЕКА: ЗНАЙОМСТВО ЗБЛИЗЬКА

СУЧАСНИЙ керівник галузі, методист не може працювати, не враховуючи бібліотечних реалій. І які б ми не мали теоретичні знання, інформацію про діяльність публічних бібліотек через Інтернет, фахову періодику, як би не вивчали планово-звітну документацію, ніщо не може замінити живого спілкування між фахівцями під час виїздів на місця та ознайомлення з практичним досвідом.

Цього року Національна парламентська бібліотека України, за дорученням Міністерства культури і туризму України, здійснює дослідження **«Сільська бібліотека на мапі України»**. Його метою є вивчення реального стану сільської бібліотеки, її ролі в соціальній інфраструктурі села на основі аналізу демографічних, економічних показників. Апробація дослідження проходила на базі окремих областей України – Київської, Черкаської та Хмельницької, де існують досить різні підходи до бібліотечної роботи – від професійної апатії до творчої ініціативи. Попри абсолютно різне ставлення з боку влади, неоднакові матеріально-технічне забезпечення, рівень підготовки фахівців, можна стверджувати, що стан сільської бібліотеки залежить, перш за все, від „людського фактора“. Хто ж ці люди, які просувають уперед чи гальмують розвиток сільської книгозбірні? У різних громадах по-різному.

„...Я не маю право руйнувати те, що не я створила“

Такими словами визначила голова сільської ради Н. Кардаш своє ставлення до бібліотеки-філії с. Велика Бурімка Чорнобаївської районної ЦБС (Черкаська область). Її слова не розійшлися з ділом. Пристойна передплата дозволила активізувати соціокультурну діяльність бібліотеки разом із сільським клубом та місцевим музеєм. Проведено косметичний ремонт приміщення книгозбірні, вирішується проблема опалення. Дійсно, щастить тим бібліотекарям, яких підтримує сільська влада. А якщо їх підтримує ще й районна

ЯК ЖИВЕШ, СІЛЬСЬКА БІБЛІОТЕКО?

влада (не обов'язково грошима) – це вже запорука успіху, змістовної роботи бібліотеки, її перспективного розвитку.

С. Кравченко, І. Цуріна

Саме таку допомогу надає бібліотекам ЦБС голова Чорнобаївської районної ради. Він знайшов час для їхнього відвідування, проаналізував проблеми та накреслив шляхи їхнього розв'язання. Зокрема, особисто взяв участь у відборі нових книг (близько 3 тис. видань) для книгозбірень району з обмінно-резервного фонду Національної парламентської бібліотеки України, організував їхню доставку. Сьогодні поповненням фондів книгозбірень займається ЦРБ спільно з відділом культури району.

До останнього часу у надзвичайно скрутному становищі знаходилася Малоканівська сільська бібліотека-філія Чорнобаївської ЦБС. Її приміщення і фонд повністю пошкоджені грибок: стеля, підлога, стіни, а також стелажі та книги практично зруйновано. Придатною для користування залишилася незначна частина фонду. Бібліотека знаходилася в одному приміщенні з будинком культури. Зараз, за клопотанням сільської ради, її розмістили у приміщенні фельдшерсько-акушерського пункту. Тут знаходяться лише 150-200 нових книг (4 метрополіці), адже за санітарними нормами старі книги, та ще й пошкоджені грибок, не можна розміщувати у медичних закладах. Одночасно розпочалося відновлення старого приміщення книгозбірні. Кошти на ремонт (250 тис. грн.) виділив земляк – відомий політик Микола Томенко, Але, крім цього, потрібно укомплектувати фонд книгозбірні. Тому й хочеться звернутися до колег з пропозицією допомоги бібліотеці.

Активно співпрацює з місцевою владою в особі сільського голови, з місцевими підприємцями Личанківська сільська бібліотека-філія Києво-Святошинської районної ЦБС. Завдяки цьому всі починан-

ня книгозбірні підтримуються і фінансуються. Сільська рада зацікавлена у забезпеченні роботи бібліотеки, надає свої рішення для ознайомлення читачам та жителям села, виділяє значні кошти на комплектування. Наприклад, у 2006 році було виділено 8 тис. грн., які використали для передплати та придбання нової літератури. Сьогодні ця бібліотека отримує 64 назви періодичних видань. Місцеві підприємці допомагають їй у фінансуванні проведення масових заходів (запрошення, солодкий стіл, транспорт), які готує бібліотечний актив.

Місце бібліотеки у соціокультурному середовищі села

Завданням дослідження „Сільська бібліотека на мапі України” є ознайомлення з соціальними умовами, в яких працює бібліотека на селі, а саме: демографічною ситуацією, станом зайнятості населення, розподілом працюючих за професійними ознаками, наявністю соціальної інфраструктури. Це дозволить визначити місце сільської книгозбірні у соціумі: наскільки вона відповідає потребам своєї громади, зрештою, наскільки вона є публічною. Діяльність бібліотеки розглядається крізь призму відповідності потребам саме населення, як це відбувається у всіх цивілізованих країнах, де показники роботи визначаються не щодо користувача, а щодо мешканця території. Такий підхід можна спостерігати і у наших бібліотеках. Так, у сільських книгозбірнях Хмельницької області в розкладі роботи ми побачили: „З 10.00 до 12.00 – робота з населенням на дому”. У ці години бібліотекарі обслуговують людей похилого віку, з фізичними обмеженнями тощо за місцем їхнього проживання.

Знову хочеться згадати бібліотеку-філію с. Личанка, де мешкають 1 100 жителів. Інфраструктуру села складають клуб, початкова школа, фельдшерсько-акушерський пункт, дитячий садок, кілька приватних підприємств. Бібліотека знаходиться в центрі села, в одній будівлі з сільською радою, але має окремий вхід. Площа її приміщення становить приблизно 70 м². Працює книгозбірня у зручній для мешканців села час – з 12.00 до 20.00, субота – робочий день. Поруч знаходяться інші соціальні заклади, що для населення дуже зручно, адже кожен, вирішуючи свої буденні проблеми, може по дорозі зайти до бібліотеки: помяти книгу, дізнатися про останні новини, зробити ксерокопію тощо. До речі, ксерокс подарували спонсори, і послуги ксерокопіювання безкоштовні для всіх жителів, незалежно від того, є людина користувачем бібліотеки чи ні.

Приємно вражає інтер'єр бібліотеки. Її оздоблено вишитими виробами, подарованими читачами, картинами і квітами. Атмосферу доброзичливості відчуваєш, тільки-но переступивши поріг бібліотеки. Вона дуже чиста, тепла, світла, затишна. Відразу впадає в око оновлений і почищений фонд, що знаходиться у відкритому доступі.

Взагалі, питання розкриття фонду є особливо актуальним для фахівців. Адже практика доводить, що користувачі віддають перевагу саме відкритому доступу до фонду, його систематично-тематичній розстановці, яка б враховувала смаки й уподобання людей.

У Чапаївській сільській бібліотеці-філії Золотоніської районної ЦБС (Черкаська обл.) зробили саме так. Дорослі та діти можуть знайти книги на своїх окремих полицях, які оформлені на найвибагливіший смак.

Як працює сільська бібліотека

Сільська бібліотека, як це давно склалося, активний учасник подій, що відбуваються на селі, „кузня” масових заходів. Погано це чи добре? На що тему можна дискутувати нескінченно. Адже буває й так, що доводиться проводити заходи «на відзначення», «на виконання»... При цьому не враховується, що твори поета, ювілей якого рекомендує відзначати, наприклад ЮНЕСКО, відсутні в бібліотеці, що більшість заходів вона не спроможна інформаційно забезпечити через застарілі книжкові фонди і що внаслідок перевантаження книгозбірня не виконує своїх основних функцій. Якщо прорухувати згідно з бібліотечними нормами час, що потрібний на підготовку різних масових заходів у сільській філії, то виникає зрозуміле запитання: чи реально підготувати і провести заходи до всіх абсолютно свят та подій минулих часів та сьогодення? Отже, заходів у бібліотеці не повинно бути занадто багато. Зазвичай на соціокультурну роботу, за існуючими стандартами, має припадати 10-15% бюджету робочого часу. Доцільно також враховувати і бажання користувачів, їхні інтереси, адже масовий захід має обиратися не стільки за датою, скільки з врахуванням зацікавленості у ньому користувачів, інакше можна загубити саму по собі правильну ідею.

Зрозуміло, якщо бібліотекар організовує „Свято вулиці”, „Свято села”, „Свято куреня”, то це цікаво, по-перше і найголовніше, жителям, по-друге, – бібліотекареві, і вже по-третє, це не завадить владі. „Весілля Морквинки”, „Міс Тетяна” чи „Свято Гарбуза” (Коробівська сільська бібліотека-філія Золотоніської районної ЦБС Черкаська обл.), свята з минулими: обжинки, народини, шлюбні (Чапаївська сільська бібліотека-філія) запам'ятаються жителям та читачам.

Популярним у жителів с. Малі Канівці стало „Свято куреня”, коли на майдані перед бібліотекою кожна вулиця представляла свій курінь, захищала його. Для цього книгозбірня та творчий актив свя-

та підготували конкурси на знання історії вулиць, їхніх мешканців, театральні сценки з українських класичних літературних творів, фольклорні співи, яскраво і оригінально оформили костюми учасників, plakати, емблеми тощо. На світлинах зі свята ми бачили і інсценізації класичних творів, і танці, і дегустацію страв тощо. Сільська бібліотека ініціює й відзначення релігійних свят. До них бібліотекар готує відповідну цікаву інформацію, добирає різноманітні публікації тощо. Своєю допомогою у цьому надає місцевий священик.

Бібліотека – осередок краєзнавчої роботи

Краєзнавча робота – одна з найбільш вагомих складових роботи публічної бібліотеки. Особливо це відчувається на селі, де знають родовід практично кожного жителя, де ще зберігаються народні звичаї, традиції народних ремесел і мистецтва. У краєзнавчій роботі унаочнюються професійна підготовка бібліотекаря, його смак, проявляється вміння працювати з людьми.

Так, у краєзнавчому куточку, оформленому у вищезгаданій Личанківській сільській бібліотеці-філії, розміщено видання, що розповідають про історію села, або джерела, де якимсь чином воно згадується. Є тут і рукописний літопис „Історія села Личанка”, який вже протягом 45 років веде бібліотекар, заслужений працівник культури України З. Дегтяренко. До послуг читачів – відомості про події, що відбувалися у селі, матеріали про його керівників, людей, які зробили внесок в історію Личанки. Тут збираються також відеозаписи про місцеві події.

30 років при бібліотеці працює клуб „Веселка”, яким керує бібліотекар. Члени клубу зберігають і популяризують етнографічну культуру своєї місцевості, відтворюють місцеві звичаї та обряди, беруть участь у багатьох фольклорно-етнографічних святах, зокрема, у Музеї архітектури та побуту НАН України у с. Пирогів (м. Київ).

Черкаська область – край Тараса Шевченка, де дуже шанують великого поета. У кожній (!) відвіданій нами бібліотеці є портрет Кобзаря, прикрашений рушниками, і обов'язково присвячена йому виставка. Книгозбірні мають з любов'ю оформлені краєзнавчі кутки, оздоблені стародавніми виробами, горщиками та рушниками, як, наприклад, у с. Чапаївка Золотоніського району.

Бібліотекар Малооканівської сільської бібліотеки-філії Чорнобаївської ЦБС Н. Савченко збирає матеріали з історії свого села, ініціює інтерес односельців до минувшини краю. Зацікавлені читачі привезли до бібліотеки матеріали із Києво-Могилянської академії, що засвідчують дату заснування села, котра, як виявилось, є значно давнішою, ніж було відомо з офіційних джерел. Відповідні копії карт та архівних матеріалів зберігаються у бібліотеці.

Краєзнавча складова роботи є однією з пріоритетних у бібліотеках Хмельницької області, які ми відвідували під час Літньої школи керівника „Управління публічною бібліотекою” для директорів ЦБС області.

Так, Самчиківська сільська бібліотека-філія Старокостянтинівської ЦБС працює за спеціальною програмою „Отчий дім”. Її мета – розвиток та підтримка кращих місцевих традицій, виховання у молоді любові до своєї малої Батьківщини. Звичайно, не кожне село має такий історико-культурний заповідник, як у Самчиках, але, мабуть, в історії кожного села можна знайти його власну родинку, що доцільно використати у бібліотечній роботі. А популяризація цих відомостей, їхнє представлення в Інтернеті сприятимуть розвитку місцевого зеленого туризму.

Краєзнавча робота також знаходиться у центрі уваги Клембівської сільської бібліотеки-філії Ізяславської районної ЦБС (Хмельницька обл.). Це, зокрема, збирання матеріалів про життя і діяльність знаних краян. Результатом такого шанобливого ставлення до відомої земляків є їхня допомога і зацікавленість у діяльності бібліотеки. Колись практично знищена, сьогодні книгозбірня має прекрасне приміщення у відбудованому за сучасними стандартами клубі. Односельчани завдячують цьому своєму землякові, колишньому міністру транспорту України Г. Кирпі. Відродження села він почав з будівництва дороги, яка вела до клубу, бібліотеки і тільки потім допоміг побудувати сільраду. Ми побували на бенедисі читацьких родин, які своїм корінням залишаються в селі. Це родичі Г. Кирпі, художника-академіка Е. Міляра, відомого футболіста Д. Чигринського.

Що ми побачили і які висновки зробили

Сільська бібліотека сьогодні – це активний учасник життя соціуму, вкрай необхідний населенню території. Бібліотекарі на селі першими відчули на собі особливості місцевого самоврядування, почали інтуїтивно будувати відносини з місцевими владою та громадою, без допомоги котрих жодна бібліотека вижити не може.

Можна стверджувати, що вже створюються типові моделі взаємин із владними структурами. Наприклад:

- влада розуміє проблеми бібліотеки та всіляко підтримує всі її починання;
- влада розуміє проблеми бібліотеки, але не вживає жодних заходів, щоб допомогти;
- влада не прислухається до бібліотечних проблем, робить те, що вважає за потрібне.

У сільських бібліотеках різних регіонів ми бачили зразки бібліотечного обслуговування і раділи за дітей, які, завдячуючи своїй книгозбірні, отримують шанс набутися освіту; за представників сільської інтелігенції, котрі можуть постійно оновлювати свої знання; за людей похилого віку, які мають розраду і вітиху від книги та спілкування. Але водночас зіткнулися з численними неопалюваними приміщеннями, що потребують капітальних та косметичних ремонтів, випадками ігнорування бібліотечних потреб: відсутністю коштів на комплектування, передплату тощо. Проте і на селі люди платять податки, а що отримують взамін? У деяких місцевостях окремі представники місцевої влади вимагають від бібліотекарів працювати в не-

опалюваних приміщеннях повний робочий день, агітувати під час виборчих кампаній (чого за Законом про бібліотечну справу вони не мають права робити), писати довідки для місцевих керівників тощо. Варто взяти до уваги, що бібліотекар на селі часто-густо і організатор масової роботи, і активіст-краєзнавець, і помічник школи тощо.

Сьогодні сільська бібліотека потребує допомоги. Адже для того, щоб вона могла і надалі виконувати на сучасному рівні роль інформаційного центру своєї громади, їй потрібні нові книги і повноцінна передплата періодичних видань, доступ до Інтернету, розуміння та підтримка з боку влади, усвідомлення бібліотекарями необхідності підвищення свого фахового рівня.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІМІДЖУ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (ШКОЛА МЕТОДИСТІВ)

КОНФЕРЕНЦІЇ. СЕМІНАРИ. ЧИТАННЯ

5-9

листопада 2007 р. спільними зусиллями Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ) та Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (ДАКККІМ) було проведено **Школу методиста** на тему „Шляхи підвищення іміджу публічної бібліотеки в сучасних умовах”. У ній взяли участь представники державних бібліотек України, завідувачі методичних відділів 22 обласних універсальних наукових бібліотек, представники окремих ЦБС Київської області (близько 30 осіб). Треба зазначити, що заняття з підвищення кваліфікації спеціалістів у такій формі не проводилися вже досить давно і викликали неабиякий інтерес у фахівців.

„Публічна бібліотека успішна, якщо базується на потребах громади” – таким був лейтмотив роботи Школи. Розглядалися основні складові діяльності ПБ, їхнє методичне забезпечення.

Програма заходів була дуже насиченою, заняття (у формі доповідей, візуальних лекцій, повідомлень, консультацій, візних семінарів, обговорень, тренінгів тощо) проходили як на базі НПБУ, так і в публічних бібліотеках м. Києва. Слухачам також було запропоновано велику культурну програму з щоденним відвідуванням театрів Києва.

Про роль методичної служби у нашій країні, тенденції її розвитку говорила у своєму вітальному слові генеральний директор НПБУ **Т. Вилегжанина**. Вона зупинилася на певних тенденціях розвитку бібліотечної галузі, зокрема, стосовно її нормативно-правової бази, трансформації бібліотечної мережі і т. ін., підкресливши, що методисти вже зараз мають готуватися до цих змін і робити паспортизацію бібліотечних закладів у своїх регіонах, запроваджувати нові стандарти в технологічні процеси, а головне – більше приділяти увагу комплексу проблем, що стосуються управління фондами, участі бібліотек у реалізації Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки тощо.

Директор Інституту післядипломної освіти, кандидат педагогічних наук професор **І. Шевченко** зупинилася на кадровій проблемі бібліотек, що дуже гостро відчувається сьогодні, і підкреслила необхідність постійного підвищення професійного рівня фахівців. Вона запропонувала слухачам взяти участь у реалізації проекту ДАКККІМ з дистанційного навчання. Питанням бібліотечної освіти присвятила свій виступ професор, зав. кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій ДАКККІМ **В. Скарняк**, зауваживши, що в Україні плануються внесені серйозні зміни в систему освіти, оскільки ця сфера разом з культурою значною мірою визначає соціальне самопочуття громади. Вона закликала присутніх більше уваги приділяти координаційній роботі в контексті фахового спілкування між методистами.

Завідувачка відділу наукового аналізу та розвитку бібліотечної справи (НАРБС) НПБУ **І. Цурина** в лекції-візуалізації „Образ публічної бібліотеки: нове бачення” зазначила, що існують публічні бібліотеки трьох рівнів, і висвітлила основні напрями трансформації бібліотеки – від масової до публічної, що зумовлює переорієнтацію громадою книгозбірні як вкрай потрібної соціальної установи.

Наприкінці першого дня роботи Школи відбулось ознайомлення слухачів із здобутками методичних служб.

Другий день розпочався доповіддю завідувачки відділу наукової організації і методики бібліотечної роботи Дніпропетровської ОУНБ **І. Луньової** на тему „Вплив науково-методичної діяльності ОУНБ на сучасне оновлення та стратегічний розвиток бібліотек регіону”. Вона охарактеризувала системний підхід до зазначеної проблеми, що включає розробку та поступове впровадження в регіоні відповідних цільових програм; випуск різних за жанром методичних матеріалів; застосування інноваційних методів в управлінській діяльності.

І. Цурина і Н. Гудімова

(головний бібліотекар відділу НАРБС НПБУ)

представили аналітико-

прогностичний огляд „Планово-звітна документація ОУНБ: аналіз і рекомендації”. Вони зосередили увагу на основних засадах, що мають бути обов’язково відображені у відповідній документації, вказали на її типові помилки і особливо підкреслили, що бібліотечний план або звіт – це своєрідний зріз бібліотечного життя за певний час, зокрема стосовно того, які книги і серед яких груп читачів користувалися найбільшим попитом, які події, акції або заходи викликали значну увагу, резонанс у громаді, рівень ефективності тих чи інших бібліотечних послуг тощо. Було особливо підкреслено, що звіт має бути інформативно насиченим, максимально аналітичним, а тому рекомендувалося включати до нього різні графіки, порівняльні таблиці, фоторепортажі тощо. Як зразок було запропоновано примірну схему річного плану.

Також зверталася увага на такі упущення методистів як практична відсутність відомостей про роботу децентралізованих бібліотек, аналіз змін у їхньому статусі, недбале ведення щоденників роботи тощо.

„Соціологічне дослідження як основа розробки стратегії діяльності бібліотеки” – назва лекції-візуалізації, з якою виступила завідувачка науково-дослідницького відділу НПБУ **Л. Любаренко**. Вона зазначила, що науково-дослідна робота є основою стратегічного планування діяльності бібліотек, необхідною для прийняття вірних управлінських рішень, а це – інструментарій бібліотекаря для обґрунтування придбання певної літератури, вибору пріоритетів у розвитку бібліотеки тощо.

Логічним продовженням попереднього виступу стала консультація головного бібліотекаря науково-дослідницького відділу НПБУ **О. Мастіпан** „Бібліотечна статистика як основа дослідження”. Було підкреслено, що без аналізу кількісних характеристик неможливо об’єктивно проаналізувати процеси, що відбуваються у бібліотечній сфері, конкретній бібліотеці. Яскравим підтвердженням цього стали наведені показники, отримані і проаналізовані відділом у ході дослідження „Сільська бібліотека на мапі України”. Виявилось, зокрема, що певні кількісні бібліотеки-філії подають невірні статистичні дані щодо кількості мешканців, охоплення бібліотечним обслуговуванням різних верств населення. Через це дослідження втрачає свою доцільність. Такий приклад викликав жваву реакцію методистів, зачепивши їх за живе, бо і для них збирання даних так само становить певні труднощі, в тому числі через небажання територіальних адміністрацій ділитися об’єктивною статистичною інформацією тощо.

Третій день розпочався з методичного аналізу слухачами школи побаченого під час знайомства з роботою публічної бібліотеки-філії „Світлогляд” Печерської районної ЦБС м. Києва. Всі високо оцінили сучасний дизайн бібліотеки, наскільки органічно вона стала складовою соціальної інфраструктури центрального району столиці, роботу Інтернет-центру, зручність і комфортність не тільки для користувачів, а й для працівників.

Н. Гудімова виступила з консультацією „Методичне забезпечення розвитку фондів публічних бібліотек”. Вона, зокрема, відзначила невідповідність обсягів поповнення бібліотек України новими надходженнями рекомендаціям ІФЛА, слабку роботу методслужб щодо відображення реальної картини в цьому контексті в районних та сільських бібліотеках. Було підкреслено, що при аналізі фондів майже не враховується коефіцієнт їхньої відповідності запитам різних категорій користувачів, не на належному рівні знаходиться робота з пасивною частиною фондів. Зверталась увага на необхідність

акуратного ведення облікових документів – сумарних і інвентарних книг, систематичної роботи з боржниками, своєчасного проведення інвентаризації на місцях. Йшлося і про важливість роботи над стратегічними програмами, спрямованими на покращання ситуації з фондами, відстеження рівномірності забезпечення сільських бібліотек-філій новими надходженнями, використання Інтернет-технологій, міжбібліотечних зв'язків, спонсорської допомоги у формуванні документних ресурсів книгозбірень тощо.

З консультацією на тему „Списання як фактор актуалізації бібліотечного фонду” виступила **І. Цурина**, яка висвітлила складну ситуацію з у цій сфері і, зокрема, в контексті роботи з морально застарілою та зношеною літературою, якої в бібліотеках нараховується приблизно 60%. Йшлося також про слабку роботу з вивчення використання окремих розділів фонду, елементарну правову необізнаність фахівців з даного питання, нехтування технологією видачі літератури тощо. Тому ця ситуація змушує, в тому числі і методистів, шукати шляхи її покращання, зокрема це: чітке дотримання відповідних нормативних інструкцій та критеріїв щодо списання видань; формування документних ресурсів відповідно до місії даної бібліотеки; додержання розумних обсягів фонду для забезпечення інформаційних потреб жителів; дотримання рекомендацій ІФЛА щодо щорічного списання відповідно до наявних документних ресурсів, книгозабезпеченості тощо.

Директор Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні, президент УБА, кандидат педагогічних наук **В. Пашкова** у своєму виступі „Як працювати із журналістами: бібліотекар дає інтерв'ю” розкрила деякі секрети роботи зі ЗМІ. Вона підкреслила, що, перш за все, потрібно бути „посланцем” своєї установи, просвітити членів громади зрозумілою для них мовою щодо місії бібліотеки, її важливої ролі в суспільстві. А для цього важливо чітко сформулювати основну думку, потренуватися щодо правильності мови під час інтерв'ю тощо. Крім того, В. Пашкова ознайомила слухачів із проектами УБА.

Завершувала робочий день у стінах НПБУ завідувачка науково-бібліографічного відділу цієї бібліотеки **В. Кононенко** доповіддю-візуалізацією „Бібліографічна діяльність як складова зростання іміджу публічної бібліотеки”. Вона висвітлила сучасні тенденції української бібліографії, що проявляються, зокрема, у значному збільшенні краєзнавчих, історико-популярних посібників, наголосила, що при їхній підготовці все більше уваги приділяється поєднанню бібліографічних, фактографічних, текстових матеріалів.

Слухачі Школи також взяли участь у візному семінарі на базі бібліотеки-філії ім. Анни Ахматової Оболонської районної ЦБС м. Києва за темою „Публічна бібліотека: сучасний підхід до створення образу бібліотеки в реальному та віртуальному просторах”.

Четвертий день роботи Школи розпочався саме з аналізу побаченого методистами під час семінару. Призначені «білі» і «чорні» критики оцінювали відповідність бібліотеки визначеній місії, форми наочної популяризації літератури. Було відзначено сучасне оформлення бібліотечного простору, надзвичайно вдале поєднання традиційних форм роботи з використанням інформаційних технологій, вміння бібліотечними засобами представити поетесу Анну Ахматову, ім'я якої носить бібліотека.

Головний бібліограф науково-бібліографічного відділу НПБУ **К. Камінська** у своїй консультації за темою «Впровадження стандарту „Бібліографічний запис. Бібліографічний опис” (ДСТУ 7.1.2006) у практичну діяльність бібліотек» ознайомила присутніх з деякими характерними особливостями і відмінностями нового бібліографічного опису від попереднього, передбаченого стандартом 7.1-84.

З лекцією-презентацією „Мистецтво управління: ефективна організація, якісне обслуговування” далі виступила **І. Цурина**. Вона виділила декілька основних чинників щодо забезпечення успішного розвитку публічної бібліотеки: швидке реагування на зміни в суспільстві і бібліотечній сфері; перегляд традиційних підходів до діяльності бібліотеки; прагнення розширювати сегменти ринку користувачів; взяття на себе нових функцій із врахуванням інтересів різних категорій користувачів; розширення репертуару бібліотечних послуг і покращання їхньої якості. Має здійснюватися контроль за цією діяльністю, що є одним із ключових елементів сучасного управління, а також визначатися ідеальні та реальні цілі розвитку бібліотеки.

Не зайвим для слухачів школи був і тренінг „Створення команди”, який провів професійний психолог **О. Булагін**. На його думку, команду має очолювати лідер із стратегічним мисленням, здатний підтримувати, насажувати команду, знаходити вихід з форс-мажорних ситуацій. Людей можливо об'єднати зрозумілою ціллю і, відповідно, конкретними завданнями з їхнім подальшим вирішенням. У команді має бути корпоративна культура: кожен мусить вміти слухати і чути партнера, переконувати, ставити запитання, сприяти створенню довірливої, доброзичливої атмосфери для спілкування.

Далі у програмі Школи були заняття на базі бібліотеки-філії ім. М. Костомарова Шевченківської районної ЦБС м. Києва за те-

мою „Публічна бібліотека: складові успішної діяльності”. Слухачі прослухали лекцію представника видавництва „Кальварія” **П. Мацкевича** „Сучасний український літературний процес”, доповідь завідувачки бібліотеки з заявленої теми, жваво обмінювались інформацією під час „круглого столу”. Відбулося своєрідне міні-комплексне обстеження названої установи, під час якого учасники знайомились і з планово-звітною документацією, і формами наочної популяризації літератури, роботою з владними структурами.

Наступного, заключного дня, фахівці обмінялися враженнями від відвідання бібліотеки-філії ім. М. Костомарова, високо оцінивши її діяльність. Відзначалося, що ця книгозбірня є зразком саме публічної бібліотеки, що підтверджується оригінальними, нетрадиційними формами роботи, вмінням працівників як з населенням, так і з владними структурами, громадськими організаціями, соціальними службами мікрорайону. Її роботу неодноразово було представлено на сайті НПБУ (<http://www.profy.nplu.org>).

З консультацією з правових питань виступила вчений секретар НПБУ **Н. Розколупа**. В режимі „запит-відповідь” слухачі отримали пояснення щодо юридично-нормативної бази, яка регламентує облік бібліотечних фондів, механізми встановлення орендної плати за бібліотечні приміщення, існуючих законодавчих документів, котрі дають право бібліотечним працівникам розраховувати на наукову пенсію тощо.

І. Луньова під час мультимедійної презентації „Організація відкритого простору бібліотеки: з досвіду роботи бібліотек Росії і Білорусі” розповіла про свою участь і перебіг школи-семінару „Менеджмент якості в бібліотечній діяльності”, що проходила на базі Псковської ОУНБ (Росія) та Національної бібліотеки (НБ) Білорусі (м. Мінськ). У першій бібліотеці, зокрема, її вразили організація інформаційного забезпечення користувачів, проектна діяльність бібліотеки, змістовність запропонованих заходів і рамках школи та склад запрошених науковців і викладачів-практиків з провідних російських бібліотек тощо. У захваті І. Луньова залишилася від екскурсії в нову будівлю НБ Білорусі, архітектурна форма якої символізує цінність знань та безкінечність пізнавального світу, де за останнім науково-технічним словом все передбачено для забезпечення потреб різних категорій користувачів.

Не менш цікавою була розповідь завідувачки відділу маркетингу та наукової роботи Рівненської ОУНБ **С. Ступницької** – про її відвідання бібліотек Польщі і Данії. Йшлося, зокрема, про вплив нових технологій на розвиток данських публічних бібліотек та їхню інформаційну вагомість у суспільстві. Наприклад, є бібліотеки, що працюють цілодобово, а кожен мешканець може замовити книги з будь-якої книгозбірні через комп'ютерну мережу і йому її доставлять в ту бібліотеку, яку він вкаже.

Під час завершальних занять Школи методиста розглядалися проблеми сільської бібліотеки, зокрема презентувалися книгозбірні Богуславщини (Київська обл.) та Миколаївщини. З підсумками відряджень у сільські бібліотеки Київщини, Миколаївщини та Херсонщини в рамках дослідження „Сільська бібліотека на мапі України” виступила головний методист відділу НАРБС **С. Кравченко**. Вона охарактеризувала роботу цих закладів як таку, що вкрай потрібна сільському користувачу, адже у книгозбірнях, за великим рахунком, формується внутрішній світ, світогляд багатьох сільських мешканців, культурний потенціал самого села. Більшість бібліотекарів завдяки власному ентузіазму, наполегливості намагаються повернути до своїх потреб увагу громади і багато роблять для того, щоб місцева влада побачила у бібліотеках корисних партнерів у вирішенні багатьох соціальних проблем. Але це не означає, що сільські бібліотеки не потребують допомоги, і тому ОУНБ мають своїм впливом, своїми засобами сприяти цим книгозбірням у їхньому становленні і розвитку, активній роботі в своєму соціокультурному просторі.

Заступник генерального директора НПБУ з наукової роботи **З. Савіна**, підсумовуючи роботу Школи, подякувала її слухачам за участь та витривалість і вручила їм відповідні свідоцтва Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. У свою чергу **І. Луньова** висловила велику подяку організаторам заходу, і особливо відділу НАРБС Національної парламентської бібліотеки України.

***

Редакцією журналу „Бібліотечна планета” було використано зібрання Школи для короткого анкетного опитування щодо корисності часопису для методистів. Хоча не всі слухачі заповнили анкети, було дано одностайно позитивну відповідь. Надішли цікаві пропозиції щодо необхідності опублікування в журналі матеріалів з таких тем: децентралізація бібліотек; проблеми соціального характеру; кадровий менеджмент, оплата праці бібліотечних працівників; а також потреба у більш широкій публікації регламентуючих документів, методичних розробок, консультацій. Ці побажання будуть враховані при підготовці наступних випусків «Бібліотечної планети».